

B I D R A G

TIL DEN

NORDISKE RAVHANDELS
HISTORIE.

VED

E. C. WERLAUFF.

Blandt de Naturfrembringelser, der meere som Overdaadigheds- end som Nödvendigheds-Artikler, giennem Aartusinder have været Gienstænder for Handel, er der neppe nogen, som i flere Henseender tiltrækker sig, saavel den Naturkyndiges som Historikerens grandskende Opmærksomhed, end Ravet. Vel er dets vegetabiliske Oprindelse ikke længer Tvivl underkastet, men ogsaa dets, næsten udelukkende, Tilværelse paa indskrænkede Landstrækninger, er et Phænomen som foranlediger mangehaande Formodninger om den ældste naturlige Tilstand af de Egne, hvor det kan siges at høre hjemme; medens det, betragtet fra det historiske Standpunkt leder til höist interessante Slutninger om Verdenshandelens Gang i ældre som i nyere Tider. I Carthagos blomstrende Periode førte Karavaner Ravet til de samme Egne af det indre Afrika, hvorhen i det attende Aarhundrede Mungo Park, tildeels ved Hielp af samme, begierligen søgte Handelsartikel, stræbte at trænge frem; og ligesom i det gamle Rom hører i det nye Constantinopel, Ravets Duft og Kiölighed i Sommervarmen, til den fornemme Verdens Velleevnet. Mindre hyppigt og af ringere Godhed findes dette Naturprodukt, som bekiendt, i flere Lande, især ved Gravning; men i Mængde og i

större Stykker opkastet af Havet, kan det ikkun for endeel af det nordlige Europas Kyster siges at være et eiendommeligt Produkt. Derfor ere de ældste Spor af Ravhandelen altid bragte i Forbindelse med disse Egne, og med Föie tilskrives det denne Handel, at det nordlige Europas tidligste, dunkle Minder ikke begynde nogle Aarhundreder senere. Ravhandelen er det første lysende Punkt, der hæver sig over disse, fra Culturens ældste Sæde fiernede Egne, og til det slutte sig igien de ældste dunkle Overleveringer af den gamle Verdens geographiske Kiendskab til Norden. Samtlige hidhörende Udsagn af græske og romerske Skribenter ere samlede, skiönt ingensinde med udtömmende Fuldstændighed, af *Gésner*, *Schöning*, *Buttmann* og maaskee Flere; men ved at henføre de Gamles Eftererretninger herom til bestemte Steder, have Fortolkerne deelt sig imellem to Hypotheser; idet de Fleste, baade Ældre og Nyere lode Phænicer og Massilienser hente Rav fra den Kyst, der siden det 13de Aarhundrede kan ansees for dette Produkts Hovedhiem, den preussiske; medens kun Faa antoge, at den ældste Ravhandel snarere kunde have været drevet paa det nordlige Europas mod Vesterhavet grændsende Kyster. Vel tör man ikke nægte den absolute Umuelighed af, at det dristige Handelsfolk, der tidligen skal have omseilet Afrika mod Syden, ogsaa, ved at følge den modsatte Retning af Europas vestlige og nordlige Kyststrækning, tilsidst kunde have naaet Östersöen og Preussens Kyster; thi det er ikke ifølge sikkre historiske Udsagn, men kun ved Hjelp af geologiske Combinationer, at Östersöen antages engang at have været et lukket Hav. Men det er neppe heller sandsynligt, at noget Folk i Oldtiden skulde paa

en længere og farefuldere Vei have søgt et Produkt, som de langt lettere og nærmere kunde erholde. Fra de tidligere besøgte brittiske Öer, hvor Tinnet var for Phænicerne en vigtig Handelsgienstand, kunde de neppe undgaae snart at blive bekiendte med en modsat Kyst, hvor Ravet hörte hiemme; en Kyst, som för den til forskjellige Tider gav efter for Vesterhavets Paabrud, havde en Omfang og en Udstrækning, hvorom Vi efter blotte historiske Data vanskeligen kunde giöre Os noget rigtigt Begreb, og var omgivet af Öer, der nu enten ere reent forsvundne eller kun tilovers i ubetydelige Levninger. Men, skiönt upaatviveligen de Gamles Beretninger om den ældste Ravhandel lettere ville passe sig paa den vestlige end paa den östlige Ravkyst, haver dog Ingen af de Forfattere som erkjendte dette, endnu forsögt at udlede en saadan Forklaring af tilstrækkelige Grunde, eller at bane Vei til en historisk Beviisförelse derfor, ved en forberedende Undersögelse af hvorvidt den vestlige Ravkyst nogensinde kan siges at have fortient dette Navn. Formaålet for nærværende Bidrag er Oplysning om disse og nogle andre endnu uopklarede Punkter i Ravhandelens ældste Historie. Skulde det lykkes mig at godtgiöre Ravets Tilværelse, især paa Kyststrækningen fra Skagen til Nederlandene, som et eiendommeligt Naturprodukt, der i den dybe Hedenold kiendtes og benyttedes af Beboerne og i en nyere Tid haver udgiordt en ikke uvigtig Handelsartikel, vilde den Mening naturligviis ogsaa understöttes, at hiin Kyst egentlig var den af Phænicer og Massilienser besøgte, ligesom, for en Deel, af Rommerne selv tidligere end den preussiske, kiendte Rav-Kyst. Men, en saadan Undersögelse maæ naturligviis igien fremkalde en nærmere Prövelse af flere blandt

de Gamles Meddeelelser om vort Nord. Af Sidstnævnte vil den mueligen [føre til en anden end den almindeligen antagne, ligesom ogsaa til en anden end den herskende Anskuelse af Nordens ældste geographiske og ethnographiske Forhold. At gjendrive eller forsvare de forskellige Meeninger om disse Æmner, vilde her, som oftest, være upassende; kun det Resultat Forf. efter nøiere Grandskning troer at have opnaaet, tillader han sig at forelægge den lærde Verden til Bedømmelse.

I.

Intet af vore ældste historiske Mindesmærker indeholder tydelige Vidnesbyrd om Ravfangst, Ravhandel eller Ravets Brug her i Norden. Ikke destomindre er det, ved Kiendsgierninger hentede fra Gravhöiene og fra Jordens Skiöd, sat uden for al Tvivl, at Nordboerne allerede i en tidlig Periode maae have kiendt og forstaaet at benytte dette Naturprodukt, og ved den store Forraad af forarbejdede Ravsager, som vort Museum for de nordiske Oldsager nu fremviser, kan man danne sig et anskueligt Begreb om Ravets forskellige Anvendelse i den nordiske Hedenold. At disse runde eller aflange giennemborede Ravperler af forskiellig Störrelse, saa regelmæssigen formede, at de tydeligen sees at være dreiede, medens en vis Omhue for at afvexle med forskiellige Former, heller ikke kan mis-

kiendes*), have været bestemte til at danne Halsbaand eller Smykker, kan sluttet deels af deres Skikkelse, deels af den Mængde og den Stilling hvori de ofte findes**), endelig ogsaa af deres hyppige Forbindelse med Koraller af Leer, Glas eller Mosaik.

Men, foruden denne almindelige Form, er man i den senere Tid tillige blevet opmærksom paa visse af Rav tildannede Efterligninger af Hamre, Öxer og Kiler, fra $\frac{1}{2}$ til $1\frac{1}{4}$ Tommes Længde, saaledes gjennemborede, at de kunde tænkes anvendte paa samme Maade som de runde Perler, med hvilke de som oftest findes samlede, nemlig til Halsbaand***). Man kan altsaa tænke sig, at disse besynderlige Figurer nærmest have havt en kunstmæssig Afvexling med de runde og aflange Perler til Formaal; men dog kunde der ogsaa være Grunde til at

*) *Antiquariske Annaler* IV. S. 222. I Pommern fandtes et Halsbaand af 32 hele og halve Ravkoraller, af en dobbelt, afvexlende Form; *Neue Pommersche Provinzialblätter*, 2tes Bd. 2ter H. S. 225.

**) *Antiqv. Annaler* II. S. 346. IV. S. 222. S. *Abildgaard* saae paa sin Reise en stor Mængde store aflange Ravperler fundne i en Törvemose paa Hindsholm i Fyen, saa mange, at de kunde fylde en Skieppe (*Haandskr. Dagbog*). Bernsteenskoraller trukne paa Hestehaar ere fundne i en Törvemose i Ostfrisland, hvor tillige fandtes et gammelt Liig; *Arends Ostfriesland und Jever* I. S. 16.

***) Man blev först opmærksom paa disse mærkelige Levninger i bornholmske Gravhöie; *Münters Kirchengesch. v. Dänem. u. Norwegen* I. S. 18. Siden ere lignende fundne paa flere Steder her i Riget saavel i Gravhöie som ellers i Jorden (*Antiqv. Annaler* II. S. 222, 260), bl. a. ved Sanderumgaard i Fyen; ligeledes i Skaane (*Iduna* 9de Heft. S. 293; hvor Prøver af dem ere afbildede).

tillægge dem en anden Anledning, hvilket især torde gielde om enkelte, i senere Tid fundne og i vort Museum opbevarede større Stykker af samme Materie, omtrent to Tommer lange, og regelmæssigen dannede ligesom de Gamles Öxehamre af Steen*). Det er bekjendt, at flere Oldgrandskere, i de Kiler og Hamre Öxer og Knive af forskellige Steenarter, som saa hyppigen opgraves af Jordens Skiöd, ikke ville see virkelige Vaaben eller Værktöi, hvortil hine enten formedelst deres stundom altfor ringe Störrelse**) eller formedelst deres Materie ansees for uskikkede, men enten et Slags Prydelser og krigerske Udmærkelsestegn, eller blotte Symboler paa Tordenens Virkning og overhoved Vidnesbyrd om en ældgammel Naturdyrkelse her i Norden***). Det vilde före altfor langt udover denne Under-

*) En Saadan, funden i Jylland, rund for Enderne og gjennemboret, opbevares i vort Museum, der tillige fremviser mange flere Varieteter af denne Slags, end man efter Materiens skröbelige Beskaffenhed skulde vente.

**) Det mindste i vort Museum opbevarede Specimen af denne Art er en Steenhammer, 2 Tomm. lang, fundet paa Möen; *Nord. Tidskr. for Oldkyndighed*, II. S. 257.

***) I en Afhl. af S. T. *Thorlacius* om Thor og hans Hammer, der dermed beslægtede ældste Vaaben, samt de saakaldte Stridshamre, Offerknive og Tordenkiler, som findes i Gravhöie (*Skandinavisk Museum* 1802, 4de og 5te Hefte) er denne Hypothese udfört med megen Lærdom og Skarpsindighed. Antydet var den dog allerede för af *Scheffer*, Major og *O. Sperling* (*Abrahamsens Afhl. i Antiqv. Annaler* I. S. 176. 180) og fuldstændigere, af den lærde Lundske

sögelses Grændser, her at veie alle de Grunde, der kunne opstilles for eller imod denne Hypothese. Udentvivelig hörer den blandt dem, der ubetinget hverken kan antages eller forkastes. Da disse Steensager nödvendigen maa henføres til en Tid, der stiger op over Metallernes almindelige Brug fölgelig ogsaa til Forsvarsvaaben; da de under samme Former findes hyppigen i Tydskland og Nederlandene, i Frankerig og Engelland, undertiden af Steenarter fra andre og fjerne Lande*); da de fuldkomment ligne de Vaaben og Redskaber af samme Materie, som Amerikas oprindelige Indbyggere og Öboerne i Sydhavet have brugt og tildeels endnu bruge; da man paa visse Steder i Sverrig og i Engelland, af saadanne Steeninstrumenter har fundet saa store Forraad dybt i Jorden, at det synes, som hele Værksteder derfor her havde været nedgravne**); endelig, —

Læge og Antiquar *Kil. Stobæus*, (*Opuscula, Dantisci 1752. 4to p. 180*). En lignende Forklaring af disse Steeninstrumenters Bestemmelse er ogsaa forsögt af *Wiarda*; s. *Göttingische gel. Anzeigen*, 1819. St. 27.

*) *Bocks* Naturgeschichte von Preussen II. 602; *Mones* Gesch. d. Heidenthums in nördl. Europa. II. S. 370.

***) Man see t. Ex. den engelske *Archæologia* XIII. p. 204; *J. Halls* Trav. in Scotland, the Orkneys and Hebrides II. p. 539-40; *Sjöborgs* Samlingar for Nordens Fornälskare II. S. 195. I en Höi paa Möen, hvori fandtes 17 Steenkiler og 200 större eller mindre Flintesteenskniive, var maaskee en Steen-Arbejder af Profession jor-det; *B. Thorlacius* over Hedenoldshöie og Steensætninger S. 42; *Antiqv. Annaler* I. S. 186.

skiöndt en Grund af ringere Vægt — da vore eddiske Myther give Vink om Steenvaabens Brug her i Norden i Jætte-Alderen*), kunde der vel være Anledning til at antage disse Arbeider af Steen for virkelig at have været det de forestille, Vaaben og Værktöi**). Denne Bestemmelse modsiges ikke af den Omstændighed, at man stundom finder disse Steensager, hvis For-

*) T. Ex. i Kampen mellem Thor og Hrungner; *Snorra Edda* ed. Rask p. 109; jfr. *Thorlacius* om Thor og hans Hammer S. 78; *Edda Sæmundi* III. p. 446.

**) Som Beviis for det første kan ogsaa tiene, at man i Gravhöie og Törvmoser har fundet menneskelige Cranier, hvori inddrevne Steenhamre; *Nordische Beiträge* 2 Bd. 1 Th. S. 173; *Antiquariske Annaler* II. S. 342. Ved Betragtning af den Mængde Specimina af denne Art, som bevares i vort Museum, vil man foranlediges til mange Bemærkninger, som forøge Visheden om, at disse Vaaben og Redskaber virkelig have været brugte. Man finder saaledes Spor til, at de, slidte ved Brug, ere blevne reparerede m. m. Efter at dette var skrevet, er den nye Udg. af S. Nilssons *Skandinavisk Fauna* (Fuglene) Lund, 1835 udkommet, i hvis Indledning den berömte Forfatter haver opstilt og tildeels udført den nye og sindrige Hypothes, at de fleeste af disse forarbejdede Steensager have været Redskaber, brugte til Jagt og Fiskerie af en Folkestamme blandt Nordens ældste Beboere, der har levet i en Slags Vildheds- eller nomadisk Tilstand, og kan henføres til samme Folkefærd som Lapper og Eskimoer. Saameget der end kan indvendes mod denne Hypothes, synes den dog, blandt alle Forklaringer over disse mærkelige Kunstfrembringelser fra en ubekjendt og raac Alder, at fortjene meest Opmærksomhed.

færdigelse maa have kostet megen Umage og Tidsanvendelse, i betydelig Mængde i Gravhöiene; thi, ikke at tale om den hos ældgamle og udannede Nationer almindelige Forestilling om disse Tings Benyttelse i en anden Verden, kunde maaskee Grunde anføres for at de steensatte Gravkamre, der findes i store Gravhöie, undertiden have afgivet Gjemmesteder, ikke blot for de Afdödes Been, men ogsaa for de Efterlevendes Skatte og kostbareste Eiendele. Men haver nu end disse Steensagers oprindelige Bestemmelse været den, hvorom saavel deres Form som den ethnographiske Parallellismus giver Formodning, er det dog langt fra, at man derfor aldeles tør frakiende dem enhver religiös eller symbolisk Betydning, efter den gamle Verdens Begreber. Den Stilling hvori Steenkiler og Steenhamre ofte ere forefundne i Gravhöiene, enten opreiste i Indgangen, eller i en Fiirkant omkring Liget, eller under dets Hoved*); Visheden om Steendyrkelse i det förchristelige Norden som i flere Dele af den gamle Verden**), ikke blot af raa opreiste Steene der dyrkedes som Boeliger for usynlige Væse-

*) *Wilsons* Beskrivelse over Fridericia S. 89; *Thorlacius* om Hedenoldshöie S. 41-42; *Mones* Gesch. d. Heidenthums II. S. 372. Flere Exempler ere anførte af Abrahamsen i *Antiqv. Annaler* I. S. 186 fölg.

**) S. herom *Meiners's* Gesch. der Religionen I. S. 150 og *Münters* Bethylien des Alterthums i hans *Antiqvarische Abhandlungen*, hvor Forf. kun i Slutningen tager et aldeles flygtigt Hensyn til de gamle Nordboers Forestillinger i denne Henseende.

ner*), men ogsaa af mindre og tildannede, der brugtes som Amuleter**); det mærkelige Sted hos Saxo om Thorshamre (*mallei joviales*) af Metal, der, som Gienstænder for en gammel Cultus, opbevaredes endnu i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, i et Offerhuus paa en af de svenske Öer i Östersöen, enten Öeland eller Gulland***); endelig, den Virksomhed og Betydning, Mytherne tillægge Thors Miölner og Hammerteg-

*) *Kristnisaga* p. 10; *Landnamabok* p. 257; *Jus eccl. Thorl. Ketill.* p. 78; *Bartholini Antiquitates* p. 627; *Keisleri Antiquitates* p. 13 sq. Uden Tvivl have de høie obeliskformede Steene som hyppigen findes her i Norden, især i Norge og Sverrig og almindelig benævnes Bautastene, været saadanne Gienstænder for Naturdyrkelse; men de ere uden Tvivl aldeles forskellige fra de i *Heimskringla*, *Havamål* og fl. St. omtalte *Bautasteinar* der opreistes efter Afdøde. (jfr. *βαρτεία* hos Homer α : monumentum sepulchrale; *Bethylier*; *boto* α : lapis terminalis i M. A. Latin.)

**) *Jus eccl. Thorl. Ketill.* p. 78. "Menn skolo eigi fara med steina eda magna þá til þess at binda á menn eda fenad." Herved forståes aabenbart portative Steene, som Amuleter, til Modsætning af opreiste Steene om hvilke det strax efter heðer, "ef maðr truir á steina til heilindis ser edafésino." En saadan Amulet var maaskee den "lifstein" der omtales i *Kormaks Saga* p. 80. 116. hvorom meere i det Følgende.

***) *Saxo Gramm.* ed Stephani p. 237. jfr. *Edda Sæmundi* III. p. 516. 957 sq. Et hidhörende Sted, formodentlig efter et gammelt Sagn, findes i *Streløvs Gullandske Krönike* S. 66. Som Paralel hertil kan anföres Herodots Beretning (IV. c. 9), at Geterne i Tordenveir afskiöde Pile op i Luften.

net*), alt dette forenet kan ikke andet end vække Formodning om, at hine med de Döde nedlagte Steenarbeider tillige have havt til Formaal, deels at fjerne fiendske Aander fra Gravstedet, deels som symboliske Forestillinger af Thors Hammer eller af Lynildens Virkninger at afgive et stumt Vidnesbyrd om den Cultus, hvortil den Afdöde eller hans Slægt havde bekiendt sig**). Men selv, som blotte Vaaben betragtede, kan en religiös Betydning tillægges dem, naar man erindrer sig de Begreber om Hellighed som Nordboerne og flere gamle Folk forbandt med deres Vaaben, ifölge hvilke t. Ex. Scytherne og Alanerne tilbad Krigsguden under Billedet af et Sværd***), og de danske Gesandter ved Carl den Stores Hof aflagde Eed paa deres Vaaben****).

*) Saasom i *Thrymsqvída* og i Mythen om Indvielsen af Balders Baal. Et rigt Forraad af hidhörende Bemærkninger, med Paralleller fra andre gamle Folkeslag s. *Edda Sæmundi* III. p. 940-62.

***) Desuagtet kan Abrahamsons Meening, at Korsene paa svenske Runestene undertiden skulde betyde korslagte Kiler og Hamre (*Antiquariske Annaler* I. S. 171, fig. jfr. *Geijers Swearikes Häfder*. I. S. 153) neppe antages; man see herom *Nordiske Fornlämninger* af Lillegren och Brunius No. LXIV. Opmærksomhed fortiener *Mones*, med Hensyn hertil forsögte Forklaring af den paa romerske Gravstene i Gallien forekommende Indskrift "sub *ascia* dedicavit;" (*Gesch. d. Heidenthums* II. S. 373); hvormed igjen kan sammenlignes Slutningsönsket: *Thor vigi þessi runar* paa Glavendrup-Steenen i Fyen.

****) *Herodot.* IV. c. 62. *Ammianus Marcellinus.* XVIII. c. 12.

*****) "Pax in armis jurata," (af Ann. Bertinian.) *Scr. rer. Dan.* I. p. 502. cf. *Keisler Antiquitates.* p. 167. I *Monrads Skildring af Guinea-*

Er der saaledes Grund til at antage, at disse en fiern Oldtids Vaaben og Redskaber af Steen, foruden deres krigerske og tekniske tillige kunde have haft en religiøs Bestemmelse, saa kan man ogsaa tænke sig, at lignende Forestillinger af Rav ikke blot have tient til vilkaarlige Prydelser, men i en vis bestemt Hensigt have erholdt netop denne særegne Form. Det er bekendt, at Ravet i Almindelighed, saavel hos de gamle Græker og Rommere som hos Orientalerne, baade i ældre og nyere Tid, tillagdes en vis religiøs Betydning, antoges at besidde en virkelig eller formeent Lægekraft i visse Sygdomme, at tiene som Modgift m. v. *); ligesom ogsaa Nordboerne, endnu i vore

Kysten S. 114 findes følgende mærkelige Paralellisme til det Anførte om nordiske Steenvaaben, deres religiøse Betydning m. m. "Uden Tvivl have andre Vaaben i Oldtiden været brugelige i Afrika; man finder i det mindste der et Slags Stene, som henpege dertil; de ligne i Udseende Serpentin og ere, som det synes, vel polerede, *kileformige* eller runde, og fladt *tilspidsede* i *Enden*. Mueligt have de, som *Stridsøxer* været befastede paa et Skaft. Mærkeligt synes det mig, at jeg aldrig har forefundet dette Slags Stene, uden i de angivne Former. Negerne kalde dem Fetisstene og troe, at den som eier en saadan har, som det hedder, en stærk beskyttende Fetis. En vel underrettet Europæer har forsikkret mig, at Negeren skjælver for at *sværge* falsk, naar man viser ham saadanne Stene, og derhos opfordrer ham til at sige Sandhed."

*) Da Ravets medicinske Egenskaber, efter de Gamles Forestillinger, næsten aldeles ere forbigaaede i *Sprengels* Geschichte der Arzneykunde, anføres her nogle didbørende Steder. Saaledes nævnes det som et Middel til at røbe Gift, af *Plin. Valerianus* de re medica III. c. 53, i *Servii* Commentar til *Æneiden* VIII. v. 402 og i *Isidors* Opus etymologiarum XVI. c. 23; hvorfor det ogsaa brugtes

Dage bruge Ravprydelser som Middel til Sundhedens Vedligeholdelse*). Maaskee have vore hedenske Forfædre vildet forøge denne Ravets formeentlige Virksomhed, ved deraf at danne disse mystiske Hammer- og Öxe-Figurer, der med de almindelige Ravperler afvexlede i Halsbaand*). Paa samme Maade kunde man da ogsaa forklare sig de Ringe, runde Skiver og Kugler eller ægformede Stykker af Rav, som findes i Grav-

til Drikkekar eller vel rettere, anbragtes derpaa (*Apuleii* *Metam.* in us. *Delph.* I. p. 52; *Seren. Sammonicus* de medicina, i *Burmanni poetæ latini minores* II. p. 381.). Den græske Læge *Aetius* (*Medicinæ tetrabiblos* I. Sermo II. c. 34), *Paulus Ægineta* (VII. cap. 3) og de arabiske Læger *Johann Mesue* (Lib. III.) og *Al Rhazes* (L. III. c. 38) anbefale Ravet mod Dysenterie, Blodløb, stærk Menstruation og Hæmorhoider. Fruentimmerne i det nordlige Italien brugte Halsbaand af Rav, for at forebygge Krop; (*Plinii* *hist. natur.* XXXVII. c. 11. mere om dets medicinske Brug i Ören- og Öien-Svagthed m. v. cap. 12). En Hovedaarsag til Ravets endnu stærke Afsætning i Orienten, er den der herskende Formeening, at det afværger Smitte; hvorfor Tyrkerne bruge det som Røgelee, Mundstykker til Tobakspiber, Ringe o. s. v.

*) *Siöborgs* Samlinger III. S. 14. Efter Hr. Hoffmann-Bangs Meddeelse bruge Bønderne i Fyen (ligesom ogsaa i Jylland) Rav i en Snor omkring Halsen, som Middel mod Öien-Svagthed. Ogsaa Rommerne bar det om Halsen som Middel mod Febre og andre Sygdomme; *Plinii* H. N. XXXVII. c. 12.

***) Et lignende Hammersymbol af Leer fandtes i en Grav i det Hesseske; *Kruses* *deutsche Altertömer* II. G. H. S. 107.

höiene og hvis Bestemmelse ellers er uvis*); men især tør man vel antage, at regelmæssigen giennemborede Öxfigurer, saadanne som de enkelte nysomtalte, samt de hyppigen forefundne større flade Ravstykker af raae og utildannet Form, forsynede med et eller to Huller og stundom udmærkede ved indgravede Stræger paa Siderne, som et Slags magiske Charakterer, have været deslige portative, hos Nordboerne saavel som hos Rommerne (Plinii hist. nat. XXXVII. c. 12) brugelige, Amuleter eller Talismaner**).

*) *Camerers* vermischte Nachrichten von einigen Gegenden Schleswigs u. Holsteins II. S. 674. Et udmærket Stykke, ægformet, 2 Tommer langt, giennemboret paa tværs og med en Metalnaal i Hullet, fundet ved Törvegravning paa Möen; *Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed* 1 B. S. 187. I Italien har man i gamle Gravsteder fundet mange lignende, giennemborede paa langs, med en fibula igennem; *Tentzel* monatliche Unterhaltung 1697. S. 627; de have formodentligen været anbragte i Halsbaand. Den største Ravperle i vort Museum fandtes 1835 i en Gravhøi paa Frenderup Mark paa Möen, oval, $2\frac{3}{4}$ Tom. lang, 1 Tom. i Giennemsnit, med et bredt Indsnit om Midten som til et Baand eller Ring, og der giennemboret. Ravringe tilskrev man i Tydskland i det 16de Aarh. en lægende Kraft og Ravkugler bar man i Haanden som Middel mod Svækkelse; jfr *Raumers* histor. Taschenb. VI. S. 363. Maaskee hertil kan henføres de "*succina grandia*" hos *Juvenal*. Sat. IX. v. 50, der ellers almindeligen forklæres om Halsbaand af Ravperler.

***) Flere saadanne opbevares i Museet. Nogle omtales i *Antiqv. Annaler* II. S. 337. IV. S. 222. 546. jfr. *Plinius* XXXVII. c. 12: at det blev bundet paa Börn (*amuleti ratione . . . collo adalligatum mederi febribus & morbis*). Et saadant portativt Ravamulet kunde

At Ravets brændbare og følgelig tillige vellugtende Egen-
skab maae have været Nordboerne bekendt, lader sig ikke om-
tvivle*), og saaledes kunde man da let tænke sig det ogsaa an-
vendt som Rögelse. Dette, hos alle Oldtidens Folk, ved Offrin-
ger, Begravelser**) og Giestebude almindelige Reqvist, nævnes
derimod af intet blandt vore historiske Mindesmærker, som
brugt i den nordiske Hedenold***); ligesom ogsaa Tacitus ud-
trykkeligen forsikkrer at Germanerne, ved Forbrænding af de-
res Döde ikke brugte Rögelse (*struem rogi nec vestibus nec
odoribus cumulant.* Germ. c. 27). At imidlertid hverken
dette Vidnesbyrd eller hiin Taushed kan ansees for noget af-
giörende Beviis, godtgiöre Fakta; da man ikke blot i vore
Gravhöie og i selve Urner har fundet et Slags Rögelse****), men
der ogsaa af Törvemoser i Sielland, Falster, Skaane og Dit-
marsken ere opgravede runde Rögelsekager af 6 til 11

man maaskee ogsaa tænke sig ved den *lifstein*, der blev baaret om
Halsen, og kunde læge Saar, hvorom *Kormakssaga* p. 80. 116. 119. 132.

*) Beboerne af Pytheas's Ravkyst brændte Ravet; meere herom i det
Følgende.

**) Ved Ajax's Begravelse kastedes Guld og *Rav* paa Baalet (*Qv. Cala-
bri Paralipom.* V. v. 623). Om Afrikanerne berettes det samme i
Aldrovandi Museum metallicum p. 416.

***) I et gammelt Digt nævnes blandt *Asynierne Ilmur* (Vellugt); men
da dette Navn paa intet andet Sted forekommer, kan ingen videre Slutning
deraf drages. Mueligt kunde nogle af de Metalkar, med Laag og
udgravede Ziirrater, der forekomme i Gravhöie, have været Rögelse-
kar; jfr. *Antiqv. Annaler* IV. S. 155. 494. 539.

****) *Lagerbrings Swea R. Hist.* 1. S. 446. *Rhodes Cimbr. holst. Antiqv.*
Remarques S. 92. 116.

Tommers Giennemsnit med en Aabning i Midten, som oftest fleere samlede*). Med Brudstykker af saadanne fra Sielland, Falster og Ditmarsken har Hr. Professor *Forchhammer* havt den Godhed for mig at anstille en kemisk Undersøgelse, hvis Resultat blev, at de tilhobe ligne hinanden saa meget, baade i Udseende og övrige Egenskaber, at de synes at være fabrikerede efter en og samme Forskrift; ligesom Hr. Professoren ogsaa antager, at de bestaae, for en stor Deel, af smeltet Rav, blandet med et andet organisk Stof, hvis Natur ikke nöiere kan bestemmes, men som ligner Törvejord, paa det nær, at Lugten af denne ikke bemærkes ved Forbrændingen. Med de i Skaane fundne Rögelsekager af dette Slags synes det, efter en löselig Beskrivelse, at have samme Beskaffenhed. Ravets fortrinlige Tilværelse i disse Rögelsekager taler for at de ere nordiske Fabrikata; men heller ikke er det usandsynligt, at andre her i Norden forefundne Rögelsearter ere med flere orientalske Luxusvarer indförte ved Handelen over Rusland**); og da desaaledes al-

*) *Antiqvariske Annaler* I. S. 131. *Bruzelii Spec. Antiqv. borealium* I. p. 24; foruden privat Meddeelelse af Forfatteren.

***) I en Gravhøj paa Qvilla Södregaards Grund, Thorsås Sogn, Södre Moraherred i Calmarlehn, fandtes, for faae Aar siden, et lidet Leerkar, og paa Bunden af dette noget indtörret Rögelse af $1\frac{1}{2}$ Qv. Victualievægt (?) glindsende, rödbruunt, halvgiennemsigtigt, paa den nederste Side convex efter Karrets Bund, paa den överste fordybet i Midten, hvilket viser at det oprindelig maae have været i flydende Tilstand. Det blev ei elektrisk ved Gnidning, men brændte med en klar Lue og löst behagelig Lugt, der var endnu finere og mere gjennemtræn-

tid maatte regnes blandt Kostbarheder, kan man let forklare sig den Omstændighed, at den Røgelse der brugtes ved den christelige Gudstjeneste var blandt de Eiendommeligheder hos den nye Kirke, som især tiltrak de fierne Islændere ved Christendommens første Indførelse der i Landet*).

Disse, især i den senere Tid gjordte Opdagelser foranledige desuden andre Bemærkninger, med Hensyn til dette Produkts Brug og Oprindelse i det gamle Norden. Saaledes synes Sager forarbejdede af Rav, i størst Mængde og af betydeligst Størrelse fortrinligen at have hørt hiemme i de danske Provindser (Skaane iberegnet), for hvilke Ravet var et eiendommeligt Naturprodukt. Sieldnere forekomme saadanne Gienstænder i Gravhöie i det egentlige Sverrig**); men sieldnest i

gende, end af en Sæmmensætning af Benzoe, Myrrha og peruviansk Balsam, hvormed Dr. Ekman i Calmar sammenlignede det. Ved kemiske Forsøg troer Hr. Doktoren at have opdaget, at det ei bestod af nogen enkelt bekiendt harzagtig Substant, men snarere var sammensat af forskjellige harzagtige Blandinger eller naturlige Røgelser, som hver for sig havde en vellugtende Egenskab, thi antændt havde Massen ikke været. Han antager derfor, at denne Røgelse ikke var en nordisk, men en orientalsk Frembringelse. Om orientalsk Røgelse som Handelsartikel s. *Heerens* Ideen 1. H. 1. Abth. (Werke X.) S. 116. Allerede i 8de Aarh. var denne kiendt af Angelsaxerne; *Turner Hist. of the Anglosaxons* (4to) II. p. 71—72.

*) *Kristnisaga* p. 44. 88. I de af Thorkelin ndgivne islandske Kirkeretter, baade den ældre p. 154 og den nyere p. 100 nævnes *reykelsi* blandt Fornödenhederne ved Gudstjenesten.

**) Ravperler fandtes ogsaa i den mærkelige Axevalla-Gravhöi i Vestergothland; *Iduna* 9. Hefte S. 314. jfr. *Siöborgs Samlingar* III. S. 13

Norge, blandt hvis Produkter Ravet heller ikke forekommer, og hvor derfor Ravperler kun hist og her findes i Forening med Koraller af Glas, Leer og Mosaik, der alt tilhobe maa antages at være indført i Landet*); hvilket ogsaa maae være Tilfældet med lignende Ravsager fundne i Engelland**). Ogsaa tyde flere af de i vort Museum opbevarede Stykker hen paa, at hos vore Forfædre, ligesom i vore Dage, Ravets Værdi har staaet i Forhold til dets Størrelse; hvorfor man, saa lidet mueligt, har berøvet de større Stykker noget af deres Omfang, men blot ved gjennemborede Huller giordt dem portative; hvorimod man af de mindre Stykker har dannet Perler, Ringe o. s. v.***). Men dette

*) I en Gravhøi i Wandsøe Præstegield paa Listerland fandtes *Ravperler* med Perler af Leer, Glas og Mosaik; sammesteds ogsaa en Glasurne og maaskee en Guldrakteat. En stor *Ravperle* og nogle mindre fandtes med andre Koraller, med Guldringe og et rundt Smykke af Guld hvori en byzantinsk Guldmynt, i en Høi paa Gaarden Gunnemsöndre i Seufde Præstegield ved Skeen, der 1776 blev udgravet.

***) I en Gravhøi i Wiltshire fandtes 48 Koraller, regelmæssig ordnede som paa et Baand, blandt hvilke 16 af grønt og blaåt Glas; 5 af Kul (canal-coal) eller Agat og 27 af *rødt Rav*; den største var af sidstnævnte Materie; *Archæologia* or *Miscell. Tracts to Antiquity* XV. p. 126. I en anden Gravhøi sammesteds fandtes mellem adskillige Guldsager nogle flade *Ravstykker*, en T. brede, gjennemborede paa langs (omtrent som lignende ovenfor omtalte hos os) og — hvad især er mærkeligt — hened *et tusinde Ravperler* af forskiellig Størrelse (p. 128-29). Kunde disse ikke tænkes indførte ved Phænicernes eller Massilienserues Ravhandel?

***) *Antiqv. Annaler* IV. S. 222. 546.

vækker igien Formodning om, at fremmede Folk, ved at søge Ravet paa vore Kyster som en Handelsartikel, tidligen maae have giordt Indbyggerne bekiendte med dets Værdi.

Der er ingen Tvivl om, at saavel de Folk, hos hvilke Ravet fandtes, som de, i hvis Besiddelse det kom ved Handel, hvert for sig maa have forstaaet at bearbejde det. Hvad Græker og Romere angaaer, da behöves vel derfor intet videre Beviis *); neppe vil Nogen heller finde det usandsynligt, at Folk som de gamle Nørdboer, der formaaede at give deres Vaaben og Redskaber af Flint og andre Steenarter saa elegante Former, tillige kunne have forstaaet at tildanne et langt blödere Material, ikke blot paa fri Haand, men ogsaa ved Dreining. Ligheden mellem den nordiske og den klassiske Oldtids Kunstfrembringelser af Rav kan derfor ikke antages at hidröre fra nogen umiddelbar Meddelelse, men fra dette Naturprodukts Beskaffenhed i det Heele, der, selv under forskiellige Himmelegne, maatte fremkalde den samme Anvendelse. Saaledes var Halsbaand af Ravperler en Prydelse for de romerske, som endnu den Dag i Dag for

*) Om det östersöiske Rav heder det udtrykkeligen i *Taciti Germania* cap. 45: Rude legitur, *informe perfertur*; nemlig til Italien, hvor det blev forarbejdet. *Plinius* (Hist. Nat. XXXVII. c. 12) siger at smaae Menneskefigurer af Rav vare i höiere Priis end levende Mennesker. Adskilligt om gamle Kunstarbejder i Rav forekommer i *Caylus Recueil* III. p. 192. 213. Det fölgende "ipsis, in nullo usu," hos Tacitus beviser egentlig intet mod Ravets Forarbejdelse i dets Hiemstavn. Saa nöie kiendte Romeren ikke Beboerne af den östersöiske Ravkyst, og om Folkene paa hiin Side af dette Hav havde han kun enkelte dunkle Efterretninger.

de orientalske Fruentimmer*); af hvilke de første synes især at have sat fortrinlig Priis paa Perlernes Störrelse**). Ved de hos Homer***) omtalte Halskieder, i hvilke Guld og *Electrum* afvexlede og som ifölge Buttmanns Forklaring vare sammensatte af Guld og Ravperler****), bringes man til at tænke paa de kunstige Perler, i hvilke en indre Kierne, belagt med en tynd Guldplade igien er bleven overtrukken med giennemsigtigt Glas, og som i nordiske Gravhöie ere fundne i Forening baade med Korral-

-
- *) *Ovidii* Metamorph. Lib. II. v. 364 - 66: ved "*electra* nuribus gestanda latinis" maae her snarere forstaaes Ravperler i Halsbaand end, som *Böttiger* meener (*Sabina* II. S. 187. 210), de af Romerinderne ogsaa brugte Ravkugler til Kiöling af Hænderne og til Vellugt, til hvilke snarere kan sigtes hos *Martial* Epigr. III. 65. V. 38. XI. 9. jfr. *Plinii* Hist. nat. XXXVII. cap. II. og *Aldrovandi* Museum metallicum (Bonon. 1648) p. 416. I et gammelt Gravsted i Mark-Ancona fandtes om Halsen af et Skelet *gjennemborede Ravperler* saa store som Hönseæg; lignende trukne paa Metaltraad fandtes paa andre Steder i Italien; *Tenzel* monathliche Unterhandlungen 1697. S. 627. jfr. *Kruses* deutsche Alterthümer, 2 Bd. 4-5 H. S. 68.
- ***) Deraf *succina grandia* hos *Juvenal* IX. v. 50. med mindre derved skulde sigtes til de omtalte kiörende Kugler jfr. VI. v. 573. At man i ældre Tider brugte at holde Ravkugler i Hænderne som Middel mod Svækkelse. s. ovenfor.
- ****) *Odyseen* XV. v. 459. XVIII. v. 295.
- ****) Ueber das Electron i *Abhandl. (histor. philos.) der preuss. Akademie der Wissenschaften*, 1818-19. p. 39. at *Electrum* her forekommer i Plurali, antager B. som et Beviis mere for, at derved er forstaaet Ravperler.

ler af anden Composition og med Ravperler*). Haver derimod den græske Oldtid nogensinde anbragt Ravet som Prydelse paa Vaaben**), eller til oekonomisk Brug***), da kjendes dertil ingen Paralel i det gamle Norden.

II.

Er det saaledes afgjort, at vore danske Forfædre, allerede dybt inde i Hedenold, have kjendt Ravet som et for vore Kyster eiendommeligt Naturprodukt, og paa forskjellige Maader for-

*) *Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed*. 1. B. 1. H. S. 183.

***) Eustathius til Odysseen IV. v. 73 omtaler Sværdgreb (snarere Knapper paa disse) af Beronike (Rav?). *Buttmann* (anf. St. S. 49) antager (med *Gesner de electro veterum* i *Comm. Götting*. III. p. 86), at ved Elektron i Hercules's Skiold hos Hesiod gierne kan forstaaes *Rav*, da det der forekommende Elphenbeen og Gibs ere ligesaa skrøbelige Materier og den hele Digtning desuden ikke forudsætter nogen teknisk Sandhed. Dette kan ogsaa anvendes mod *Millin* (*Mineralogie homerique* p. 31) som (med *Heinrich, Schlichtegroll* og fl.) i det homeriske Electron vil finde den metalliske Composition, da det, efter hans Mening, ellers vilde have været anbragt i Achilles's Skiold.

****) *Plinius XXXVII. c. II.* siger, at de syriske Fruentimmer brugte Tridser (verticillos, maaskee til Rokke), af Rav. Hermed kan ellers sammenlignes en rund Skive af Rav, omtrent 2 Tommer i Gjennemsnit, gjennemboret i Midten, paa begge Sider med Ziirater af Linier, Cirkler o. s. v. funden i Jylland, nu i Museum for Oldsager; dersom denne ellers ikke snarere haver været et Slags Amulet eller Sundhedsmiddel.

staaet at benytte det, opstaaer igien det Spørgsmaal, om ikke dette Produkt og dets Anvendelse kunde være omtalt i noget af vore ældste skriftlige Mindesmærker. Men, hvormange Vaaben og Redskaber, især af Steen, hvormange Prydelser m. m. af Metal findes ikke i vore Gravhöie, som vore ældste Kilder kun lidet kunne hielpe til at forklare? Desuden er det afgjort, at de ældste nordiske Digtninger, i det Heele, mere have taget Hensyn til Fieldenes end til Sletternes Natur; de fleste Sagn som de indeholde, ere, om ikke oprundne eene i i Norge, saa dog eene i Island opbevarede og nedskrevne. Derfor forekommer Ravet ikke i det gamle Gaadedigt, Getspeki Heidreks, hvor dog adskillige nordiske Naturprodukter karakteriseres, og hvor dets mærkelige Egenskaber vel kunde have forskaffet det en Plads, dersom Forfatteren havde haft en anden, end blot Islands, Natur for Öine. Kun paa et eeneste Sted i et gammelt Skaldedigt, som siden skal anföres, nævnes Ravet udtrykkeligen. Hverken i dem blandt de eddiske Sange, hvor danske Lokalteter og en dansk Natur er mere fremtrædende, og hvor der undertiden kunde være Anledning dertil, f. Ex. i Rigsmál, Grottesangen og Sangene om Helgerne, eller i det angelsaxiske Beowulfsdigt, hvis Skueplads dog tildeels omfatter Egne hvor Ravet hörer hiemme, findes det nævnet. Heller ikke forekommer i de islandske Sagar nogen Yttring, som med Bestemthed viser at Ravet har været kiendt af Islænderne, uagtet disse i forskellige Anledninger jævnlig besögte de danske Lande.

Imidlertid vilde det paa den anden Side være ligesaa uforklarligt, om et saadant, for udstrakte nordiske Kyster eien-

dommeligt Produkt, aldeles skulde have savnet en egen Benævnelse i den gamle skandinaviske Tunge. Men — her, som ved lignende Leiligheder, rækker Sprogforskningen den historiske Grandskning Haanden, og efter Sammenligning og Udvikling af de forskellige Benævnelser, under hvilke Ravet kiendtes i den gamle Verden og hos Nationer beslægtede med Nordboerne, torde det blive os muligt at gienfinde det, ogsaa i disse Sprog.

Hos de fleeste ældre og nyere Folk ere de Ord, som paa en egentlig Maade betegne Ravet, hentede, enten fra dets harpixagtige, dets giennemsigtige og skinnende, dets antændelige eller dets elektriske Egenskab.

Den første af disse Egenskaber har ikke givet Anledning til dets Benævnelse hos noget af de Folk, der her komme i nærmere Betragtning; men vel hos den klassiske Oldtids og hos Orientens Nationer*), der allerede tidligen ahnedede dets ve-

*) *Succum esse prisci Nostri credidere, ob id succinum appellantes. Plinii H. N. XXXVII. cap. II.* Dets gummiagtige Oprindelse beviser han ogsaa (ligesom *Aristoteles Meteorologica Lib. IV. c. 10.* og *Taciti Germ. c. 45*) af de forskellige Legemer af Dyr- og Planteriget, der undertiden findes indsluttede deri; jfr. *Salmasii exercitationes Plinianæ in Solini Polyhistorem II. p. 778.* De som antage at Grækerne have med Kundskaben om Rav ogsaa faaet dets Benævnelse fra Phænicerne, have derfor søgt Etymologien til *Electrum* i det arabiske *Ilk*, *Elek* = Gummi, hardet Plantesaft, Syrisk *aluka*; jfr. *Bochart Hierozoicon rec. Rosenmüller III. p. 875.* *Σούχιον* og *σεχίνας* vare ogsaa græske Benævnelser for Rav, men uidentvilt af det yngre Sprog.

getabiliske Oprindelse, hvorom Naturgrandskerne først i den nyere Tid ere komne til Vished.

Derimod synes det ved sin giennemsigtige Glands først og fortrinligen at have tildraget sig Opmærksomhed hos Beboerne af de Kyster, hvor det hörte hiemme. Ifølge Tacitus og Plinius kaldte Germanerne Ravet *Glessum* eller *Glesum*, hvoraf igien Romerne gave een eller flere Öer i Vesterhavet, der udmærkede sig ved dette Produkt, Navnet *Glessaria*. Naar man fradrager den rommerske Endelse *um* bliver det egentlige Stamord, *Gles* eller *Glas* tilbage. Da Germanerne i den følgende Tid, ved Romerne, lærte at kiende et Kunstprodukt, der besad Giennemsigtighed og Glands endnu i höiere Grad end Ravet, erholdt dette efterhaanden en meere adæqvæt Benævnelser, og det Ord der hidtil havde været Udtryk for Rav, kom nu i det tyske og alle med dette beslægtede Sprog, til at betegne hiint Kunstprodukt *). Glas heder derimod i det gamle Islandske eller Skandinaviens oprindelige Tungemaal *Gler*, i gammel Dansk, ligesom endnu i den jyske Dialekt, *Glar*, hvilket endnu er tilbage i *Glaröine* (Briller), *Glarmester* og flere Sammensætninger; medens, besynderligt nok, de samme Ord i det svenske Sprog fremvise den tyske Form; f. Ex.: *Glasögen*, *Glasmästare*. Dog er det ikke usandsynligt at den ældste skandinaviske og germaniske Sprogform, ogsaa hvad dette Ord angaaer, kan have stödt sammen. I de tidligste islandske Sprog-

*) At *Glas* paa littauisk heder *glasso*, viser, uden Tvivl, at Ordet tiligemed Gienstanden selv er kommet fra Tydskland.

monumenter f. Ex. Are Frodes Schedæ, ogsaa i flere af vore Runeindskrifter, bruges nemlig *s* ikke sielden i Stedet for *r*; *) hvilket da igien kan anvendes saavel paa det germaniske *Gles*, *Glas*, som paa det skandinaviske *Gler*, hvis Etymologie uden Tvivl maae søges i det gamle islandske Adjectivum *glærr* fæm. *glær* gen. *glæs* ɔ: klar, giennemsigtig, (sönderj. *glar*), hvoraf igien *glæsiligr* skinnende, *Glæsir*, *glæsi* en skinnende Gienstand, *Glis*, det samme og tillige Glimmerstads**); hvilke Ord igien kunne sammenlignes med det latinske *glacies* og det græske *γλαυσσω* (skinner)***). I de fleste af disse Ord see vi *s* og *r* at alternere ligesom i de ovenanførte. Föies nu til det her

*) F. Ex. *es* for *er* (Pron.) *vas* f. *var*, *ossir* f. *orir*. Hvilket ogsaa finder Sted i den moesogothiske Dialect. s. *Thunmanns* Unters. über d. alte Gesch. ein. nord. Völker. S. 197. Allerede i det ældste romerske Sprog fandt denne Overgang Sted; f. Ex. *arbo*s til *arbor*. *hono*s til *honor*.

***) *Magnussens* Eddalære III. S. 93. Flere Derivata og Composita heraf ere samlede i en Note af G. Poulsen til *Kormaks*, S. p. 16. Derfor have Nogle troet Ordet *Electrum* beslægtet med det græske *Helios* og *Electro* (Solen, som et skinnende Legeme); *Plinius* XXXVII. c. II: "*electrum* . . . quoniam *Sol* vocitatus sit *elector*." jf *F. E. Welcker* di æschylische Trilogie *Prometheus*. S. 567.

****) Mange flere Ord f. Ex. *Lux* (*Lys*), *clarus*, *Glands*, kunde henføres til samme Rod. Om denne hele Ordklasse fortæner at eftersee, den afd. *J. Hallenbergs* *Disquisitio de nominibus in lingua suiogothica lucis & visus*, 2den Deel; et Skatkammer af philologisk og

anföerte, at i Saxiska Glas kaldtes *glæs* (som endnu hos Friserne) og Rav *glære*, kan neppe omtvivles, at Ravets ældste skandinaviske Benævnelse omtrent har været den samme som den ældste tyske, og at fölgelig Ordet *Gler*, naar det forekommer i de ældste islandske Sprogmonumenter, især de mythiske, baade kan betyde *Rav* og Glas. Hiin Betydning maae især antages, hvor *Gler* nævnes i Forening med Guld, saasom i Sigurdrifumal*), der omtaler Runer indgravne paa *Gler* og Guld. Her er Rav sandsynligere meent end Glas, og man bringes ved dette Sted letteligen til at tænke paa de forhen omtalte Rav-Amuleter, hvoraf nogle med indskaarne Streger. Ligeledes var det uden Tvivl *Ravperler* (*glertölur*, *glástölur*), hvilke en nordisk Spaaqvind havde i et Halsbaand, ifölge den karakteristiske Beskrivelse over hendes Costume, som en islandsk Saga har

antiquarisk Erudition, hvori dog, mærkeligt nok, den gamle tyske Benævnelse paa Rav (*glesum*) med alle de Bemærkninger, som denne kunde have föranlediges, aldeles er forbigaaet. I et norsk Diplöm af 1315 (*Sulms* Danm. Hist. XI. S. 763.) nævnes blandt de unyttige Handelsartikler, som Hansestæderne fört ind i Norge, ogsaa *Glis*. Spöragsmaal: om herved skal forstaaes Rav (heelt eller forarbeidet) eller glimrende Fruentimmerpynt i Almindelighed.

*) *Sæmunds Edda* II. p. 201. Uagtet den lærde Udgiver saavel i sin latinske som danske Oversættelse (IV. S. 48.) har oversat *Gler* ved *Glas*, saa har han dog baade i Glossariet og Registeret til Originalen p. 641. 991. tillige anmærket, at *Gler* ogsaa kan betyde Rav.

opbevaret os*). De *glersteinar*, hvilke Skalda**) nævner, tilligemed *gimsteinar*, som Prydelser der i Oldtiden bares om Halsen af Fruentimmerne, kunne neppe heller have været andet end de Ravperler man i Gravhöiene hyppigen finder samlede med andre af et Slags Mosaik-Arbeide, hvorom meere i det Følgende. At Ravet her nævnes som en Steenart, beviser egentlig intet imod at ogsaa de gamle Nordboer kunde have havt en dunkel Formodning om dets vegetabiliske Oprindelse.

*) *Rasks* Udg. S. 128. "En firir þvi er kona kend til gimsteina eða glersteina, at þat var i fornæskiu qvenna-bunadr, er kallat var steinasörvi, er þær höfdu á hálsi ser." Mærkeligt, at Forfatteren som rimeligviis levede i 13de Aarh. sætter Brugen af disse Halsprydelser langt tilbage i Tiden. *Steinasörvi*, der ogsaa skrives *Steinasörfl* og *Steynaseyrvi* (*Heydarviga* S. i *Islendinga Sögur* 1. p. 277) maae, efter Sammenhængen, have været et Slags stort Halsbaand, sammensat af Steen- eller Rav-Koraller. Ordets anden Deel *Sörvi* har neppe sin Rod i det skandinaviske Sprog, men maaskee i det angelsaksiske, hvor *stan searo-gimma* betyder en kostbar Steen, *searo-gymme* en Perle, *searo-cræft*, mekanisk Kunst. Ved en skinnende Steen (*biartr steinn*) trukken paa et Baand (Første Digt om Gudrun i *Sæm. Edda*. II. p. 278) forstaaes maaskee ogsaa gjennemborede Ravperler.

**) *Eiriks rauda Saga*, Cap. 5. Hun havde tillige en blaae *tiglamötul* (Kappe til at binde om sig) som var "settr steinum allt i skau nidr" (besat med Stene lige ned til Kanten). Maaskee disse Stene have været Ravknapper, saadanne som Indbyggerne paa Öen Föhr i ældre Tider skal have brugt (*Schlesw. Holst. Provinzial-Berichte* 1825 S. 444). At Overtroen ogsaa i Island tillægger Ravet overnaturlige Virkninger, s. *Mohrs* islandske Naturhistorie S. 335.

Ethvert haardt Legeme kaldtes hos de fleeste gamle Folk Steen; derfor kom dette, mindre adæqvate, Udtryk efterhaanden ogsaa ind i andre tydske Benævnelser paa det her omhandlede Naturprodukt*).

Kan Pytheas's Udsagn, at Beboerne af Ravkysten tildeels brugte Ravet som Brændsel, end ikke forstaaes efter Bogstavet, viser det dog i det ringeste, at hiint Folk ikke kan have været ubekjendt med dette Produkts brændbare Beskaffenhed; hvilken tillige, især fra den Tid, at dets oprindelige Benævnelse tillige overførtes paa Glasset, foranledigede at det i de tydske Dialekter kom til at betegnes med andre Udtryk, som tilsidst aldeles fortrængte det tidligere**). I det nordlige Tydskland blev nemlig Ravet allerede i 13de Aarhundrede kaldet *Burnstein*, *Börnstein*, af det gamle nedersachsiske Ord *börnen* ɔ: brennen. I de germaniske og skandinaviske Dialekter omflyttes ofte Consonanten R og tilsvarende Vocal***); derfor forekommer det nye *brennen* (brænde) allerede i det gamle islandske *brenna*, og Rav kunde i dette Sprog ogsaa have været kaldt *brennistein* eller *brennustein*,

*) *Solinus* Cap. 33 omtaler Rav som *lapis*; i det 13de Aarhundrede kaldtes det saaledes i Preussen; *Schlözers* allg. nord. Geschichte S. 36. Hos Os er det blevet kaldet *Ravsteen*.

***) Ogsaa i det lettiske, russiske og ungarske Sprog benævnes Ravet efter dets Brændbarhed; jvfr. *Hartmann succini prussici historia* p. 284.

***) Perse og Presse; Fersk og Frisk. Paa Hollandsk heder Rav baade *Barnsteen* og *Brandsteen*.

dersom ikke dette Ord allerede havde betegnet et andet, for Island ejendommeligt Naturlegeme, nemlig Svovl. I Middelalderens Dansk kaldes Svovel ogsaa *brænnæsten**), ligesom endnu i Svensk (engl. *brimstone*.) Det tydske *Bernstein*, der er optaget saavel i det danske som svenske Skriftsprog, er altsaa en forældet Ordform, der er forsvundet af de övrige didhörende S sammensætninger. Ligesom af det nedertydske "börnen" Ordet *Bernsteen*, saaledes kom af det gamle overtydske Verbum *aiten* (gr. *αἴθειν*) der ogsaa udtrykker Begrebet at brænde**), et Ord, der i det sydlige Tydskland betegner Ravet, nemlig *Agtstein*, i Schweiz *Aidstein*, der maaskee igjen kan have foranlediget den hos Ældre og Nyere hyppige Forvexling af Ravet og Agaten***).

Ligesom Ravets Brændbarhed foranledigede de Udtryk for denne Gjenstand, der i Tydskland efterhaanden fortrængte de tidligere, saaledes gav dets elektriske Egenskab det, alt i gamle Tider, den almindelige Benævnelse i vort skandinaviske Norden, der lyder i det danske Sprog *Rav*, i det svenske *Raf* og det islandske

*) *H. Harpestrengs* Lægebog udgiven af Mølbech S. 127.

**) *Adelungs* teutsches Wörterbuch, 2te Ausg. O. *Agtstein*. *Wachters* Glossarium viser, at det gamle tydske Ord *Eit* (Ild) forekommer baade i celtiske og orientalske Dialekter. Hermed kan sammenlignes det islandske *eysa* ∅: brændende Aske; jfr. Gloss. til *Scmunds Edda*. II. v. *Eysandi*.

***) *And. Aurifabri Succini historia* (Königsb. 1551. 4.) fol. C. 2. *Bocks* Naturgeschichte Preussens II. S. 159.

*Rafr**). Etymologien hertil maae uden al Tvivl söges i en ældgammel Ordklasse, som i de nyere Sprog indbefatter det danske Ord *rappe* sv. *rappa*, platt. *rappen*, höitt. *raffen*, engl. *to raff*, *reap*; alle tilhobe udtrykkende Begrebet om at trække eller rive noget til sig med Hurtighed og Behændighed, maaskee tillige betegnende den dermed forbundne

*) I gamle islandske Sproglevninger forekommer Ordet *rafr* (Rav), saavidt mig er bekjendt, kun paa et eneste Sted, nemlig i *Snorres Edda* (Rasks Udgave S. 156), i et Fragment af Skalden Hallarsteinn, der maae have levet i 11te Aarhundrede (jfr. Hist. Olavi Tryggv. cur. S. Egilson III. p. 225. 232); hvorved dog maae bemærkes, at *I. Olafsen* (Nordens gamle Digtekunst S. 159) forklarer det om Guld. Baade Tingen og Benævnelsen kiendes endnu paa Island; *Mohrs* islandske Naturhist. S. 338. Mærkeligt er det, at blandt saa mange nordiske Stednavne, hvis Oprindelse skyldes Naturprodukter, findes dog neppe, enten paa de danske, holsteenske eller svenske Kyster noget, der tydeligen minder om Ravet, naar undtages det eneste *Raf-lunda* i Skaane; muligt fordi det ikke fandtes alletider, eller i betydelig Mængde, og fordi dets Værdie meest bestemtes efter Fremmedes Søgning, der ikke altid var lige stærk. Hvorvidt *Rabelöf* (Willands Herred), *Rabymagle* og *Rabylille* i Skaane (*Suhm* X. S. 999, *Scr. rer. dan.* III. p. 502), *Raaby* i Stevnsherred (*Raby*, *Scr. rer. Dan.* VII. p. 3), *Raabylille* og *Rabymagle* paa Möen (*Roby*, ib. p. 108.) kan have Hensyn til Rav, er mig ubekjendt; nu, i det mindste, ligge disse Byer tilhobe inde i Landet. I Aarhus Stift, Nørreherred, er et Sogn *Glesburgh*, som maaskee kan have Navn af en Glashytte i ældre Tider (*Danske Atlas* IV. S. 292); skiöndt *Glesburgh* allerede forekommer i et Dok. af 1440 (*Scr. rer. Dan.* VI. p. 513.)

Lyd. Disse Ord forekomme ligeledes i gamle tydske Dialekter*), og ere uden Tvivl beslægtede med det nye *raufen*, *rupfen*, det danske *röve* og flere lignende**). Ogsaa gjennem gamle og fjerne Tungemaal kan denne Lighed forfølges. Man gjenfinder den saaledes i det latinske *rapere*, det græske ἀρπαζειν, hvoraf de syriske Fruentimmer kaldte Ravet, der trak Straae og Fnug til sig *Harpaga****), det persiske *ruba* (rapiens), hvorfra igjen Ravets persiske Benævnelse *Kahruba*, (som trækker Straae til sig) og dets arabiske *Karaba* af samme Betydning****); i hvilke begge Ords Hoveddeel, man uden Vanskelighed gjenkjender det nordiske *Rav*†). Söges nu, i Medhold af en nyere berömt

*) I den gl. saliske Lov *raban* ο: rapere, Ulph. *raupjan* ο: oprykke.

***) *Adelungs Wörterbuch*, O. *raffen*. *Ihre Glossarium v. rappa*.

****) *Plinius*, 37. C. 11.

*****) *Gelii Lexicon arabicum* col. 2075. *Meninski Lexicon* IV. p. 19. Heraf Rav paa Georgisk *Karwe* (*Gyldenstedts Reisen d. Rusland* I. S. 344). Det fortjener at bemærkes, at Araber og Perser mueligen i en vis Periode ogsaa kunde have faaet Rav fra Indien, hvor saadant endnu skal findes, blandt andre Steder ved Irawatifloden (*Hist. litt. Abhdl. d. deutschen Ges. zu Königsberg* I. S. 64). Herved bestyrkes baade *Solinus* C. 20: (Et India habet succinum, sed *Germania plurimum optimumque*), og *Ctesias* (ed. Lion, *Indica* p. 188), ifølge hvilken en Flod i Indien medførte Electrum, der udsvedte af Træer paa de nærliggende Bjerge, dernæst faldt i Floden og störcnedes.

†) Samme Begreb synes ogsaa at ligge til Grund for en hollandsk Benævnelse af Ravet, *Haeckstein*, ο: lapis attrahens (*I. Thilo Diss.* de succino Borussorum. Lips. 1663. 4.); dersom dette Ord ikke er be-

Philolog, i Verbum $\epsilon\lambda\kappa\epsilon\iota\nu$ σ : trække, drage, Etymologien til Ravets græske Benævnelse $\eta\lambda\epsilon\kappa\tau\rho\nu$ *), bliver det altid mærkeligt, at Electriciteten gav dette Naturprodukt Navn, saavel hos de Folk, paa hvis Kyster det samledes, som hos to af de betydeligste Folk i Oldtiden, der ved Handel tilegnede sig det, Phoenicier og Græker. Overhoved er det at bemærke, med Hensyn til Ravhandelens egentlige Beskaffenhed og de Vink den kan give Os om Nordens Beboelse og Tilstand i den dybe Oldtid, da dette Produkt allerførst blev Handelsgjenstand, at blandt alle de forskjellige Folk, gennem hvis Hænder det gik, intet haver laant dets Benævnelse af det andet, men ethvert af sit eget Sprog har benævnet det efter en eller anden især paafaldende Egenskab. Saaledes det nordtydske *Glesum* og *Bernsteen*, det sydtydske *Agtstein*, det skandinaviske *Rav*, det græske *Electron*, det romerske *Succinum*, det persisk-arabiske *Kahraba*. Uden Tvivl hidrører dette tildeels

slægtet med det overtydske *Agtstein*; hvorved Forf. tillige maae bemærke, at han ikke har kundet finde hiint Ord i noget hollandsk Lexicon.

*) *Buttmann* über das Elektrum S. 52. 58. Samme Etymologie er allerede forhen antaget af *Francheville* i en Afh. om Preussernes Oprindelse i Mem. de l'Acad. de Berlin 1749. p. 594. Hertil kan maaskee henføres et Sted i Platos *Timæus* (ed. Bekker P. III. Vol. II. p. 118) hvor Ravets Tiltrækningskraft ($\epsilon\lambda\kappa\tau\iota\varsigma$) omtales, ligesom hos flere græske Forfattere (*Plutarch*, *Opera* ed. Reiske VIII. p. 540. X. p. 180; *Geoponica* ed. *Niclas* p. 1050; *Clem. Alexand.* ed. Potter. I. p. 443. og fl.). *Philostrati* *Icones* Lib. 1. (Phaeton) i *Olearii* Udg. af hans Værker, p. 780-81, omtaler Mythernes Rav, som Taarer, der trække Lysstraaler til sig.

derfra, at saamegen Værdie dette Produkt end havde for de sydlige og østlige Folkeslag, kunde det, ifølge sin Natur, dog aldrig blive Gjenstand for nogen stærk og uafbrudt Handels Virksomhed. Derfor har dette Produkt heller ikke givet noget bestemt Land en varig Benævnelse i den gamle Geographie; thi *Electrider* kaldte Grækerne alle Öer i Fleng, der vare Hjem- eller Oplagsteder for Rav; og saavel *Glessaria* som *Raunonia* vare karakteriserende Benævnelser, af enkelte Söefarende givne en eller anden af Öerne i Vesterhavet, skiöndt den sidste tilige tydeligen indslutter det gamle *Rav*.

III.

Jo sieldnere nu saadanne Yttringer forekomme i vore ældste Kilder, der med større eller mindre Bestemthed kunne henføres til Ravet og dets Brug her i Norden, jo meere Grund kan der være til at söge det skiult under billedlig Indklædning og uegentlige Udtryk. Ligesom Ravets Rolle i de græske Myther vilde bevise dets Brug i den græske Oldtid, om end historiske Udsagn derom savnedes, saaledes torde maaskee, efter en omvendt Slutning, de stumme Vidnesbyrd vore Gravhöie afgive om dette Naturlegemes forskjellige Anvendelse i den nordiske Hedenold, foranledige os til at efterspore det i vore nordiske Myther. Vel kan det aldrig hos de raae Nordboer antages at have havt den Interesse, som en uddannet Luxus tillagde det hos de kultiverede Sydboer og Orientaler; men da det dog ogsaa tildrog sig Hines Opmærksomhed, og dets Anvendelse omtrent var den samme under de forskjellige Himmel-

egne, kan maaskee Grækernes og Romernes Anskuelse af dette Naturlegemes Beskaffenhed, og de Forestillinger om dets Oprindelse og Egenskaber, som ere nedlagte i Hines Myther, veilede os til, giennem de nordiske Sagns og Digtningers Dunkelhed, at skielne dets Identitet blandt andre Naturgienstænder.

Uagtet Ravets egentlige Natur var Romerne ligesaa lidet som Grækerne ubekjendt, satte Hine dette dog, med Hensyn til dets Værd og Kostbarhed, ved Siden af ædle Stene (gemmæ *) ligesom man i Middelalderen og den nyere Tid, af Uvidenhed om dets vegetabiliske Oprindelse, henregnede det blandt Steenarter (deraf vort *Ravsteen* **). Man kunde altsaa formode, at ved *Gimr* eller *Gimsteiun*, der haver samme Etymologie som det latinske *gemma* ***), i gamle nordiske Digte forekommer i samme Betydning og endnu af Islænderne bruges til at betegne smaat Rav, der undertiden driver op paa deres Kyster ****), paa enkelte Steder kunde have været

*) Eandem omnia hæc (succina obtinent) quam *gemmæ* auctoritatem; *Plinius* 37. c. II. Et andet Sted i samme Cap. synes at vise, at de Gamle have forstaaet at fabrikere falske Ædelstene af Rav.

***) Cum ob perspicuitatem aut splendorem succina visui grata sunt, atque ob substantiæ nobilitatem maximumque usum, in pretio habeantur, quam quod rara & parva inveniuntur, *gemmarum* meruere nomen; *Hartman succini prussici historia* p. 215.

****) *Sæmundi Edda* II. p. 8; *Snorres Edda* p. 128. Om Etymologien til dette Ord, hvis Grundbegreb er Glands, Klarhed, Ild. s. *Glossariet til Sæm. Edda* II. p. 640; *Magnussens Edda-Lære* III. S. 234.

*****) *Mohrs islandske Naturhistorie*. S. 338

forstaaet Perler eller indfattede Stykker af Rav. Men da Ravet ikke egentlig synes at være skikket til Indfatning i Guld, *) og det ovenanførte Sted i den yngre Edda skielner imellem *Gimsteina* og *glersteina*, blandt hvilke vi, af etymologiske Grunde, have forklaret de sidste ved Ravperler, maae vel de førstnævnte snarere have betegnet de Perler eller Koraller, deels af forskiel- ligfarvet Glas og brændt Leer, deels af et Slags Mosaikarbeide af forskellige Substantser og Farver, som enten eene eller i Foreening med Ravperler hyppigen findes i vore nordiske, i tyske og engelske Gravhöie **), ja endog i langt fiernere Lande. Det meeste heraf, især de Mosaikkoraller som udmærke sig ved fortrinlig Skönhed, antages med Grund at være fremmed, fornemmelig orientalsk Arbeide, indkommet ved Handelen over Rusland. Det er desuden bekiendt, at de Gamle

*) I *Völundarqvida* (Sæm. Edda II. p. 8) siges at V. slo Guld vid *gim fastan*, som uden Tvivl maae forstaaes om Steenens Indfatning i Guld. Om Glasflusser som synes at have været bestemte til Indfatning, fundne i vore Gravhöie s. *Nordisk Tidsskr. f. Oldkyndighed* I. S. 185.

**) *Rhodes cimbrisch-holstein. Antiqu. Remarques*. S. 178. *Nordische Beyträge* 1. B. 2. H. S. 189. (Svensk) *Iduna* X. H. S. 308. *Bexells Hallands Historie*, I. S. 592. *Antiquariske Annaler* III. S. 395. IV. S. 546. 572. 601. *Nordisk Tidsskr. f. Oldkyndighed*, 1 B. 1 H. S. 183-84. *Beyträge zur Kunde Preussens* VII. S. 80. *Minutoli* Abhandl. verm. Inhalts, 2ter Cyclus. 1. B. S. 30. 32. (Engelsk) *Archæologia* III. p. 275. XV. p. 126. Om en græsk Camée indfattet i Sölv, fundet i en svensk Gravhöie s. *Kgl. Witt. och Ant. Acad. Handlingar* X. S. 223.

forstole at farve Glas og efterligne Ædelstene ved Glasflusser; endnu forfærdiges et lignende Slags Emailarbejde af Glas og Kiesel med Blomster og Arabesker i Persien*); ligesom ogsaa Koraller, der synes at ligne de hos Os forekommende, findes i indiske Gravhöie**). Maaskee Udtrykket *Jarknasteinn* (A. S. *earcnanstan*, *eorcnanstan*) der forekomme saavel i eddiske som angelsaxiske Digte***), og synes at være af celtisk Oprindelse,

*) *Minutoli und Klaproth über antike Glasmosaik*, Berlin 1817, Folio. Her bemærkes tillige, at lignende Glas Koraller ere fundne ved Udgravninger i Italien, ja endog i gamle Gravsteder i Guinea, hvor Negerne skatte dem over Guld og hvor de maaskee kunde være Levninger af gammel Karavanhandel. jfr. *Rasmussen de Orientis commercio cum Russia & Scandinavia*. p. 34.

***) *Transactions of the lit. Soc. of Bombay* III. p. 324 fg. Her beskrives gamle Gravsteder, af uvis Ælde og Oprindelse, men af en mærkelig Lighed med vore nordiske, hvori bl. a. Leccrurner med Been, Redskaber og Koraller af forskiellig Form, Materie og Farve, som vel ikke nærmere beskrives, men hvis Afbildninger meget lignede hos Os fundne Gienstande af samme Slags.

****) *Hrafnagældr Odins*, Sæm. Edda I. p. 230. *Völundarqv.* ib. II. p. 17. 22. Første *Gudrunarqv.* ib. II. p. 278. I Recens. over Sæm. Edda III. i *Hermes*, 1820, I. S. 123 antages J. i *Völundarqvída* at betyde en sort (og ægformet) Agat. Poema Anglosaxon. ed. *Thorkelin* p. 92. *Conybeare* Illustrations of anglosaxon poetry. p. 255; hvor den nævnes i Forbindelse med searo-gimmæs (Perler, kostbare Stene). I det gamle Gaeliske er et Adjectivum *earc*, som blandt forskiellige Betydninger ogsaa haver den af: plettet, rød; deraf *earc-luachrach* o: et Fiirbeen (*Armstrong* Gaelic Dictionary).

skal forstaaes om de sieldnere og fortrinligere Kunstfrembringelser af denne Art, der som oftest her i Norden findes i Foræening med eller i Nærheden af andre Levninger og Prydelser af udmærket Værd og Kostbarhed, f. Ex. Glasurner, Guldsmykker og Guldbrakteater.

Snarere kunde derimod et andet Naturprodukt, *Guldet*, i vore nordiske Skaldedigte, antages at være forvexlet med Ravet, hvortil det saa meget nærmer sig ved sin lyse Farve, skinrende Glans, Kostbarhed og Anvendelse, eller med andre Ord, Ravet skal maaskee undertiden forstaaes, hvor Guldet omtales og beskrives. Grækerne forvexlede af samme Grunde den metalliske Composition med Ravet, der havde samme Benævnelse*); de kaldte det virkelige Guld ligeledes Electron**), ligesom de tillige karakteriserede Ravet efter dets *gyldne* Farve og Glans***). Saa tidlig som Søerøveri og Handel satte Nordboerne i Forbindelse med mere kultiverede Folk, var Guldet ogsaa kiendt af dem; alt i Hedenold forstode de selv at forarbejde det, og alt dengang synes det for dem at have repræsenteret Tingenes Værdi. Derfor griber Guldet paa saa

*) *Buttmanns* Afhandl. anf. St. S. 43. 50.

**) *Gesner de electro veterum* (*Comm. Götting.* III. p. 78) anfører herfor flere Beviser af de Gamle, bl. a. Sophocles's *Antigone*, v. 1049.

***) *Paulus Aegineta* Lib. VII. p. 725 (*Opera*, Joh. Gunterio Andernæo interpr.) *Dioscorides de materia medica* I. c. 113 om et Slags Rav som kaldtes χρυσόφορος; jfr. *Isidori Etymolog.* XVI. c. 23: *Electrum* quod ad radium solis clarius auro . . . reluceat.

betydende Maaede ind i de nordiske Myther, og ingen sandelig Gienstand optræder i den gamle Digtning under saamange forskellige, tildeels høist betydningsfulde, Billeder og Omkrivninger. Ved nogle af disse f. Ex. Frodes Meel, Krake, Sæd, Ormens Leie, kan intet Andet være meent end Metallet; medens derimod andre figurlige Forestillinger, under hvilke man almindelig tænker sig Guldet betegnet, uden Tvivl med lige saa stor Sandsynlighed kunde henføres til Ravet. Et og samme Begreb, af Skin og Glands, ligger desuden som ovenfor er bemærket, til Grund for de ældste Udtryk der i de germaniske og flere gamle Sprog betegne baade Ravet og Guldet*), og i det gamle Norden skielnes tydeligen mellem to Slags Guld; eet som karakteriseres af dets røde Farve, hvoraf igien Guldringe i Skaldesproget kaldtes Haandens Ild, ligesom Sölvvinge Haandens Sneer**); et andet, som tillægges en lys Farve og

*) Gloss. til *Sæmunds Edda* I. p. 535 II. p. 647. I denne Henseende vilde det ogsaa have været mærkeligt, at Phrygerne kaldte Guld *gleros*, hvorfor *Rudbeck* (*Atlantica* I. p. 466) anfører *Hesychius* som *Himmell*, dersom der hos denne Skribent selv virkelig fandtes noget saadant, hvilket dog ikke er Tilfældet.

***) *Snorres Edda* p. 130. 155. *Völundarqvida* i *Sæm. Edda* II. p. 8 *Gudrunar Qv.* II. ib. p. 292. *Herr. ok Bosa* S. p. 33. *Þattr af Raudulfi* i *Saga Olafs helga* II. p. 343 (i *Fornmanná Sögur* V.) Derfor kaldtes Guld ogsaa *raudr audr* (opes rubræ), ligesom *Sölv hvitt fé* (opes albæ); *Scr. histor. Islandor. cur. Soc. Antiqv. septentr.* II. p. 77; *Raudulfs Þattr* p. 346 skielner mellem *rautt gull* og *bleikt gull* og siger, at disse Ting have intet tilfældes uden Navnet.

forekommer, sköndt ikke hyppigen, under Benævnelsen *Lysigull* eller *liost gull**). Ved det første kan kun Metallet forståes, for hvilket Tillægsordet *rödt*, hos de Gamle, var som et Epitheton ornans; ved det sidste kunde der være overveieude Grunde for, at de Gamle undertiden have tænkt sig Ravet**). Naar derfor den eddiske Mythe om Havguden Ægers Giestebud paa Lessöe for Asarne***) beretter, at Salen oplystes med *lysiggull* i Stedet for med Ild, som igien gav Anledning til at Guldet i det poetiske Sprog kaldtes Havets (Ægirs) Ild,

*) Fortalen til Ægidrecca i *Sæm. Edda* I. p. 149. *Snorres Edda*, p. 67. 129. *Olafs helga* S. anf. St., hvor der udtrykkeligen skielnes mellem *rödt* Guld og *lyst* Guld og det Sidste tillægges et fortrinligt Skin.

***) Dog ikke det *lysiggull*, hvormed Giallarbroen sagdes at være belagt; *Snorres Edda* p. 67.

***) At Giestebuddet holdtes her, siges vel ikke udtrykkeligen i de anførte Steder af Eddaerne, men er aabenbart af et foregaaende Sted i *Snorres Edda* p. 79, hvor Ægir eller Hlér siges at have boet paa en Öe, som nu kaldes Hlèsey og hans Besög hos Aserne, hvoraf hiin Indbydelse igien var en Fölge, omstændeligen beskrives. Af det eddiske Digt synes det ogsaa tydeligt, at Giestebudet holdtes i et vestligt Land. For övrigt, da et Lessöe hörte til Nordboernes mythiske Geographie, kan det være uvist, om det danske altid er meent, hvor et Lessöe forekommer i de gamle Digtninger. Som öftest er dette vel Tilfældet (*Harbardslíod*, *Sæm. Edda* I. p. 107. *Helgaqv. Hundingsbana* II. *ibid.* II. p. 91); men undertiden kan vel ogsaa sigtes til et tysk Sted (*Oddrunargratr* *ibid.* p. 357; jfr. *Gloss.* p. 879).

Lys*) eller Skin, kan muligen Guldet her betegne det af Havet opkastede skinnende Rav, hvis Anvendelse ved denne Leilighed da kan vise hen, enten til et gammelt Sagn om Ravets Brug her i Norden, til Brændsel, hvortil findes Spor alt hos Massilienseren Pytheas, eller til Lysning, hvortil det endnu i nyere Tid skal være brugt af Fattige paa den slesvigske Vestkyst**). Denne Forklaring kan maaskee igien bestyrkes, deels deraf at Lessöe hörer hen blandt de Egne i Norden, hvor Ravet i ældre Tider skal være fundet i større Mængde endnu, deels deraf, at Digtet *Ægisdrecca* synes at indeholde flere fysiske Myther; i det mindste giver det i Slutningen en Forklaring om Oprindelsen til Jordskielv. For övrigt maae bemærkes, at uagtet dette Lessöe, der havde sit mythiske Navn af Havguden *Ægir* eller *Hler****), ikke, som ældre Antiquarer have antaget, kan identificeres med Romernes *Glessaria*, saa er det dog vist, at G- og K-Lyden i de germaniske Sprog stundom gaar over til H i det skandinaviske, og at i dette G-

*) En anden fysisk Grund til denne Benævnelse s. *Magnussens Eddalære* IV. S. 302.

***) *Niemanns* schl. holst. *Landeskunde* I. S. 242. Hermed kan maaskee sammenlignes et Sted i *Isidori Etymolog.* XVI. c. 23: *Electrum . . . in convivio & ad lumina claris cunctis metallis fulgeat.*

***) *Hler* forekommer baade i danske og norske gamle Sagn; nemlig *Jätten Læ* paa Lessöe i Snios Tid (*Suhms* kritisk Historie III. S. 498), og *Hler* hin gamle i *Fundin Noregr.* Med den nordiske *Hler* kan sammenlignes den tyske (formeentlige) Havgud *Leherennus*; *Keisleri* Antiqv. septentrionales p. 275-76.

K- og H Lyden under iden findes at alternere; f Ex. i Navnet *Chlodovig* isl. *Hlodovikr*, *Knud* (Canutus) af det islandske Ord *knutr* eller *knutr* o: *Knude*, isl. *hne* og *kné* (Knæ) o. s. v. og at *Hlæsey* (Havgudens Öe), efter denne Regel, fölgelig ogsaa kunde læses *Glesey* (Ravöen)*). Blandt de mange övrige mythiske Udtryk for Guldet i det nordiske Skaldesprog forekomme desuden *Fleere*, som uden nogen tvungen Forklaring ogsaa kunne anvendes paa Ravet og som endog, paa en mærkelig Maade, bringe os de græske Myther i Erindring. Naar Guldet kaldtes *Glasis* skinnende Frugt eller *Löv*, af *Lunden Glaser* i *Asgaard* uden for *Valhalls Døre*, hvis Blade vare af det röde Gul'd**), da forbyder maaskee, ifölge det ovenanföerte, Tillægsordet *rödt*, som almindeligt betegnende det fortrinligste Guld, os her at tænke paa *Heliaderne* eller *Soltræerne*; men derimod kunde *Sifs Haar*, som ogsaa forekommer blandt Guldets Benævnelser, snarere have Hensyn til Ravet, da de gamle Nordboer netop satte megen Priis paa Haarets lysegule Farve, ligesom ogsaa et Sted hos *Ovid* ligner skiönt Haar ved *electrum* og *Guld***)*. Guldets Benævnelse som *Elves* og *Floders Ild* eller

*) I en gammel dansk Oversættelse (uden Tvivl fra 16de Aarh.) af *Fundin Noregr*, blandt de Magnæanske Haandskrivter, kaldes *Hller Gler* s. *Orkneyinga Saga*, p. 554. jfr. *Portalen*, p. X.

**) *Snorres Edda* p. 130. jfr. *Sæm. Edda* III. p. 688.

☞*) *Metamorphosis*. v. 315-16: *electro similes . . . auroqve capillos*. Her til havdes maaskee ogsaa Hensyn, ved det nordiske Skaldesprogs Epitheter for at betegne Fruentimmerskiönhed: *gullbiört*, *gullhvit*; (*Sæm. Edda* I. p. 535-36).

Lys hidrører vel snarest fra det Flovguld som visse Flo-der førte med sig, saavel i Nordboernes kaukasiske Stamland*), som her i Europa, især Tago og Rhin**), med hvilke de, ved Söetog og Reiser, tidligen kunne tænkes at være blevne bekiendte; men naar Guldet i et poetisk Fragment fra 10de eller 11te Aarhundrede kaldes Söens Rav***), kan, i Analogi dermed, Söens Guld ogsaa have betegnet Ravet.

Mærkelig torde ogsaa Ligheden findes mellem Freyas Taarer for hendes bortreiste Ægtefælle Odur, der bleve til Guld, hvoraf Guldet kaldtes *Freyas Graad****)*, og de Taarer Phaetons til Træer forvandlede Söstre (Solens Dötre), ifølge de græske Myther, fældede, der bleve til Rav; hvilke Taarer Phi-

*) *Strabo* Lib. XI.

**) *Rymbegla* p. 350. *Thorsdrapa* ed. Thorlacius p. 48. *Sæm. Edda*, III. p. 672.

***), *Snorra Edda*. p. 156. *Magnussens Eddalære* III. S. 92.

****) *Snorra Edda* p. 133-34. 212. *Geijers* Forklaring, at Oðr skulde være den personificerede Sol (Swea Rikes Häfder I. S. 364), paa Grund af at baade den Kongelige og Upsalske Codex af den yngre Edda læser Opin istædet for Opr (*Rasks* Udgave S. 119), giendrives af *Magnussen*, *Sæm. Edda*, III. p. 351. I *Rudbecks Atlantica* II. p. 70 forekommer følgende: "Sæmundus Scaldus de solis & lunæ præcipitio in Eridanum sic cecinerat: I *Glisis baði*, *baða Sol ark Mani*, *Glis* (o: Glesum, succinum) *er Freyias grat*". Men da dette Sted ikke forekommer i *Sæm. Edda*, og hverken Prof. *Magnussen* eller Forf. haver kundet finde det i noget andet gammelt Digt, maae det uden Tvivl være en nyere Fiction, hvilket Stilen ogsaa antyder.

lostrat dog ogsaa forklarer om Guld*), formodentlig paa Grund af den Glands og Farve disse to Naturlegemer have tilfældes. I den naturlige Forklaring af Ravet som en Plantesaft, der fremlokkedes og hærdedes af Solen, laae Oprindelsen til den græske Mythe; da nu de Gamle tillige betegnede Solen og Guldet gjensidigen ved Udtryk laante fra hinanden**), og Ravet igien i de omtalte Egenskaber nærmede sig begge hine Naturgjenstande, opstod efterhaanden et, saavel etymologisk som mytologisk, Forvantskab mellem Sol, Guld og Rav. At Grækerne med Ravet selv skulde have hentet Mythen om dets Oprindelse her fra Norden, vilde uden Tvivl være en alt for dristig Gisning, uagtet en nyere berömt Philolog synes at antage dette, tildeels paa Grund af flere Udsagn hos de Gamle***).

At derimod Overensstemmelse mellem denne og andre Myther hos forskellige af den gamle Verdens Folk, snarere

*) *Iconum* Lib. 1. (opp. ed. *G. Oleario*) p. 780-81. *Vita Apollonii Thyanei* Lib. V. p. 190.

**) *Gesner* i *Comm.* Götting. III. p. 74.

***) *Welcker* die æschylische Trilogie Prometheus S. 567. Han bemærker, at *Apollonius Rhodius* IV. v. 64 og fl. nævne det som et Sagn hos de ved Eridanus boende *Celtes*, at Solguden græd Rav. Maaskee det er herfra at Lexicographen *Phavorinus*, der døde 1537, men haver compileret af ældre Författere, haver den Bemærkning (*Dictionarium in v. Electron*), hvortil *Gesner* l. c. p. 72 ikke veed at angive Kilden, at Celterne kaldte *Electrum ei Heliadernes*, men *Apollo's* Taarer, som han græd, da han, efter *Asklepios's* Död, flygtede til *Hyperboreerne*.

bör forklares af en fælleds Anledning, end af nogen umiddelbar Meddelelse, kan vel ogsaa godtgjøres deraf, at en saadan Overeensstemmelse som oftest viser sig heller i enkelte halv tydelige Træk, hvis Motiver ere tabte, end i den hele Forestilling. Her torde saaledes en Formodning om Ravets vegetabiliske Oprindelse, forenet med Liigheden mellem den af Træer udsvedende Gummi og Taarer, ligge til Grund, ei blot for den græske Mythe om Heliaderne*), men ogsaa for den nordiske Mythe om Freias Graad, dersom man vil tænke sig denne forvandet til Rav, i Stedet for — efter Eddas bogstavelige Udtryk — til Guld**). Med Hensyn hertil forekommer det mig heller ikke uden Betydning, at Navnene paa Freias to Døttre *Hnoss* og *Gersemi* ogsaa brugtes til at betegne kostbare Prydelser og Klenodier***), hvortil, blandt andre, kunstigt forarbejdet Rav i Oldtiden ogsaa kunde henregnes.

IV.

Er nu den Meening, at ved Guldet i enkelte nordiske Myther nærmest skal forstaaes et andet, for vort Norden langt

*) "Succino lacrymat," heder det hos *Solinus* c. 20 om Ravtræet.

***) Afvigende Forklaringer af denne Mythe s. *Magnussens* ældre Edda I. S. 226; *Edda Sæmundi* III. p. 355; *Geijers* *Svea Rikes Häfder*. I. S. 365.

***) "af þeirri nafni eru sva kalladir hinir dyrstu gripir;" *Heimskr.* I. p. 16.

mere eiendommeligt Naturprodukt, ikke blottet for al Grund, kan dette igien tiene til Bestyrkelse for den Hypothese, at en talrig Klasse af hine Myther indbefatter Saadanne, hvori de Gamles Anskuelse af Naturen og enkelte af dens Phænomener er bleven nedlagt. Dog, ikke blot for eddiske Digtninger, ogsaa for mange af vore gamle Folkesagn, Æventyr og Legender, torde maaskee, ved Naturkyndiges nærmere Undersøgelse, visse physiske Sandheder og Erfaringer findes at ligge til Grund. Til Exempel herpaa være det mig tilladt at berøre et i flere af vore gamle historiske Digtninger hyppigen indflettet Sagn, som Nogle, af etymologiske Grunde, urigtigen have vildet hentyde paa Ravets Tilværelse her i Norden. Det er nemlig den, ei blot i islandske men ogsaa i danske Kilder forekommende Fortælling om Fabellandet *Glæsisvöllu*, *Glæsisvellir*, der ifølge enkelte Ældres og Nyeres Forklaring skulde betegne et Ravland (insulæ glessariæ)*). Men at de Gamle, ved deres *Glæsisvöll* kunde have tænkt sig nogensomhelst Ravkyst, kan neppe med tilstrækkelige Grunde godtgjøres. Allerede Sproget vidner tildeels derimod; thi et Ravland, en Ravkyst vilde rettere hede *Glersvöllur* end *Glæsisvöllur*. Men endnu mere giendrives det af den constante Beliggenhed, som tillægges dette, ikke i de eddiske Myther, men blot i nogle, i den senere Middelalder nedskrevne, skiönt paa ældre Sagn uden al Tvivl grundede is-

*) *Verelii* Hervararsaga p. 20; *W. Simonsen* Jette- og Asa-Perioden i Norden S. 130; *Magnussens* Eddalære III. S. 93, hvis lærde Forf. IV. S. 233 dog fremsætter en anden Forklaring.

landske Sagar, samt hos Saxo, omtalte Fabelland. Det nævnes nemlig overalt, som beliggende östen for Biarmeland, det nyere Permien*), hvis vestlige Grændse Dwina dengang antoges at være; Egne, for hvilke Ravet er fremmed. Derimod er det en Kiendsgjerning, at de Norske, ved tidlige Handelsreiser til Finmarken og ind i det hvide Hav, efterhaanden ogsaa bleve bekendte med det nærliggende Biarmeland. Ved jævnlige Tog til dette Land, i Oldtiden og Middelalderen en Mellestation for

*) *Hervararsaga* (Fornaldar Sögur Nordrl. I. p. 411) siger blot, at Godmund var Konge i Jotunheim; hans Gaard heed Grund og "heradit Glæsisvellir". I *Samson sagra S.* (hos *Biörner*) cap. 13, siges, at Kong Godmund regierede öster over *Glæsisvöll*, som laae östen for Risaland og dette igjen östen og norden for Austurveg. Norden for *Glæsisvöll* laae Jotunheim, der igjen stöde sammen med Grönlands Örkener. I *Thorstein Bæarmagns S.* (hos *Biörner*) cap. 4 siges Gl. at höre under Risaland og at Jotunheim laae næst ved. I *Herrauds ok Bosa S.* (Fornald. SS. III. p. 208. 219. og fl) nævnes Gl. som beliggende nær ved Biarmeland og östen for dette. Saxo, uden Tvivl den ældste Kilde, i hvilken disse Sagn forekomme, nævner ikke udtrykkelig Gl. men fortæller at Thorkel Adalfar paa sin Reise til disse Egne först kom til *ulterior Biarmia* — unde brevis ad *Geruthum* (Geirraud i Jotunheim) transitus; nær herved var Godmunds Rige beliggende (p. 161-62). *Neikter* (Obs. hist. geogr. de terris ad mare album quæ in Sagis Islandorum memorantur, Ups. 1794. p. 8.) antages *Glæsisvöll* at have været en Deel af det nuværende Sirjenien, hvor Floderne Pinega og Mesen flyde sammen. *Petersens gammel-nordiske Geographie I. S.* 233-35, lægger dette Gl. nærmere, nemlig i Medalpad, men ogsaa i en Egn, hvor man ikke kan tænke sig Ravet som Naturprodukt.

den nordisk-orientalske Handel, kom flere vigtige geographiske og statistiske Efterretninger om disse Egne ind i Historien**); men i disse indflettedes tillige flere Digtninger**), saavel om Biarmeland selv, som om de nærboende finske Folk***), hvoraf en egen Fabelgeographie dannede sig, der tilsidst endog satte disse Egne i Forbindelse med det i 10de Aarhundrede opdagede Grönland. Hvad enten nu den Velstand og det Velleynet der var Følge af en udbredt Handel, kan have foranlediget Sagnet om det i samme Egn beliggende *Oddins-akr* (Udödeligheds-Mark), et Land, hvis Indbyggere oplevede mange Menneskealdere****), og saaledes sandselige Begreber ere bleve forvexlede med oversandselige; eller disse Sagn om *Utgard*, *Glæsisvöll* og *Odainsakr* overhoved kunne indeholde Spør til en Sammen-

*) *Ottars og Ulfsteens Reiseberetninger*, af R. Rask. S. 31. *Saxos* Beskrivelse over Biarmeland p. 161 er ham uden Tvivl meddeelt af Islændere; *inusitatae alibi bestiae* maae være Hvalrosserne.

**) (Svensk) *Iduna*. 4de Hefte S. 159-60. *Rasmussen de Orientis commercio cum Russia & Scandinavia* p. 11. 16.

***) *Ottar* selv synes ikke at have fæstet Troe til alle Biarmernes Beretninger, enten om deres eget Land, eller om de dem omgivende Lande.

****) Det omtales især i *Hervararsaga* l. c. jfr. *Bartholini Antiquitates* p. 585-87. I *Samson fagra* S. cap. 13 nævnes den öde grönlandske Kyst *Svalbardi* som et Land, hvor Indbyggerne bleve 20) Aar gamle; et mærkeligt Vidnesbyrd om, at alle disse Fabellande forvexledes med Grönland, fra den Tid af at dette blev bekjendt.

blanding af gothiske og finske Religionsforestillinger*); eller, hvorvidt alle disse Sagn have nogen Sammenhæng med græske og romerske Beretninger om Hyperboræerne, ere Spørgsmaale, hvis Undersøgelse ligger uden for nærværende Afhandlings Formaal**). Tænker man sig derimod disse Sagn om Glæsisvöll at være fremkaldte ved et eller andet Naturphænomen, som i hine Egne i en udmærket Grad kan have fængslet Biarmelands-

*) *Magnussens Eddalære* IV. S. 233. 297; *Münters Dänem. u. Norw. Kirchengeschichte* I, S. 36.

***) *Magnussens Eddalære* III. S. 136 fg. giver en fuldstændig Commentar over Saxos Fortælling om Thorkel Adalfars Reise til Utgaard; Resultatet bliver, at disse Egne vare identiske med det eddiske Utgardr, som af de Gamle sattes i den nordostlige Deel af Verden. *P. E. Müller* (Kritisk Undersøgelse af Danmarks og Norges Sagnhistorie S. 142 sq.) antager det Heele for en Digtning, uden nogensomhelst historisk Grundvold, men vel med en vis moralsk Tendents, Gudmunds Rige for en Udmaling af Dvergenes Hiem m. m. jfr. Kritiken af Sagnene om Glæsisvöl, efter islandske Kilder i *Sagabibliotheket* III. S. 247 fg. Snarere skulde dog nærværende Forf. med M. antage, at noget baade historisk og geographisk Virkeligt ligger til Grund for Saxos omstændelige Beretning; nemlig Fortællinger om Handelsreiser til det gamle Biarmeland, om dermed forbundne Farer m. v.; et lignende Maal havde maaskee den hos Adam af Bremen omtalte Seilads af nogle Friser til det yderste Nordhav (*Eddalære* III. S. 149). Imidlertid er det altid tænkeligt, at enkelte Træk ogsaa kunde være laante fra ældre mythiske Kilder, hvori Reiser til hine Egne ei sielden forekomme; t. E. Svegders Reise til Odin i Godheim, Odins Reise til Vafthrudner, Thors Reise til Jotunheim og fl.

farenes Opmærksomhed, uden at de vare istand til at danne sig noget rigtigt Begreb om dets Oprindelse og Beskaffenhed, da kunde vel Anledningen dertil her fortiene en nærmere Udvikling.

Blandt de Eiendommeligheder ved de nordiske Landes Natur, som Rygtet efterhaanden forplantede til fiærne, især sydlige Folk, var Intet, der forekom disse saa mærkeligt og uforklarligt, som Solens lange Ophold over Horizonten i Pojaregnene. — Pytheas's, Tacitus's, Melas, Jornandes's, Procops og Fleres Vidnesbyrd ere i denne Henseende noksom bekiendte; selv de nordiske Skribenter undlode ikke, ved forekommende Leilighed, at fremhæve denne Naturmærkværdighed*). Lande med en saadan Beskaffenhed kunde letteligen erholde det betegnende Navn af *skinnende* eller *lysende* Marker (Glæsisvelir af *glærr*, *glæsiligr* = splendidus); og det med saa meget større Föie, som samme Benævnelse ogsaa kunde have Hensyn til et andet, for disse Egne, som overhoved for de nordlige Lande sædvanligt, Phænomen — *Nordlyset*. Dette Meteor var ikke fremmed for Græker og Rommere**); men omtales dog især hyppigen i Middelaalderens Aarbøger. Naar her nemlig forekomme jævnlige Beretninger om gloende Spyd, Stötter, Drager,

*) *Speculum regale* p. 67. 69. 83. 217. *Saxo Gramm.* Præf. p. 3. jfr. p. 319.

***) *Plinii Hist. Nat.* II. c. 26. *Taciti Germania* c. 46. jfr. om dette Sted *Schlözers* alg. nord. Geshichte S. 139. *Magnussens* Forklaring over nogle Steder af Ossians Digte S. 122-23.

Ovne, Telte, Veie, Hiul, Buer, Faner og lignende, efter den Tids Forestilling betydningsfulde Tegn, som viiste sig i Luften, saa omtvivles nu ikke længer, at herved fortrinligen maa forstaaes Nordlys og man haver deri fundet en Bestyrkelse for den Hypothes, at dette Meteors Fremtræden er underkastet visse Perioder*). Rimeligviis kunne de kiæmpende Krigshære, man ikke blot i Oldtiden og Middelalderen, men endnu i det 17de Aarhundrede og seenere have villet see i Luften som Forbud for blodige Krige**), ogsaa henføres hertil; i det mindste ansee

*) En stor Mængde Udsagn af Middelalderens Skribenter, som med Rimelighed kunne forstaaes om Nordlysets Phænomener, ere samlede i Schönings Afhandling om Nordlysets Ælde, i dette Selskabs Skr. Gl. Saml. VIII. S. især S. 230. 241. 243. 249. 270. 279. 280. 296-97. 300. At Nordlyset, paa den Tid *Speculum regale* er forfattet, i Slutningen af 12te Aarhundrede, ikke maa have været meget almindeligt i det nordlige Norge, skulde man næsten slutte deraf, at Forf. udtrykkeligen omtaler det som noget eiendommeligt for Grönland (pat er Grænlendingar kalla nordurljos) og ved at forklare og beskrive det, blot beraaber sig paa deres Erfaring, der længe havde været i Grönland. S. 74. 193. 201. jfr. *Jessens Norge*. S. 426.

**) *Plinii Hist. nat. II. c. 57.* omtaler under Marius's tredie Consulat *spectata arma caelestia ab ortu occasuque inter se concurrentia*; *Schöning* anf. Sted. S. 243. 296. 1560 troede Ditmarskerne i et stærkt Nordlys at öine to kiæmpende Krigshære; *Viethens Gesch. Ditmarschens* S. 426. Ved de gloende Hære (ældligar fylkingar) som, ifölge islandske Annaler (*Ser. rer. dan.* III. p. 34) i A. 978 bleve seete hele Natten (paa Island?) maae ogsaa Nordlys være meente.

endnu Tunguserne Nordlys for Aander, der kiæmpe i Luften *); ja, Maupertuis tilstod selv, efterat han i Torneå havde skuet dette Meteor i sin frygtelige Herlighed, at det ikke længer undrede ham, om Folk uden videnskabelig Dannelse, men med en levende Phantasie, troede i det at öine Krigshære og brændende Vogne. Ogsaa kan bemærkes, at Jagttagere af Nordlysets Phænomener, saavel i ældre som nyere Tid, efter det Indtryk disse gjorde paa dem, have betegnet dem ved Sammenligning med samme Gienstænder, som Middelalderens Skribenter, f. Ex. Telte, Faner, gloende Ovne m. v. **).

Efter det anførte kan det ikke undre Os at gienfinde disse, for de nordlige Lande eiendommelige og Phantasien saa tiltalende, Naturphænomener i de eddiske Myther***). Gudernes *Heste*, hvis Benævnelser næsten altid ere laante af *Ildens*, *Gul-*

*) *Sprengels* Bibl. der Reisen VIII. S. 68, af *Sauers* Reise i den nordlige Deel af Asien og Amerika. Grönlænderne troe i Nordlyset at see deres Afdødes Aander, som fornöie sig med Dands; *Jessen*. S. 444.

***) I *Abrahamsons* Afhandling om Lyd ved Nordlys (*Skand. Litt. S. Skr.* 1808. I.) anføres S. 81 af *Gmelins* Reise i Siberien, at Nordlyset forekom ham, som et over hele Himlen udbredt *Telt*, glimrende af Guld og Ædelstene; S. 87 af *Hearnes* Reise i Nordamerika, at der under Nordlysene hörtes en susende Lyd, som af en *Fane* i Blæst. I *Spec. regale* p. 204, lignedes det ved *gloende Jern* der taages ud af *Æssen*.

****) Ogsaa i de *Ossiänske* Digtninger synes disse og andre Luftmeteorer at antydes; *Magnussens* Forklaring, S. 115. 119. 158. 161.

dets eller andre skinnende Gienstænders Egenskaber; Valkyrierne, der viiste sig i Luften paa skinnende Heste, og af hvis Spyd Straaler udgik, vare Billeder, under hvilke raae Nationer til alle Tider passende kunde forestille sig Nordlyset*). Endnu tydeligere fremtræder dette i Mythen om Gerdur. Her fortælles hvorledes Freyr da han saae fra Hlidskialf mod Nord, blev vaer et stort og skiönt Huus, hvortil en deilig Qvinde gik; da hun opløftede sin Hånd og aabnede Dören, gav baade Luften og Havet Gienskin af hendes Hænder og Haar. Freyr forelskede sig i hende og sendte sin Skoesvend Skirnir hen at beile til hende paa hans Vegne; for at komme til hendes Boelig maatte Denne gaae giennem brændende Luer. At denne Mythe kan have Hensyn til Nordlyset, bliver endnu sandsynligere, saavel ved Navnet Gerdur, enten af hendes Hiemstavn i Utgard (det yderste Land imod Nord), eller den Omgjærdende, fordi dette Meteor kan siges at omkredse Himlen fra Östen til Vesten, som ved hendes Herkomst; hun antages nemlig at være en Datter af Jetten Gymer (Oceanet σ : Iishavet?**) . Samme Be-

*) *Magnussens* ældre Edda I. S. 177. 254. Helga Qv. Hundingsbana I. i *Sæm. Edda* II. p. 64. Helga qv. Hund. II. sammesteds p. 97. Hermed kan sammenlignes "formæ deorum" (eller eqvorum) og "radii capitis" efter *Taciti* Beskrivelse, *Germ.* c. 45. jvfr. *A. Fayers* norske Sagu. Fort. S. XII.

**) *Snorra Edda* p. 39. *Magnussen*, ældre Edda II. S. 167. 171. 182. *Edda Sæmundi* III. p. 388-89. Med Hensyn til hendes Herkomst fra Gymer (Iishavet?) kan bemærkes, at i *Speculum regale* p. 206-208 anföres blandt Forklaringerne over Nordlysets Öprin-

tydning tillægges den *gyldne Broe* over Floden *Giöll* (*Giallarbru*), en af de Floder, der førte fra Jorden til Underverdenen, og hvorhen Veien gik giennem mørke og dybe Dale*); ved hvilken Broe man kan tænke sig et af Nordlysets mærkeligste skiöndt siöldneste Phänomener, nemlig en *Bue*, der viser sig med alle Regnbuens Farver**). Kunde nu disse eddiske Myther med nogen Grund henføres til Nordlyset, saa ere vi maa-skee end mere beföiede til at finde hine korte men karakteristiske Træk, vidtlöftigere udmalede og mellem andre, tildeels gamle Sagn, indflettede i de æventyrlige Fortællinger af en senere Alder og aldeles forskiellig Tendents, som dreie sig om Kong Gudmund og hans Rige paa Glæsisvöll. Vel ere de islandske Sagar, hvori disse Fortællinger findes, öiensynligen digtede og nedskrevne i en sildig Periode, i 14de og 15de Aarhundrede; men at hine Sagn dog maa være langt ældre, kan

delse ogsaa den, at det kunde være Skin fra Polar-Isen. jfr. *Jessens Norges Beskrivelse* S. 462.

*) *Snorra Edda* ed. *Rask*, p. 67. *Magnussens Eddalære* III. S. 168. *Edda Sæmundi* III. p. 396. I *Grimnismál* (*Sæm. Edda* I. p. 54) nævnes blandt de til Underverdenen förende Floder *Giöll* og *Leiptr* tilsammen; den sidste er ogsaa Benævnelsen paa et andet Naturphänomen — Lynilden. Upaatvivleligen forstaaes denne *Giallarbro* ved den *gyldne Broe*, der adskilte Menneskenes fra Dæmonernes *Boeliger* (*humana a monstrosis rerum*), som omtales i *Thorkel Adalfars Utgardsreise* hos *Saxo*, p. 161. jfr. *Magnussens Eddalære* III. S. 168.

***) *Jessens Norg. Beskr.* S. 415 fg.

formodes deraf, at Saxo i Slutningen af det 12te Aarhundrede haver kiendt og benyttet dem; rimeligviis stige de op til de ældste nordiske Biarmelandsfarter, der alt i det 9de Aarhundrede vare i fuld Gang. Blandt de vidunderlige Syner og æventyrlige Tildragelser, som i disse Mindesmærker berettes at have mødt Reisende i hine Egne, kunde følgende maaskee antages at have havt Hensyn til det her omtalte Naturphænomen. En ung Nordmand Helge Thorissön fra Viken, som paa Olaf Trygvessöns Tid, med sin Broder Thorstein giordte en Handelsreise til Finmarken, mödte om Natten tolv *rödklædte* Qvinder paa *røde* Heste, hvis Sadeltöy skinnede af *Guld*, kommende ud af en Skov. De stæge af Hestene, opreiste et *Telt* af *forskiellige Farver*, *guldbroderet*; Telthovederne vare *guldbeslagne*, ligeledes Teltstangen i Midten, paa Spidsen af hvilken en stor *Guldknæp*. Den fornemste af disse Qvinder var Ingeborg, Datter af Gudmund paa Glæsisvöll*). En anden Nordmand, Thorstein Bæarmagn, kom paa samme Tid til de samme Egne ad en anden Vei, nemlig giennem Östersöen (Vindlandshaf) og over de dertil grændsende Lande (Austurveg). Efterat have seilet to Uger i Mörke og Taage, landede de i en dyb Fiord, rundt omgivet af Dale og Skove, men Egnen, som ingen af Mandskabet kiendte, syntes aldeles at mangle levende Væsener. Thorstein gik eene ind i Landet, og tilbragte Natten i en Skov. Om Morgenen, ved Solens Opgang, hørte han Bulder og Men-

*) *Patr Helga Þorissonar* i *Biörners nordiska Kampadåter* p. 28; bedre udgivet i *Saga Olafs Trygvasonar* i 3die Bind af *Fornmanna Sögur*, p. 135-41.

neskeröst, hvorpaa han saae 22 kiæmpemæssige Ryttere ankomme, men lige saa *hurtigen forsvinde*. Længer op ad Morgen saae han tre *Ryttere*, fuldvæbnede, endnu større end de forrige. Den mellemste og høieste reed i *guldbroderede Klæder* paa en *bleeg Hest*; de to andre i *røde Skarlägensklæder* paa graae Heste; Anføreren var Gudmund paa Glæsisvöll*). En umiskielig Lighed findes mellem disse Sagn og Saxos Fortælling om Thorkel Adalfars og hans Følges Søefart nord om Halogaland til det *yderste Biarmeland* (Biarmia ulterior ∴ Glæsisvöll), hvor de traf en Broder af Kong Geirraud paa Geirraudargaard, Gudmund, der bød dem til Giest og førte dem til en Aae, hvorover en *gylden Broe*, som han dog afholdt dem fra at passere, da Naturen ved denne Aae havde adskilt Menneskene fra de dæmoniske Væsener (humana a monstrosis rerum secrevisse naturam). Denne Gudmund havde tolv skionne Døttre og ligesaa mange Sønner; nogle af Thorkels Følge, som mod hans Raad lode sig friste til at have Omgang med Qvinderne, bleve afsindige**). I alle disse Skildringer af Ryttere paa røde eller skinnende Heste, med gyldent Seeletöi, forsvindende i samme Öieblik de viiste sig, af skinnende Spyd, guldbroderede Telte, gyldne Broer, foruden i fleere af de enkelte Træk***), gienkiendes saavel Middelalders-Krönikernes, som

*) *Saga af Þorsteini Bæarmagni* hos *Biörner* l. c. cap. 4, samt i 3die Bind af *Fornm. Sögur* p. 182.

***) *Saxo* p. 161-62. jfr. *Magnussens Eddalære* III. S. 137 fg.

****) F. Ex. Leegen i Geirrauds Gaard med et *gloende Sælhundehoved*, hvoraf *Gnister* sprang, som af en *Ovn*, i *Thorst. Bæarm.* S. cap. 6,

nyere Reisesendes Beskrivelser over Nordlysets hastig vekslede Former og forunderlige Gestalter, spillende i forskellige Farver. Selv for den Omstændighed, at de af Thorkels Følge, som havde Omgang med Gudmunds Døttre, bleve afsindige, ligger maaskee, foruden det Frygtelige, der selv for det dertil vante Öie, maatte være foreenet med dette Meteors Skiönhed*), til lige den i flere nordlige Lande herskende Overtroe eller Erfaring til Grund, at man, ved længe at betragte Nordlyset, kan faae Ondt, ja endog tabe Forstanden**).

Efter det Anførte torde det maaskee ikke findes usandsynligt, at de Gamles Glæsisvöll oprindeligen kan have været et eller flere, nordost for Skandinavien beliggende Lande, med hvilke Nordboerne tidligen, ved Handel og Söeröverie, ere blevne bekendte, og hvor de have truffet Folk aldeles forskellige fra dem selv i Sprog, Religion og Sæder. Erindringen om de æventyrlige Hændelser der vare uadskillelige fra en lang

sammenlignet med *Spec. regale* p. 204, at store Gnister synes at udspringe af Nordlyset, som af et gloende Jern, der tages af Æssen. Her p. 202 beskrives Nordlyset som *skarpe Spidser* og efter *Saxo* p. 162 bestod Loftet i Geruths Boelig af *Spyd*. Maaskee ogsaa Tempelet i Biarmeland, prydet med Guld og Steene, saa at det kastede et *Skin over hele Egnen* (*Sturl. Starfsama Saga*, p. 46 fg.) kan henføres hertil.

*) *Torfæi Grönlandia* p. 104.

***) *Jessens Norges Beskrivelse* S. 445. Efter de mange og stærke Nordlys i Danmark, i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, vilde man her mærke megen Sygelighed. S. 449.

og farefuld Seilads til et fiernt Land, med hvis Indbyggere de gamle Nordmænd til visse Tider drev en fredelig Tuskhandel, og som de til andre Tider bekrigede, vedligeholdtes giennem mundtlig Tradition og opbevaredes tidligen i skriftlige Mindesmærker. Til disse historiske Minder knyttede sig snart en af Phantasien understøttet Forklaring over et Meteor, som ikke kunde være Nordmændene ubekjendt, men som under saadanne Omgivelser og Betingelser maaskee stærkere end i Hiemmet fængslede deres Opmærksomhed. Nordlysets Phænomener personificeredes som mystiske Væsener, der deels lokkende, deels truende kom de Reisende imøde i hine fremmede Egne, og disse Sagn erholdt ved deres physiske og historiske Grundlag efterhaanden en subjectiv Sandhed. Dog var det egentlig først efterat Biarmelandsfarterne i 13de Aarhundrede vare ophørte, at disse Sagn optoges som episodiske Træk i Digtninger, der meer eller mindre fiernede sig fra Historiens Gebeet.

V.

Vore Myther og Digtninger, men fornemmeligen de af Jordens Skiød udgravede Levninger, lære os langt mere om Ravets Brug i den nordiske Oldtid, end vi vide fra den langt seenere Middelalder. Hverken fremmede eller indenlandske Skribenter, der have efterladt os statistiske Beretninger om Danmark i Middelalderen, navnlig om den jyske Halvøe, have taget ringeste Notice af dette Produkt, hvortil der dog kunde have været Anledning. Imidlertid vides Ravets Brug her i Europa ikke at have været mindre almindeligt i Middelal-

deren end i Oldtiden, ei blot til de samme Slags Prydelser, men desuden til Rögelse ved Gudstienesten, til Paternosterbaand, til Zirater paa hellige Kar o. s. v. for hvilken Anvendelse deraf, ogsaa her i Norden have enkelte Data*). Da de arabiske Geographer fra det 12te Aarhundrede af röbe et Slags Kundskab til det danske Norden, til Halvöen fra Elben op til Skagen, til de vigtige Handelstæder og Havne her, bl. a. Slesvig, er det höist rimeligt, at en, idet ringeste, middelbar Handelsforbindelse imellem Orienten og vort Norden paa den Tid maae have fundet Sted, og at altsaa det i Orienten saa höit skattede Rav er bragt derhen, ei eene fra den preussiske, men ogsaa fra den jyske og slesvigske Kyst**); ligesom det ogsaa lader sig formode, at dette kan have været blandt de Produkter, der i Midten af det 12te Aarhundrede, med danske Handelskibe bragtes til Alexandria***). Endnu sandsynligere er det,

*) I Karl Knudsens Testament 1470 (*Brings Handlingar i Svenska Historien* III. S. 259.) omtales hans "Kärlbånd (?) som äro på några hwhita *Rafstenar*." K. Nielses Dronning Margreta gav til Domkirken i Lund *calicem aureum electro & gemmis adornatum*; *Scr. rer. Dan.* IV. p. 462. I et Gavebrev til samme Kirke af 1145 nævnes *ad reliqvias condendas capsula preciosa ex electro*; *Liliégren* Diplom. Svecicum I. p. 53. jfr. *Hüllmans* Städtewesen des Mittelalters I. S. 38-39.

***) *I. L. Rasmussen* de orientis commercio cum Russia & Scandinavia p. 46-47. 52. 54.

***) I det ringeste efter den jödiske Geographs Benjamin af Tudelas Vidnesbyrd; s. *I. Bircherodii* *Arctos Alexandriae* (Hafn. 1685. 4.) p. 3, der ogsaa nævner Skibe fra Rusland, Sverrig, Tydskland og Flandern.

at Ravet i den hanseatiske Periode har været en af de Handelsartikler, som hamburgske og lybekske Kiöbmænd afkiöbte Beboerne af den jyske og holstenske Kyst, for med andre Overdaadigheds- og Nödvendighedsvarer at forsende det til deres talrige Markeder, nær og fiern*).

Skiondt det endnu er uafgiordt, hvilken Grad af Troværdighed vore gamle Kiempeviser, som Digtninger af ubestemt Alder og Oprindelse, kunne fortiene med Hensyn til Skildringen af den danske Middelalders Sæder og huuslige Liv, bör vi dog ikke, ved de för övrigt saa sparsomme Noticer om Ravets Brug hos Os i dette Tidsrum, forbigaae, at i en Beskrivelse over en Ridders Storstue**) siges

”Gulvet det var af det röde Rav.”

Da man nu ikke godt kan tænke sig et Gulv indlagt med en saa skröbelig Materie som Rav, og der umiddelbar derpaa følger, at Bordet var af det röde Guld, Væggene af Marmorsteen og Stolperne af det hvide Hvalsbeen (Filsbeen? 卽: Elfenbeen) torde vel det Hele med Föie blot ansees for en poetisk Udsmykkelse, der udelukker al bogstavelig Forklaring***). Imidler-

*) A. 1315 klagede Kong Hakon over, at de Norske ei erholdt andre Varer fra Tydskland (fra Hansestæderne?), end saadanne som kun lidt nyttede dem f. Ex. *Glis*, der her baade kan betyde *Rav* (glesum) og Bijouterier i Almindelighed; jfr. *Suhms Danm. Hist. XI. S. 763.*

**) I Visen om Ridder Stig og Findal; *Udv. danske Viser fra Middelalderen I. S. 300.*

***) Udgiverne antage l. c. S. 392 (NB. dette Sidetal forekommer 2 Gange) at Loftet (men der nævnes Gulvet) mueligen kan have været be-

tid fortæner dog ved denne Leilighed at erindres, at Odysseen nævner *Elektron* tilligemed Guld, Sølv og Elfenbeen, som Materialer, med hvilke Vægge og Lofter i Menelaus's Pallads vare indlagte; at Eustathius saavel som nyere Fortolkere her have ved *Elektron* forstaaet *Rav* *); endelig, at i nyere Tid *Rav* i Persien skal være brugt til Prydelse for Værelser og Kapeller **). Mueligt kunde hint Sted i Kiempevisen ogsaa forklares om at Gulvet var bestrøet med Røgelse af *Rav* til Vellugt, ligesom der i en anden forekommer, at man, formodentlig i samme Hensigt, bestrøede Gulvet med *Aumur*, *Amur* ***), enten en stærklugtende Plante, *Steenklever* (*melilotus officinalis*) ****), el-

klædt med den røde, altsaa almindeligste *Rav*. Prof. *W. Simonsen* meener at Gulvet kan have været belagt med Fliser eller glaserede Muursteen af *Ravets* Farve — et Slags Mosaik; *Molbechs* Nordiske Tidsskrift III. S. 194.

*) *Odysseen* IV. 73. jfr. *Gesners* Afh. de electro veterum i Comm. Götting. III. p. 82; *Buttmanns* Afh. S. 39. De Gamle omtale ogsaa *Rav* (i det ringeste efter *Buttmanns* Forklaring S. 46. 49.) som Prydelser paa Senge, Stole og Redskaber.

***) *Busbeqvii* Epistolæ, (Lugd. Bat. Elzev.) Lib. III. p. 216. Orientens Pragtbygninger beskrives som indlagte med Glas (gr. *αλας* α: enhver giennemsigtig Materie); *Heerens* Wercke XI. S. 94.

****) *Udv. Viser*, IV. S. 72. jfr. *W. Simonsen* anf. St.

*****) Som det angives i *Vid. S. Ordbog* og i Ordforklaringen til *Kiempeviserne* 1ste Deel. jfr. *Hornemanns* danske Plantelære, 3die Opl. I. S. 778.

ler maaskee snarere en anden Plante *Abrod* (*Artemisia Abrotanum*) der ogsaa hos Os, formodentlig af sin balsamiske Lugt, kaldes *Ambra*, *Amber**). Naar det derimod i et blandt Kiempevisernes undertiden forekommende Omqvæd, heder

men han bær Guld og *Aumor* paa sin Haand**), da vilde det ei være rimeligt at forklare dette om nogensomhelst Plante, men man maae snarere antage, at Digtningen oprindeligen har havt Guld og *Ambra* eller Rav, og at derved ere meente Braceletter eller Armbaand af Guld- og Ravperler***), hvilket ukyndige Afskrivere derimod have forvexlet med den omtalte Plante Amur eller Aumor. I Middelalderen som i Oldtiden antoges ofte Naturlegemer, der have en eller anden Egenskab tilfælleds, urigtigen for identiske. Derfor blev *Ambrum*, i Nedertydsk *Ammer*, *Ammera*****), til en almindelig Benævnelse for Rav, hvoraf dette endnu paa Fransk kaldes *l'ambre jaune*, ligesom

*) *Hornemanns danske Plantelære*, 2det Opl. S. 748.

**) *Udv. Viser*, I. S. 378.

***)) Ligesom, efter det Ovenanföerte, *Odysseen* omtaler Halsbaand af Guld og *Electrum* o: af Guld- og Ravperler.

****)) *Baczko u. Schmalz Annalen Preussens*. 1792. 3tes Qv. S. 91. *Hüllmanns Städtewesen des Mittelalters*, I. S. 38. Imidlertid maae heraf ikke sluttet at Öen *Amrom* i Vesterhavet (i Wald. Jordeb. *Dambrum*) eller det *Ambria*, hvoraf de Oldenborgske Grever kaldtes *Comites Ambrice*, kommer af *Ambra*; snarere staae disse Navne i Forbindelse med det frisiske Ord *Hammerland* o: en Deel af Marskgrunden; jfr. *Arends Ostfriesland* I. S. 40. II. S. 29.

det egentlige Ambra *l'ambre gris* *); og hos Os synes Spermacet af lignende Grund at være bleven kaldet *Amra* **). Ogsaa med Agaten forvexledes Ravet, hvorfor Islænderne kalde Rav den hvide Agat ***); og naar Indbyggerne paa Helgoland have kaldet Rav *Berelstein* eller *Perelstein* ****), da kan det være kommet af en lignende Forvexling med Beryllen, der i Middelalderen undertiden betegnede ei blot Krystaller eller lignende giennemsigtige Legemer, men ogsaa Rav.

VI.

At de af vor Jordbund opgravede Ravsager ere forarbejdede af Rav fra vore egne Kyster, lader sig neppe omtvivle. Analogien af den preussiske Kyst leder til Slutning om en lignende Uforanderlighed i Naturens Virksomhed ved Vesterhavets Kyster ;

*) Ifølge *Solinus* cap. 20 frembragte Indien ogsaa Rav, skiøndt ei af saadan Mængde og Godhed, som Tydskland. *Ctesice* Fragmenta ed. Lion p. 188: at en Flod i Indien medbragte Rav, der paa en vis Aarstid udsvedte af Træer paa Biergenc, faldt i Floden og størknede. Endnu skal Irawatifloden i Birmanernes Land opkaste Rav.

***) *H. Harpestrengs* Lægebog, udg. af C. Molbech, S. 51.

****) *Mohrs* islandske Naturhistorie, S. 335.

*****) *O. Jacobæi* Musæum regium Pars I. Sect. VII. 114. (k). *Dufresn* Gloss. mediæ græcitatatis col. 191, at *Beronike* (electrum) ogsaa kaldes *Beryllios*.

ligesom ogsaa i Landene ved Östersöen Prydelser m. m. af Rav ikke sielden findes i Jorden. Fuldstændige statistiske Oplysninger angaaende Ravets Fremkomst ved vore Kyster i visse Tidsrum, om dets periodiske Af- eller Tiltagen m. v. mangle hidtil. Netop derfor torde, ei blot med Hensyn til nærværende Undersøgelses Formaal, en Fremstilling af de om den danske Ravfangst i forskellige Kilder adspredte Data, have nogen Interesse, især da private Meddelelser fra Sagkyndige sætte Forf. i Stand til at forøge og berigtige det om denne Gienstand allerede bekiendte.

Begynde vi vore Efterforskninger fra Östersöens nordlige Kyster, da savnes ethvert paalideligt Vidnesbyrd herom, hvad Sverrigs gamle Provindser angaaer. Vel omtaler Ol. Magnus i sit store encyclopædiske Værk udførligen det preussiske Rav, hvorledes det samles, dets forskellige Værd og Handelen dermed; men da han tillige udleder dets Oprindelse fra et Slags Gummi der om Sommeren udsveder af hartsagtige Træer paa de svenske og finske Kyster, og ved Følgerne opkastes paa den preussiske Kyst*), viser denne Forklaring noksom, hvorlidet han maae have kiendt Rav blandt hans eget Fædrelands Natur-Frembringelser. Kun paa Öen Biörköe har man

*) De gentibus septentrionalibus Lib. XII. c. 8. 9. 20. Anledningen til denne Forklaring, var uden Tvivl den Kiendsgjærning, at Ravet viiste sig hyppigst ved den preussiske Kyst, naar en Nordenstorm fulgtes af Vestenvind. Paa samme Grund antog et andet Sagn, at det skulde udsvede af Træer i Norge; *Gassendi vita Peirescū* p. 65.

i nyere Tid hyppigen villet finde opkastet Rav; men da det ikke forekommer paa andre af Mælarens Kyster, har Sagnet endog vildet forklare dets Tilværelse der, af den Muelighed at et Skib med dette Produkt, engang i Oldtiden der kunde være forgaaet*).

Skaane bliver da det eeneste af Sverrigs Kystlande, hvor Ravet falder i nogen Mængde**). Raflunda, paa den östlige

*) I et Brev fra den svenske *Jacob Serenius* til vor Gram, hvori han omtaler en Reise til Biörköe, hvis Identitet med Adam af Bremens Birca han ikke omtvivler, heder det tillige: "Jag fant och *Bernsten* „i sielfwa Åkren, som war brun och brend, hwilket Bönderne der „årlig finna, som bewiser at Staden warit förstöret af Eld, ty den „*Bernsten* som der finnes på Stranden er klar, och er det märkeligt „at i hele Mälaren ingensteds fins *Bernsten* utan paa denne Strand, — (dog nævnes i *Rudbecks Atlantica* I. p. 463 endeel andre Öer og Steder her, hvor Rav ogsaa skal findes) — hworaf Sagan går bland „Bönderna på Biörköe, at et Fartyg fordom förgåtts i Sjön lastet „med *Bernsten*, hwilket måste i de Tiderne warit en Stapelwakra." jfr. *Siöborgs Samlingar för nordiska Fornälskare*. III. S. 13. At Rav hyppigen fandtes paa Biörköe, berettes allerede i et Brev fra *J. Scheffer* af 1666 i *Deliciæ epistolicae* ed. I. P. Kohlius (Lips. 1731) p. 182. jfr. *Musæum Wormianum* p. 33. Adskillige Stednavne i denne Egn, som begynde med *Glys* forklarer *Rudbeck* (*Atlantica* I. p. 627) ogsaa af Ravet.

***) I et Haandbrev af 1621 nævner Christian IV. Ystad og Dybeck (paa Skaanes sydlige Kyst) som Steder, hvor Rav fandtes; *Schlegels Saml. zur dän. Geschichte*, II. 2 H. S. 124. Et Rescr. af 1626 (hvorom meere i det Følgende) nævner Malmöehuslehu blandt de Egne her i Riget, hvor Rav fandtes.

Kyst, skylder upaatvivleligen dette Produkt sit Navn og vidner maaskee om dets større Overflödighed her i Oldtiden*). Desuden findes det, ei blot ved Kysterne, især efter stærke Storme med vestlige og sydlige Vinde, men ogsaa inde i Landet ved Gravning**). Fortrinligen nævnes dog Landtungen mellem Skanör og Falsterbo som det Punkt, hvor det meeste Rav endnu skal findes, skiondt det for övrigt her, som overalt i Provindsen i de sidste tyve Aar meget skal være aftaget***). Ravets fortrinlige Mængde, netop i denne Deel af Skaane, giver Anledning til ogsaa at söge det paa de vestlig beliggende danske Öer. I Sielland synes det i ældre Tider hyppigen at være forekommet. Da Kiöbenhavns Fæstningsværker under Frederich III. og Christian V. fik en forandret Organisation, fandtes i de nye Fæstningsgrave Rav af betydelig Mængde og Störrelse, endog i Stykker af 80 til 100 Lod, som endnu opbevares i det kongelige Museum****). Paa den nordlige Kyst, ved Hornbek og

*) *Linnée skånska Resa* S. 117. 125; *N. H. Siöborg*, Topogr. paroccie Raflunda p. 4.

**) *Linnée anf. St.* S. 125. Meddeelelse i et Brev fra Kyrkoherden Mag. *Bruzelius* i Soderup.

***) *Linnée* S. 231. Meddelelse fra Borgemesteren i Skanör, Hr. *Cronsiöe* som tillige beretter, at der for omtrent 30 Aar siden paa Falsterbo-Rev, paa 2 Favne Vands Dybde, fandtes et Stykke af 4 Skaalpund, og 12 Lods Vægt. Ogsaa paa Bornholm, midt i Landet, skal et stort Stykke Rav være fundet; Kgl. Mineralinspecteur *A. Birchs* Museum mineralogicum, blandt det Kgl. Bibl. Haandskrifter.

****) *O. Jacobæi* Museum regium p. 38-39; *Th. Bartholini* Acta medica hafniensia I. p. 110-11; hvor tillige bemærkes, at Ravet i Fæstnings-

Gilleleie opkastes det endnu med den saa kaldte Ravtang, især om Foraaret; men da dertil hører, foruden Paalandsvind, adskillige andre Betingelser med Hensyn til Strømmen m. v. og større Stykker deraf ere yderst sieldne, agtes det ikke synderligen af Kystbeboerne*). Derimod skal inde i Landet, Tid efter anden, Ravstykker af betydelig Størrelse være fundne ved Gravning**). Ogsaa skal et Stykke guult Rav paa 34 Lod engang være fundet med mindre Stykker i en Bakke paa Möen***).

gravene ei forekom för i Linie med Havets Höide, ligesom det og altid fandtes i Forbindelse med det sorte bituminöse Træ; *Pontoppidan Origines hafnienses* S. 16.

*) Meddelelse fra Selskabets Medlem Hr. *H. C. Lyngbye* til Söeborg og Gilleleie.

**) Paa Amager fandtes 1687, 20 Fod under Jorden, et Stykke Rav paa 27 Lod; *Mus. Reg.* l. c. I Ondlöse Sogn skal ifölge *Resenii* haandskrevne Atlas Danicæ, 1656 være fundet et Stykke 2 Fod langt, $1\frac{1}{2}$ Fod bred og en Haandbred tykt; (Si verum, rarum, tilföies i *Danske Atlas* II. S. 380); maaskee det samme Stykke saa stort som et Menneskehoved, der skal være fundet i Herregaarden Tygestrups (nu Kongsdals) Mark i Ondlöse Sogn, ifölge *Bartholini Acta*, I. p. 110. Om Rav fundet ved Faxöe s. *Fleischers Naturhistorie*, IV. S. 994. I Torups-Söe mellem Gissenfeldt og Bregentved findes Rav stundom i betydelig Mængde, bl. a. et Stykke, som en knyttet Haand; *Molbechs Ungdomsvandringer*, I. S. 67. Derimod maae succini aliquot librarum centuriæ, som i *O. Borrichii Dissertationes*, I. p. 371 siges at være fundne ved at jævne en Höi paa Frederichsdal, uden Tvivl være en Feiltagelse; jfr. en lignende Beretning i *Hartmann succini prussici Historia* p. 4.

***) *Frankenau Satyræ medicæ*, p. 46.

Større Stykker skulle ligeledes være fundne paa de lollandske og falsterske Kyster, især paa sidstnævnte Öes sydligste Odde Gedsöre*). Paa den nordlige og vestlige Kyst af Fyen samles det, især efter Nordvest-Storm, men ikke hyppigen og kun i mindre Stykker**); af temmelig Mængde og Størrelse findes det derimod inde i Landet, ved Gravning baade i Jorden og i Törvemoser***). Paa Samsöe findes Ravet temmelig hyppigt, især paa den vestlige Deel; men kun i smaae Stykker, endog efter Stormen i December 1824, da ellers en stor Mængde deraf opkastedes****). Den jyske Halvöe, saavel dens nordlige som sydlige Deel, bliver da, blandt de danske Stater, det Land i hvilket Ravet til alle Tider især kan siges at have hört hjemme. Ligesom i Preusen fremkommer det her baade ved Fiskning og Gravning, men kun paa förste Maade i betydelig Mængde og til regelmæssige Tider. Dog findes det ikke af lige Forraad og Godhed paa den hele Udstrækning af Halvöens Kyst. Naar undtages Strækningen fra Gierildbugten forbi Grenaae til hiin Side Ebeltoft eller den yderste Kyst af den mod Kattegattet meest fremragende Deel af Nörre-Jylland, skal hele Östkysten, fra Fride-

*) *Danske Atlas* III. S. 248. 340.

***) Meddelelser af de Herrer *Hofman-Bang* til Hofmangave og Selskabets Medlem Prof. *Wedel Simonsen* til Elvedgaard. jfr. *Danske Atlas*, VI. S. 646.

****) f. Ex. ved Frörup, Holsteenshuus, Hindemae og Rödkilde. jfr. *Danske Atlas*, VI. S. 543.

*****) Meddelelse af *Hofman-Bang*.

richshavn af, saavel som den til Östersöen grændsende Deel af Hertugdömmet, i det Heele kun frembyde Rav i ringere Mængde og i mindre Stykker*). Derimod findes det f. Ex. i Vendsyssel og paa Mors hyppigen inde i Landet, flere Mile fra Havet, dybt under Lag af Rullestene og Söedyrsløvninger, i Mergelen og i Törvemoser, stundom i Stykker af betydelig Störrelse**). Vestkysten af Halvöen, lige indtil Elben, bliver egentlig den Landstrækning, der til alle Tider haver udmærket sig ved Overflödighed af dette Produkt***); skiöndt igien, hvad Nörre-Jylland angaaer, Kysten af Fanöe fra Sönderhoe af og Kysten af

*) Meddelelse af Hr. Justitsraad N. Juel i Friderichshavn; *Kus Naturgeschichte Schleswigs u. Holsteins.* S. 100.

***) Meddelelse af Justitsraad N. Juel; *Schades* Beskrivelse over Mors, S. 132; *Br. Seidelins* Beskrivelse over Hiöring Amt. S. 314; et mærkeligt Udsagn i *K. Hennebergs* Undersögelse over Guldhornene S. 249. I Törvegrunden paa Læssöe skal ogsaa findes Rav: *Danske Atlas* IV. S. 708. Saadant ved Gravning fundet Rav, *Bakkeren* kaldet, haver et fra Havravet forskielligt Udseende, er af en mörkere Farve og mindre giennemsigtigt end dette, ligesom ogsaa ved sin Skiörhed ikke saa tienligt til Forarbeidelse. jfr. *Juels* Naturbemærkninger over Jyllands nordligste Odde i *Tidsskrift for Naturvidenskaberne* 5te Binds 3die Hefte.

**) *O. Wormii* Epistolæ II. p. 968; *Museum Wormianum* p. 31; *Th. Bartholini* Acta medica I. p. 309; *Danske Atlas* I. S. 475. IV. S. 23. V. S. 411; *Heinzes* Neues Kielisches Magazin I. S. 272, 274; *Tentens* Reise in den Marschländern S. 144.

Fastlandet fra Graadybet til Nyeminde-Gab, Öen Holmsland i Ringkiöbingfiord og den smalle Landstrimmel fra Nyeminde-Gab indtil Thorsminde eller Indlöbet til Nissumfiord, en Strækning af omtrent tyve Mile, betegnes som de rigeste, saavel i Henseende til Ravets Mængde som til dets Størrelse og Godhed*). Paa den fortsatte Kyst fra Nissumfiord forbi Skagen til Gierildbugten forekommer det vel ogsaa, men i ringere baade Quantitet og Qualitet**). Saavel her, som paa de övrige Punkter af Nörrejyllands Vestkyst, antages almindelig, at Ravfiskeriet i ældre Dage gav et rigere Udbytte end nu***); men da samme

*) Meddelelser af *Juel* og af Hr. Proprietair *Tang* til Nörre-Vosborg; jfr. *Danske Atlas* V. S. 664. 782. 832. Fanöe angives især som et Hovedpunkt for Ravfiskeriet, hvor Stranden aarlig skal levere Rav til Værdie af 150 til 200 Rdlr. Courant, men hvor der aldrig findes Rav ved Gravning i Jorden eller i Moser (Medd. af Pastor L. Nielsen til Nordbye; jfr. *Danske Atlas* V. S. 722.) Formodentlig er det en eller anden af disse Egne, hvor der for nogle og 50 Aar siden sagdes, paa en Strækning af to Mile, aarligen i Giennemsnit at være samlet for 2000 Mk, uberegnet hvad der underhaanden forsvandt; *N. Kiel. Magazin* I. S. 274.

***) *Danske Atlas*, V. S. 197. 229. 265. 411. *Olavius*, Skagens Beskrivelse. S. 283.

****) *Seidelins* Hiöring-Amt S. 314; *Dalgas* Riber-Amt S. 216. Medd. af Hr. *Tang* og af Hr. Pastor *Prahl* til Törring; Sidstnævnte bemærker, at der dengang (1832) intet Rav var solgt ved Auction i en Tid af 8 Aar. * Ogsaa paa Fanöe skal i de senere Aar findes mindre Rav end forhen, især færre store Stykker.

Klage, alt førtes i Midten af det forrige Aarhundrede*), kan man ikke vide, om en Forandring af Naturens Produktionsevne i denne Henseende virkelig har fundet Sted, (ogsaa i Preussen vil man have bemærket Ravets Aftagelse), eller om Paastanden blot er en Følge af den sædvanlige *laudatio temporis acti*. Mueligt kan ogsaa, som Sagkyndige meene, Ravfiskeriet i disse Egne være aftaget, fordi det paa Grund af ringere Omsætning der igien kan tilskrives Tidsomstændighederne, mindre søges, eller fordi Resultatet af Ravfiskeriet i det Heele ikke kommer til almindelig Kundskab**). Imidlertid er det dog afgjort, at dette Produkts større eller mindre Overflod i visse Perioder afhænger af særegne Naturbetingelser, der ogsaa her fortiene Opmærksomhed, fordi vi med Grund kunde antage at de gennem Aartusinder maae have været uforandrede. Ravet fremkommer nemlig vel til enhver Aarstid og med alle Vinde, men da en rig Fangst dog kun er Følge af en stærk Storm, ere de Aarstider, da Saadanne fornemmeligen indtræffe, nemlig Foraar og

*) *Danske Atlas* IV. S. 23. V: S. 229. 411.

***) Jfr. *Fleischers Naturhistorie* IV. S. 987. 994. *Tetens's Reise* S. 143. *Schl. Holst. Prov. Berichte* 1790 I. S. 148. Overhoved skal Ravhandelens større eller mindre Udbytte være afhængigt af Moden og af Betingelser ved den orientalske Handel (*Ferbers Beyträge zur Kenntniss des gewerblichen und commerciellen Zustandes der preuss. Monarchie* (1829) S. 212-13); ligesom ogsaa i Preussen den mindre strænge Overholdelse af Forbudet mod at gaae ved Stranden skal foranledige, at der nu findes mindre Rav end tilforn; *Johns Naturgeschichte des Bernsteins*. I. S. 297.

Efteraar, i denne Henseende de gunstigste. Det er især afvexlende Vinde, der bringe Ravet til Stranden; naar nemlig Storm fra Vesten, Nord- eller Sydvest, have bragt det op fra Havbunden og ved en derpaa følgende Östenvind med stille Veir eller Ebbe, Havet træder tilbage*). Deraf følger igien, at de stormfulde Aar afgive den rigeste Ravfangst; saaledes skal i Aarene 1822—25 det meeste Rav, Nogen kunde mindes, være kommet til Jyllands Vestkyst**). Ligesom ved de preussiske og pomerske Kyster findes Ravet ogsaa her almindelig omgivet af Tang og andre Söevæxter, og forekommer saa hyppigen i Forbindelse med et Slags bituminöst Træe, der ligner forbrændt Kul, at Ravsamlerne, naar de blive dette vaer, altid ere sikke paa at

*) *Danske Atlas* I. S. 475. V. S. 664. 722. *Dalgas Riber-Amt* S. 216. Medd. af Ovenanførte; desuden af Conf. Rd *Faye*, Etatsraad *Engelstoft*, og Pastor *Abel* til Holmsland. Naturligviis modificere disse Betingelser sig igien nærmere, efter de forskiellige Egne. Hos *Plinius* (IV. c. 27. XXXVII. c. 11) nævnes Foraaret, som den Aars-tid da Ravet af de oprørte Bølger opkastedes paa dentydske Strandbred. Hans Beskrivelse over dets Fremkomst synes laant af Naturen: "cum intumescens æstus rapuit ex insulis, certe in litora expellitur, ita volubile, ut pendere videatur atqve considerare in vado."

***) I disse Aar skal en Kiöbmand i Ringkiöbing, dengang den betydeligste Ravhandler i Jylland, have samlet et Partie af 686 Pund til Værdie (efter Meddelelse) af 20,000 Species, men efter *Halds* Ringkiöbing-Amt S. 274, kun af 10,000 Sp. Denne Forf. anslaaer det aarlige Udbytte af Ravsamlingen paa Jyllands Vestkyst til 3 å 4000 Rdlr. Cour. i Giennemsnit.

giøre en god Fangst*). Hvor Ravsamlingen fortrinligen drives, skeer det ved Hielp af særegne Redskaber, enten en med en Jernkrog forsynet Træstok hvormed Tangen trækkes op og Ravet adskilles derfra, eller en saa kaldet *Ravgliv(?)*, dannet omtrent som en Rive, dog uden Tænder, med en derved anbragt Pose, der optager det af Redskabet sammenskrabede Tang**). For övrigt kan det ogsaa, ved lavt Vande og gunstigt Veir, med blotte Hænder samles paa Havbredden, hvor det driver op; men overalt og paa begge Maader fiskes Ravet især af Qvinder og Börn.

Hvad her er anført om Ravfiskeriet og dets Betingelser paa Vestkysten af Nörre-Jylland, gielder med ringe Forskiel om Fortsættelsen af denne Kyst giennem begge Hertugdömmerne***). Ogsaa inde i Landet er det fundet ved Gravning, ofte af temmelig Störrelse, f. Ex. ved den holstenske Kanals

*) Meddelelse af Hr. Kammerjunker *Wedel-Heinen* i Varde, samt af de Herrer Tang og Prahl. Meere om dette Træe, der i Jylland kaldes *Ravskarn* og i Hertugdömmene *schwartzte Saat*, s. *Schl. Holst. Provinzialberichte* 1788. II. S. 137. 1789. II. S. 15. 1790. I. S. 144. II. S. 485. 1791. I. S. 295. II. S. 23. At man ved Gravning af Kiöbh. Fæstningsgrave i Frederich den 3dies Tid ogsaa fandt Rav i Forbindelse med et Slags sort Træe, er bemærket i *Jacobæi Museum regium* p. 39. Ogsaa denne Omstændighed kan maaskee have fremkaldt de Gamles Formodning, at Ravet kom fra Træer.

***) Meddelelse af De Herrer *Faye*, *Engelstoft* og *Tang*. jfr. *Danske Atlas* I. S. 475.

***) *Heinzes* N. Kiel. Magazin. I. S. 272. 274.

Gravning i en Dybde 20 Fod og antages der at vidne om Havets og Eiderens forandrede Grændser og Löb*). Imidlertid synes det dog først at være den Eiderstedske Kyst, der kan kaldes rig paa dette Produkt**). Den sydvestlige Deel af dette Landskab, især ved Sandbanken *die Hitze* eller *Hizbank*, nævnes som den Deel af Hertugdömmene, hvor Ravet skal findes i fortrinligst Mængde og ofte i store Stykker***); sieldnere forekommer det i den paa hiin Side Eideren liggende nordre Deel af Ditmarsken, dog meer end i dette Lands söndre Deel****). Forfølges

*) *Kus* Naturbeschr. Schl. u. Holsteins S. 24. 100. *Schl. Holst. Prov. Berichte* 1790. I. S. 156. Om Rav fundet 18 Fod dybt ved Rendsburg s. *N. Grew* Catal. of the rarities preserved at Gresham College (London 1786) p. 343.

***) Rav omtales hverken i *Danske Atlas* eller i *Hansens* Staatsbeschreibung Schleswigs, blandt Hertugdömmets Naturfrembringelser. I *Camerers* Nachrichten von merkvürdigen Gegenden der Hertzogthümer II. S. 660 siges, at Rav skyller undertiden op paa Sylt, men ikke i store Stykker.

****) *Niemans* Schl. Holst. Landeskunde I. S. 241; *Schl. Holst. Prov. Berichte* 1789. II. S. 15; 1790. I. S. 144. 7ter Jahrg. II. S. 185; *Camerers* Nachrichten II. S. 508.

*****) Om den, ei sielden med Livsfare forbundne Raysamling paa Kysten af Nord-Ditmarsken og overhoved paa hele Vestkysten, ere i sin Tid adskillige Bidrag meddeelte i *Schl. Holst. Prov. Berichte*, 1788. II. S. 137. 1790. I. S. 140, II. 479; 1791. I. S. 287, II. S. 20; 1793. II. S. 185. Endeel af disse skyldes *J. F. Camerer* (ogsaa Porf. til et Par hidhörende Afhandlinger i *N. Kiel. Magazin* I. B. 3. St. og II. B. 3 St.) som med megen Interesse havde efterforsket den vest-

nu Resten af den vesttydske Kyst lige til Nederlandene, med de ud for Bremen, Ost- og Vestfrisland beliggende Öer, (blandt hvilke ogsaa Romernes insulæ glessariæ fandtes), da haves overalt Vidnesbyrd om, at Ravet endnu opkastes der i en ikke ubetydelig Mængde*).

Med Hensyn til Farven forekommer Ravet paa Vestkysten i alle Nuancer af Guult og Bruunt og benævnes derefter i Han-

lige Ravfangsts og Ravhandels Historie. Paa Watterne ved Sönderditmarsken findes Rav, men ei hyppigt; samme Tidsskr. J818. S. 376. jfr. *Tetens's* Reisen, S. 39; dog fremkom meget efter Stormen, 3die Nov. 1801; *Eggers* Beyträge zur Kenntnis d. dän. Monarchie, I. S. 148. Da Ravfiskeriet sielden omtales af ældre Skribenter, fortæner, med Hensyn til Ditmarsken, at anføres et Sted af *H. Ranzowii* descriptio Chersonesi cimbricæ (i Haandskrift, forskiellig fra den af Westphalen udgivne): „Qvanqvam antehac opinio fuerit quod *succinum* „nullibi nisi in Borussia nascatur, tamen compertum est, etiam in „*Dithmarsia* inveniri.”

*) *Allg. geogr. Ephemeriden* XII. S. 131; *Spiels* u. *Spangenberg's* neues vaterl. Archiv f. Hannover &c. IX. S. 21. jfr. *Schlözers* alg. Gesch. S. 88. 117. *H. Ranzow* anmærkede i sin Descr. Cherson. (*Westphalen* mon. I. col. 70) at der paa Helgoland fandtes Rav. Fölgende Sted af *Alb. Magnus*, der levede i det 13de Aarh. (de mineralibus tract. II. lib. 2di de lapidibus c. 7) hörer maaskee ogsaa herhen: „Gagates est *catabre* (arab. *Karabeh*?) . . . Invenitur in Libia et *Britania* iuxta littus maris et abundanter invenitur in mari quod attingit *aquilonarem partem Teotonica*. Etiam in *Anglia* (mon ikke det Slesvigske?) frequenter invenitur.”

delen *Melkrav* (hvid), *Bruunrav* (mörk og halvgiennemsigtig) *Beenrav* (der ligner Been) og *Blankrav* (der ligner arabisk Gummi). I smaae Stykker der udgiöre en Blanding af benævnte Sorter, kaldes det *Ravgruus*. Her som paa andre Steder, hvor Ravet findes, er det især Störrelsen, der foreenet med lys eller mørkeguul Farve, Giennemsigtighed og Fasthed bestemmer dets Værdi. Sagkyndige ville i Henseende til Skiönhed og Störrelse sætte Vesterhavets Rav ved Siden af det östersöiske og hvad Beqvemhed til Forarbeidelse angaaer, endog over dette *). Stykker af betydelig Störrelse findes ikke sielden her i Landet, men kun faae Saadanne ere blevne bekjendte, og ofte ere maaskee netop de meest udmærkede Pragtstykker hemmeligen udförte af Landet. Imidlertid opbevares dog i det kongelige Museum et Stykke af 80 Lods Vægt, fundet i Kiöbenhavns Fæstningsgrave 1665; et ditto af 100 Lod, fundet 1681 i Kallebodstrand, og et ditto af 27 Lod, opgravet 1687 paa Amager, tyve Fod dybt i Jorden. Ved Gravning i Nærheden af Fladstrand er, for nogle Aar siden, fundet et Stykke paa 63 Lod **). I Hertugdömmene skal det störste Stykke være

*) *Neues Kiel. Magazin* I. S. 272; *Schl. Holst. Prov. Berichte* 1791, I. S. 290.

***) *Br. Seidelins* Hiörings Amt S. 314. Det störste Stykke i den Cöhlenske Ravsamling i Ringkiöbing holdt 72 Lod, det næststörste 42; 200 Stykker vare af 16 til 32 Lods Vægt. Ved en Auction i Varde skal for nogle og 20 Aar siden være solgt et Stykke paa 96 Lod.

fundet i det Eiderstedske, af 114 Lods Vægt*); men det største Stykke, som vides at være fundet paa hele Halvöen og overhoved her i Danmark, fandtes 1767 ved Slette-Strand i Vester-Hanherred i Vendsyssel og skal have veiet 302 eller maaskee endog 310 Lod**). Af det jydsk og slesvig-holstenske Rav kan, for övrigt, kun den ubetydeligste Deel antages at forblive i Landet. Forarbeidelse af Rav ved Dreining og Udskiæring var i ældre Tid almindelig, ei allene blandt Kunstnere af Profession, men ogsaa blandt Dilettanter af begge Kiön***). Nu derimod er det for

*) *Schl. Holst. Prov. Berichte*, 1790. I. S. 144. I övrigt skal Stykker af $2\frac{1}{2}$ ℔ Vægt höre til de sieldne Exempler her; *Nieman Schl. holst. Landeskunde*, I. S. 241.

***) I de offentlige Aviser for dette Aar nævnes 302 Lod; men der meenes formodentlig det samme Stykke af 310 danske Bismarlods Vægt, hvilket Lüxdorpli i en haandskreven Optegnelse omtaler og udregner at have veiet $36\frac{1}{2}$ Lod meer end det Stykke af 13 ℥ romersk Vægt (et romersk ℔ = 24 Lod), som en Ridder i Neros Tid hiembragte fra den östersöiske Ravkyst og som ansaacs for det største Stykke man til den Tid havde kiendt i Rom; jfr. *Plinii Hist. nat.* XXXVII. cap. 3. Til Sammenligning kan anföres, at der i Östpreussen, 12 Mile inde i Landet er ved Gravning fundet et Stykke Rav af $318\frac{3}{4}$ Tommes rhinlandsk Kubikindhold og 13 ℔ $15\frac{3}{4}$ Lods Vægt (*N. Berlin. Monatschrift*, 1803. II. S. 399). I 1819 opkastedes paa den samlandske Kyst et Stykke af 14 ℔; *Beyträge zur Kunde Preussens* VI. S. 514; flere Stykker af udmærket Störrelse omtales S. 511.

****) Endnu i Christian den 3dies Tid synes man her ikke synderlig at have arbeidet i Rav; 1538 sendte Hertuginde Dorothea af Preussen

det meeste kun Bønderkarle, især i Jylland, som til Tidsfor-
 driv beskæftige sig med denne Syssel og egentlige Kunstarbeidere
 i dette Material ere yderst sieldne*). Det meeste og kostba-
 reste af dette Produkt udføres altsaa endnu af Landet, og da
 det er vanskeligt at kiende og bedømme Ravets Godhed, bliver
 det vel som oftest fra første Haandsolgt til omvandrende Kræm-
 mere, langt under dets Værdi**). I ældre Tider skal det
 især være udført til Holland***); nu til Hamborg, Danzig og
 Königsberg. Det før omtalte Handelshuus i Ringkiöbing og
 ret i Aalborg nævntes i det ringeste for faae Aar siden som de,
 der giennem en Række af Aar især drev denne Handel i det

Kongen, sin Broder, et Skakspil af Rav; *Raumer* histor. Taschen-
 buch VI. S. 326. Først i Christian den 4des Tid forekommer en
 Dreier Jacob Hansen i Kiöbenhavn og hans Sön, som begge synes at
 have arbeidet i dette Material. Paa samme Tid maae Kunstarbeider
 af Rav ogsaa være drevne i Hertugdømmerne; blandt Hertug Frede-
 rich den 3dies Foræringes til Kongen af Persien nævnes i det ringe-
 ste flere saadanne, f. Ex. 2 Lysekroner af Rav, Sabler med Ravskeder
 (Skeder besatte med Rav?) m m. (*Olearii* persianische Reisebeschrei-
 bung 4te B. cap. 39) Paa Skakkenborg skal endnu findes en rig
 Samling af Kunstarbeider i Rav.

*) Ifølge Meddelelse af Hr. *L. Nielsen* til Nordbye lever i Sønderhoe
 paa Fanø en Mand, *Niels Jörgen Möller*, der ved Afsætning af Rav-
 arbejder ei blot i Danmark, men og i Tydskland, Holland og Norge,
 ernærer en talrig Familie; en Industriegreen, der i det Heele torde
 fortiene baade Opmærksomhed og Opmuntring.

***) *N. Kiel. Magazin*, I. S. 275.

****) *Danske Atlas* I. S. 475.

Store. Hiint opkiöbte Ravet, ei blot paa Jyllands Vestkyst, men ogsaa i Hertugdömmene; dets aarlige Indkiøb skal have belöbet sig omtrent til 20,000 Sp. Over de östersöiske Handelsstæder, især Danzig, hvor Ravet tillige paa fabrikmæssig Maade forarbeides og behandles, udföres det meeste deraf til Tyrkiet og andre Deele af Orienten, lige til China og Japan, hvor det overalt söges, saavel i raae som forarbejdet Tilstand, med samme Begierlighed endnu, som i Oldtiden*).

Ved Ravfiskeriet i de danske Stater som Retsgjenstand, maae skielnes mellem Kongeriget og Hertugdömmene. I Danmark indbefattes Ret til Ravfiskeri under Forstrandsretten, hvad enten denne tilhörer Kongen, eller ved særegt Privilegium er overdraget til Private. Denne Ret udgik oprindeligen fra den gamle Grundsætning, at hvad Ingen eier, tilhörer Kongen. Allerede i Slutningen af det 11te Aarhundrede maatte den skaan-

*) Et Handelshuus (Lemoine) i Constantinopel foreslog 1832 det omtalte Huus i Ringkiöbing at indlade sig i umiddelbar Handelsforbindelse med det om denne Artikel, der fra Hamborg af kunde forsendes over Wien og Belgrad. Ved denne Leilighed angives Prisen i Constantinopel at være efter Varernes Qvalitet fra 1000 til 4000 Pia-ster pr. Ocka (en Ocka angives til $2\frac{1}{2}$ \mathcal{R}), hvoraf man kan slutte sig til den Fordeel, som denne Handel, rigtig dreven, maatte kunde afgive. Brevet fra Lemoine er af Hr. Stiftamtmanden Grev *Sponck* meddeelt H. H. Hr. Biskop *Fogtman*, hvis venskabelige Godhed jeg skylder flere af de her anförte autentiske Efterretninger fra Geistligheden i Riber-Stift. Tilforn skal ogsaa vort asiatiske Compagnie have giordt betydelige Ravforsendinger til Ostindien og China, men fra Aarhundredets Begyndelse ikke længes have fundet sin Regning derved.

ske Almue erkiende den danske Konges Overieidomsret over Öresund*), og Jydske Lov (III. 61) nævner det som en Regel, at Kongen eier alle Forstrande. Paa Grund af denne Ret ansee Kongen sig igjen for udelukkende berettiget, ikke blot til Fiskeri i Havet uden for hans egne Grunde, men ogsaa til Vrag, ifølge Vragretten som stod i en nær Forbindelse med Forstrandsretten. Kongen tilegnede sig nemlig alt herrelöst Gods, hvad enten dette fandtes i Søen eller blev drevet op paa Forstranden. Til Vrag, som i det gamle Sprog betyder alt hvad Havet opdrev (vagre), henregnedes ikke blot forulykkede Skibe og Gods, men ogsaa visse store og sieldne Havfiske, som tilfaldt Kongens Gaard eller Taffel**). Til Vrag i udvidet Forstand er da Rav sandsynligen i Praxis ogsaa blevet henført, hvorfor Lovene ikke have fundet det fornödent, med Hensyn dertil at fastsætte nogen udtrykkelig Bestemmelse; men da Kongens Vragret efterhaanden indskrænkedes ved Forstrandsrettens Overdragelse under forskiellige Betingelser til Geistlige og Adelige, som eiede Godser der grændsede til Havet, maatte ogsaa Fleere, Tid efter Anden, faae Deel i Ravfiskeriet***). Det første Beviis, der ha-

*) *Knytlunga Saga* i Fornm. Sögur XI. p. 225.

***) *K. Ankers* jurid. Skrifter. II. S. 299. 303. 312. *K. Rosenvinges* danske Retshistorie I. S. 221. jfr. *Stampes* Erklæringer IV. S. 281-82. *Ørsted* bemærker at Hval, som findes her i Danmark, maae behandles som Vrag, da ogsaa Sælhunde, som uden Huller findes ved Stranden, ifølge Forordn. 15. Juli 1791, henregnes dertil; *Haandbog i dansk og norsk Lovkyndighed* IV. S. 253-54.

***) *K. Ankers* Skr. II. S. 305-6. *K. Rosenvinges* Retshist. I. S. 216.

ves for at Ravfiskeriet virkelig er blevet anseet som et Regale, er fra Christian den 4des Tid. En kiöbenhavnsk Borger Jacob Hansen Dreier (af Profession) erholdt nemlig af den udvalgte Prinds Christian V. en Bevilling (Antvorskov, 11te Marts 1626) paa at lade opkiöbe og opsamle alt "Rav og Bernstein" ved Söekanterne i Danmark, nemlig udi Riberhuus- Bövling- Örum-Börglunkloster- Mariager- Vestervig- Aalborghuus- Skivehuus- Segelstrup- og Malmöehuuslehne, og ved Gedsöre paa Falster, imod derfor at erlægge aarligen til Kongens Rentekammer 50 Rdlr. in Specie. Et Aar efter fik samme Borger Kongens eget ligelydende Brev herpaa (dat. Stade 27. Marts 1627), hvorved dog den ringe Afgift blev nedsat til 20 Rdlr. in Specie*). 1630 d. 1ste Marts tilkiendegav denne Mands Sön, Frederik Jacobsen, ogsaa Dreier i Kiöbenhavn, paa Thisted-Raadstue, at eftersom hans Fader J. Hansen Dreier havde kongeligt Brev paa hvis Rav paa adskillige Steder ved Sökanten her i Riget aarligen fandtes, allene at maatte opsamle, saa advarede han Thistedes Borgere ikke at forulempe hans Fader eller dennes Fuldmægtige deri, og hverken indkiöbe Rav ved Sökanten eller afhænde det til Andre end til bemeldte J. H. Dreier. Denne Bortforpagtning maae for övrigt siden være ophört, da et Rescript af 18de Mai 1669 paalagde en Strandinspecteur, at have flittigt Indseende med, at intet Underslæb skeedte med Rav, som ved Söekanterne eller andensteds i Nörrejylland kunde findes**).

*) jfr. *Danske Atlas* IV. S. 23.

***) *Fogtmans* Rescriptsamling. I *Danske Atlas* 5te D. S. 664 berettes at i Vesterherred (Riberstiift) bortleiede Strandforpagterne Ravfangsten til de nærmeste Kystbeboere, mod en aarlig Afgift af 50 Rdlr.

For nærværende Tid kan Rettigheden til Ravfiskeriet kun i Jylland siges at være af nogen, enten oeconomisk eller juridisk Vigtighed. Her eies Forstranden, deels af privilegerede Private, deels af Kongen, der ogsaa paa alle, upriviligerede Private eller offentlige Stiftelser tilhørende Grunde, udöver denne Ret. Fra A. 1786 da Forpagtningen af de kongelige Forstrande ophørte, henlagdes disse under Amtmændene og Herredsfogederne, som igien overdrage det specielle Opsyn dermed til Strandfogeder, der skulle besørge alt inddrevet Vrag bierget i deres saakaldte Strandlehne, hvert almindeligen udgiørende 2 til 3000 Alen af Stranden. Disse Strandfogeder besørge tillige Ravsamlingen ved egne dertil antagne og med Tegn af Övrigheden forsynede Betiente, mod at nyde Halvdeelen af hvad der for Ravet indkommer ved offentlig Auction; den anden Halvdeel tilfalder den kongelige Strandkasse*). Da

*) Hvad herom forekommer i den forandrede Instrux for Strandfogederne §. 10 (hos Fogtman i en Note under Resc. 12te Dec. 1786) meddeles her, da ellers kun saa faa Lovbestemmelser om denne Gienstand havest: „saa skal Eder og endvidere til Belønning for Eders „Möie og Tilsyn med Stranden være Ravsamlingen overdraget at „besørge, imod at nyde det Halve deraf for Eders Umage, dog at I „ikke fordrister Eder til, paa nogen Maade at sælge eller overdrage „Noget deraf, under hvad Forevending det end maatte være, men være „forbundne at aflevere Samme paa Anfordring ved de paa Stranden „holdende Auctioner, paa det Samme lovligen kan blive bortsolgt til „de Höistbydende og H. Mai. Andeel til Indtægt beregnes. De som „I udi saa Maade antage til at samle Rav, hvilke ikke maae være „Fleere end Nödvendigheden udfordrer, anmelder I for Herredsfog-

imidlertid Controllen med Ravsamling af Uberettigede er vanskelig, om ikke umuelig, er det Offentliges Indtægt heraf paa de fleste Steder kun ubetydelig*). De private Forstrandseiere overlade almindelig ogsaa de kongelige Strandfogeder Ravsamlingen paa deres Grunde, imod at de, uden videre Godtgiörelse, före Opsyn med Stranden og til Forstrandseieren aarlig afgive et Lod Ravgruus af hver 300 Alen, under Navn af Ravskat**). Paa enkelte Steder er Ravsamlingen ogsaa, af private Forstrands- eiere, imod en ringe Kiendelse, overladt til Strandbeboerne***).

„den, som forsyner dem med et Tegn, hvilket de stedse maae före „hos sig, naar de ere ved Stranden, til Foreviisning for ham og „Toldbetienterne, at ingen Uberettigede indfinde sig paa Stranden.” Ved Rs. 23 Dec. s. A. blev Udvidelsen af denne Foranstaltning til Stranden sönden for Ribe, udsat indtil videre. I Anledning af en Ausögning fra de enröullerede Söefolk og Fiskere af Oxby Sogn (Vesterherred, Riberstift) om Tilladelse til, som forhen, för Sognets Forstrand blev tagen under Administration for kongelig Regning, at samle Rav paa Forstranden, bestemtes ved Rentekammerskrivelse til Stiftamtmanden i Ribe af 16de Juni 1787 og 29de Marts 1788, at det skulde have sit Forblivende ved Strandfogedernes Instrux. Under 31te Juli 1790 udgik Prom. til Stiftamtmanden i Ribe, angaaende Ravsamlen ved Stranden af Uberettigede.

*) *Aagaards* Beskriv. over Thy S. (6.

***) Privat Meddeelelse, Fæsterne til Söegaard paa Öen Holmsland i Ringkiöbingfjord erlægge Rav i Landgilde.

***) For hele Strækningen mellem Thorsminde- og Nymindegab har denne sædvanlig været 30 Rdlr. Cour. aarlig, skiöndt Udbyttet i de fleeste Aar skal have været meget större; *Hald* Ringkiöbing Amt. S. 274.

Uagtet Ravet, paa visse Steder i Hertugdømmerne, som ovenanført, ikke forekommer i ubetydelig Mængde, er Ravsamlingen her dog aldeles frie, ligesom Indsamlingen af Muslinger, Tang m. v.*). Det synes vel som hiin engang i Löbet af det 18de Aarhundrede maae, i det mindste paa enkelte Steder, have været bortforpagtet; men da de deraf følgende Rettigheder vanskeligen kunde overholdes og Indsamlingen selv ofte er forbunden med Fare, maae en saadan Forpagtning snart igien være ophört**). Egentlige juridiske Bestemmelser om denne Sag, hvad Hertugdømmerne angaaer, kiendes ikke.

Mueligen kunde dette Naturprodukt blive af større Betydning for de danske Stater, ogsaa i oeconomisk Henseende***), naar Ravfiskeriet mere blev drevet efter faste Regler, ligesom i Preussen, ikke blot af Qvinder og Börn, naar Kystbeboerne bedre underrettede som Ravets virkelige Værdi og endelig, naar Ravsamlingen blev aldeles frigivet. Maaskee kunde Ravet endog med Fordeel udføres forarbeidet.

*) *Gudme* statist. geogr. Darstellung der Herzogthümer. I. S. 101, omtaler korteligen Ravfiskeriet, men uden at berøre nogen særegen Ret i denne Henseende. Derimod nævnes S. 126 Tangsamling som frie for Enhver, da dens Bortforpagtning, som af nogle Godseiere var begyndt, igien blev forbudt. jfr. *Hansen* u. *Wolff's* Chronik Dithmarschens S. 132.

***) *Schl. Holst. Provinzialberichte* 1788. II. S. 137.

***) jfr. *Abildgaards* Beskr. over Stevnsklint S. 17; *Halds* Ringkiöbing Amt S. 275.

VII.

Er det nu en Kjendsgjerning at Rav, saa langt man kan gaae op i Tiden, i betydelig Mængde er fundet paa de omtalte Kyster, og at Nordboerne, selv i Hedenold, have benyttet det paa forskiellige Maader, saa er det heller ikke usandsynligt, at hiin Ravkyst ogsaa har været den tidligst besøgte. At den dybe Oldtid kiendte dette Produkt, er allerede i det foregaaende godtgjort. Flere af Grækenlands ældste Digtere nævne saavel Elektron i en saadan Sammenhæng, at det med Grund kan antages for Rav, som Floden Eridanus, hvorfra det skulle have sin Oprindelse*); men et historisk Factum maae være gammelt, før det optages i Mythernes Kreds og tilegnes af Digterne. Derfor var den ældste Tin- og Ravhandel for Historiens Fader indhyllet i en uvis Dunkelhed, hvorom følgende hans Beretning vidner (III. 115): „Om det yderste af Europa mod Vesten kan jeg intet, med fuldkommen Sikkerhed, berette. Jeg antager ikke, at der i det nordlige Hav falder en Flod ud, af Barbarerne kaldet Eridanos, fra hvilken Rav siges at føres til os; heller ikke kiender jeg noget til de kassiteridiske Öer, hvorfra Tinnet kommer. Deels röber nemlig Navnet Eridanos sig ikke som barbarisk, men som græsk, opfundet af en eller anden Digter; deels haver jeg, al Möie uagtet, ikke af noget Öievidne kundet erfare noget om Havet udenfor Europa (mod Vesten og Norden?). Vist er det, at vi faae Tin og Rav fra

*) *T. S. Bayer opuscula ad historiam antiquam &c. ed. Klotz. p. 525; Schlözer allg. nord. Gesch. S. 34.*

„det yderste Europa. I Europas nordlige (nordøstlige?) Deel findes Guld i Overflødighed” *).

Disse Efterretninger kan Herodot ikke have havt fra første Haand; thi da vilde han neppe have meddeelt dem med saa megen Tvivl. Han maae have erholdt dem, enten i Tyrus eller hos Phocæerne i Lilleasien; begge disse Hande'sfolk havde ligesom Carthagerne, Colonier i det sydlige Spanien, hvorfra deres Søefart og Handel strakte sig uden for Strædet, høit op mod Norden; skiøndt deres Handels-Interesse tillige afholdt dem fra at lade Fremmede erfare noget om denne Fart. Allerførst lærte Phænicerne maaskee at kiende Tinnets paa den pyrenæiske Halvøe**); men tidlig kunne de dog ved at følge de spanske og

*) Neppe kan Herodot have været uvidende om den lange Afstand mellem Ravets og Guldets Hiem, mellem Celter i Vesten og Arimasper i Norden; men han omtaler dem uden Tvivl paa engang, fordi begge Folk kun ved usikre Sagn vare ham bekiendte. Paa et andet Sted (IV. c. 45) siger han, at Ingen kiender Europa tilfulde og det vides ikke, om dette mod Östen og Norden er omgivet med Hav. Da man i lang Tid tænkte sig Pyrenæerne som Jordens Grændse mod Vesten, søgte nogle græske Skribenter ogsaa Ravet her; *Schlözer* allg. nord. Gesch. S. 123.

***) *Link* die Urwelt und Alterthum I. S. 266; jfr. *Heerens* Ideen (Wercke XI. S. 50. 55. XIII. S. 102—3). Strabo lægger de kassiteridiske Öer lige overfor Spaniens Nordvestkyst. Det ældste Tin skal være kommet fra Indien, hvor det i Sanskrit kaldes *Kastira* (*Bohlen* om Indiens gamle Handel i Abhandl. d. Ges. zur Königsberg I. S. 81 fg). *Steph. Byzantinus* omtaler *Kassitira*, en Öe i Oceanet nær ved Indien, hvorfra Tin förtes.

franske Kyster, have naaet de brittiske Öer som bleve deres egentlige Tinland*). Herfra kunde de letteligen sætte over til den franske Kyst, og ved igien at følge denne, snart naae den tyske og danske Vest-Kyst, som paa en Tid, da Havet endnu ikke havde borttaget saa meget Land som i de sidste 2000 Aar, da nuværende Havbugter vare Indsöer, enkelte store Öer endnu ikke vare forvandlede til Sandbanker og Grunde, andre Öer derimod udgiorde Deelee af Fastlandet, maae have haft en større Udstrækning og været de brittiske Öer nærmere end efter hine, giennem et Par Aartusinder fortsatte, Naturrevolutioner**).

*) *Heerens* Ideen (Wercke XI. S. 70, XIII. S. 173 fg). Som bekiendt har *I. H. Voss* (og Flere med ham) ikke vildet erkiende en saa gammel og viid Udstrækning af Phænicernes og Carthagernes Handelsvirksomhed (s. et Program af ham i *Jenaische Litt. Zeitung* 1804. Nr. 31—34). Blandt de nyeste Grandskere antager *K. O. Müller* ingen phænicisk Ravhandel i den ældste Tid (*Die Etrusker* I. S. 282), og *J. Lelewel* (*die Entdeckungen der Carthager u. Griechen auf dem atlant. Ocean*, Berlin 1831. S. 26) nægter at Carthagerne have besøgt enten Elben, Rhin eller Weichsel.

***) Man erindre sig Sydersöen ved Holland, omtrent 60 □ Mile stor og Dollartbugten $2\frac{1}{2}$ □ Miil, der begge bleve til i 13de Aarhundrede ved Havets Indbrud; endvidere Doggersbank 50 □ M. stor, der antages at have været en Öe. Om de Forandringer Nederlandene paa denne Maade, Tid efter anden, have undergaaet, s. *Hoffs* *Gesch. der natürl. Veränderungen der Erdoberfläche* I. S. 306. 322—23. 327. 351. 355—58. 361—64; om lignende Naturrevolutioner paa Strækningen fra Skagen til Calais s. *Allg. geogr. Ephem.* XIII. 3. St. S. 130—32; om Havets Angreb paa Jyllands og Hertugdømmernes Vest-

Mueligt kunne endog enkelte Ravstykker dengang, som i nyere Tid, opkastede paa Engellands Östkyst have vist dem Vei til Ravets rette Hiem*). Naar derfor det ældste historiske Vidnesbyrd om disse Egne foreener Tin- og Ravhandelen, da opfordres vi til snarere at söge Markedet for den Sidste paa det nærmeste Land, som Naturen havde skienket dette Produkt, end dybt inde i Östersöen, hvorhen ingen Kiendsgierning berettiger os til at antage, at enten Phænicer eller Carthager nogensinde have trængt frem**). Af ringere Vigtighed er her det Spørgs-

kyst s. *Hoff* I. S. 56—59; *Heimreichs* Nordfries. Chronik, von Falck, I. S. 363 fg; *Lappenberg* über Helgoland S. 4; *Tetens* Reisen in die Marschländer, S. 26; en Afhdl. af *Kruse* i Schl. holst. Prov. Ber. 7te Jahrg. 3. Heft. Sagn og Efterretninger om Havets Bortskyllelse af Land fra Jyllands Vestkyst s. *Terpagers* Ripæ eimbricæ, p. 742; *Danske Atlas* V. 278. 315. 460. 670. 730. 749. 818. 832; VII. S. 421. 887; *Pontoppidan* om Verdens Nyhed S. 98; *Suhms* kritiske Historie II. S. 601. Angaaende den Formeening, at det store jydskke Rif skal strække sig 20 Mile ud i Havet, (*Ancherens* origines danicæ p. 232) maae eftersees *Olufsens* Collectanea S. 117. Videre herom s. *J. D. Majors* Bevölkertes Cimbrien S. 86—87 og *Eggers's* Beyträge zur Kenntnis von Holstein I. S. 127—28; *A. Kall*, Ptolomæi Beretn. om den cimbriske Halvöe i Vid. S. Skr. *Nye Saml.* II. S. 356. 360.

*) Paa Kysten ved Yorkshire opkastes undertiden Rav i store Stykker, men ei saa reen og klar som det östersöiske; *Pennant* tour in Scotland 1769. p. 14. Et didhörende Sted af *H. Boethii* skotske Historie bliver siden anført.

***) At Phænicerne (og tildeels Carthagerne) uagtet den lange og vanskelige Kystfart, de farlige Grunde og de forskellige direkte Vinde

maal, hvad der i geographisk Henseende skal forstaaes ved den Eridanus, hvorfra Herodot anfører det som et Sagn at Ravet kulde have sin Oprindelse. Eridanus var nemlig Navnet paa flere Floder i den gamle Verden*); dets sidste Halvdeel, der møder os i Floderne Don, Donau, Dnieper, Dniester, Dwina, Düna**), maaskee i Sinus Codanus og i Eiderens gamle Benævnelse Dina***), synes at betegne en Flod i Almindelighed****);

som dertil udfordres skulde have naaet til den preussiske Kyst, antages blandt Andre af *Gatterer*, *Thunmann*, *J. R. Forster*, *Heeren* o. fl. Det betvivles derimod bl. a. af *Schlözer*, *Allg. nord. Gesch.* S. 36; *Rühls* Erläut. Taciti Germania. S. 14; *G. Bernhards* Anm. til Dionys. Periég. (Geogr. græci minores I. p. 589) og *Voigt* Gesch. Preussens I. S. 16.

*) Ogsaa i Attika var der en Eridanus. Ifølge *Servius* ad Æneid. VI. 659 skal Eridanus have betegnet enhver Flod.

***) Ptolemæus's Rhubon (Memel) lyder hos Marcian Rhodon. Weichselsens Hovedarm kaldes endnu *Dunajets*.

****) Dersom denne, der kun forekommer hos Geographen af Ravenna (ei ældre end det 9de Aarh., i mange Henseender utilforladelig og tillige ukritisk udgiven) ellers er ægte; den kunde i dette Tilfælde sammenlignes med den gamle Benævnelse *Döne*, *Dönne*, som i *Danske Atlas* VII. S. 822 tillægges Eideren; jfr. *Suhms* kritiske Historie I. S. 116 fg.

*****) Deraf da Floderne *Apidanos* i Thessalien, *Jardanos* i Elis og maaskee flere. Ogsaa Nilen skal de Gamle have kaldt Eridanus (*Hygini* Astron. II. 32); hvilket dog maaskee kan have Hensyn til Nilens gamle orientalske Benævnelse *Jeor* = Flod; jfr. *Sicklers* Handbuch d. alten Geographie S. 781; *Maguussens* Eddalære II. S. 219.

ligesom og dets Etymologie uden Tvivl nærmest maae søges i et undergaaet Sprog, i hvilket *Don*, ligesom endnu i de kaukasiske Osseters Sprog, har betydet *Vand**). Ravets Oprindelse fra Havet synes altsaa at ligge til Grund for Mythen om Eridanus. Præfixet *ηρι* tilkiendegives en østlig Beliggenhed, som svarer til hvad der kan formodes om Ravhandelens ældste Gang til Handelsfactorier paa de brittiske Öer. Ved Eridanus kan man altsaa nærmest tænke sig, enten Vesterhavet i Almindelighed, eller et Sund mellem to af de mange her-værende Öer, som de Söefarende have antaget for en Flod eller en af de større Floder som falde i Nordsöen, Rhinen, Elben eller Weseren. Men denne Mythes hyppige Behandling af Digterne, Revolutionerne i Verdenshandelen, den for flere Floder fælleds eller lignende Benævnelse, den fierne Beliggenhed — alt tilhobe bidrog til at giöre Forestillingerne om hine Egne dunkle og forvirrede. Rhin, Rhone og Po benævnedes til forskjellige Tider alle Eridanus; de forvexledes derfor hyppigen, antoges tildeels at være indbyrdes foreenede, ogsaa fordi deres forskellige Udspring laae hinanden nær, og alle bragtes de af disse Grunde, meer eller mindre i Forbindelse med Ravet**).

*) *Lehrbergs Untersuchungen zur Erläuterung der ältern Gesch. Russlands* S. 400. I det corniske og wælske Sprog betyder *ton* en Bølge.

***) Beviser herfor findes hos *Apollonius Rhodius* med Scholiast IV. v. 596 fg 627; *Lucian de Electro*; *Dion. Periegetes* v. 288—90; *Æschylus* (*Plinii Hist. nat.*) jfr. *Bayeri Opuscula*; p. 532; *Virgils Landbau von Voss* S. 68; *Ukerts Geogr. d. Griechen u. Römer.* II. 1. Abth. S. 239. Derfor siger *Plinius XXXVII. 11*: *faciliorem veniam facit ignorati succini, in tanta orbis ignorantia.*

Mundingen af Poffloden lagde de Gamle undertiden de elektriske Öer*) og gjorde saaledes den sydlige og nordlige Eridanus til een og samme Flod; men da Historien ikke mangler Exempler paa, at Markedet for et vigtigt Handelsprodukt af seenere Skribentere er blevet forvexlet med dets oprindelige Hiem**), have adskillige Nyere i Medhold heraf endog antaget en ældgammel Vei for Ravhandelen fra Östersöen til det adriatiske Hav, uden at betænke at en saadan Hændel da neppe kunde have været fremmed for den med det östlige Italien, i andre Henseender saa bekjendte Herodot.

VIII.

Dog — den Efterretning fra Oldtiden, som til Ravhandelens Historie især kan kaldes klassisk, skyldes Pytheas fra Massilia, der levede omtrent paa Alexander den stores Tid, og hvis Reise til det nordlige Europas Egne mueligen havde til Formaal at forfølge den carthagiske Himilcos Opdagelser mod Norden, ligesom hans Landsmand og Samtidige Euthymenes kan have foretaget sig noget lignende, med Hensyn til (den med

*) *Scylax*; *Scymnus Chius*; *Plinii* H. N. L. 3. c. 30. L. 37. c. 11. jfr. *Bayer* I; c. p. 531.

***) *Solinus* cap. 20. "Quæ(Ravet) cum per pannonica commercia usu ad Transpadanos homines delata foret, quod ibi primum nostri viderant, ibi etiam natam putaverunt." jfr. *Gebhardi* Geschichte Hungarus I. S. 10.

Himilco samtidige) Hannos Opdagelser i Sönden*). Af denne navnkundige Reisendes egne Udarbejdelser haver Tiden desværre intet Heelt eller Fuldstændigt levnet Os. Vi kiende dem kun af Brudstykker og Citater hos yngre Skribenter, der enten leilighedsviis anföre dem med Mistillid for at dadle og bestride dem, som Strabo, eller i Oversættelse, deels urigtigen opfattede, deels blandede med egne Forklaringer og Tilsætninger, som Plinius. Desuden kan man af Intet blandt disse Citater med Vished slutte, om han selv haver beskrevet Landene efter egen Erfaring, eller blot efter Andres Beretninger. Saa meget beklageligere er dette Savn, som han var den Förste der vides at have anvendt astronomiske Kundskaber paa Geographiens Studium, og som de, skiöndt fragmentariske og ei ganske paalidelige, Data vi have om hans Reiser, lade Os i ham formode en for sin Tid udmærket Söefarende, af hvis Jagttage'ser vel nogle, i det ringeste saadanne som de ligge for os, maae forkastes, men Andre derimod ved senere Undersögelser kunne siges at være bekræftede**).

*) Om denne Pytheas's Landsmand og — omtrent — Samtidige vides endnu mindre end om ham selv (jfr. *Johannsen veteris Massiliæ res et instituta*, p. 100); ogsaa han synes hos de Gamle, der omtale ham, ei at have fundet megen Tiltroe; jfr. *Ukerts Geogr. d. Griechen u. Römer*. I. S. 113. Om Hannos og Himilcos formodentlige Levetid s. *Heerens Wercke*. XIII. S. 101. 515. 539; men at den Förstes, i det ringeste, er höist uvis, bevises i *Navarete relations de Voyages de Colomb*. I. p. 9. Som samtidige nævnes ellers Hanno og Himilco udtrykkeligen hos *Plinius* II. c. 67.

**) *Mannerts Geogr. d. Gr. u. Römer*. 3 Äufl. I. S. 35. 64. De hos de Gamle forekommende Steder af og om Pytheas ere (skiöndt neppe

Det lader sig ikke omtvivre, at Massilienserne i den ældste Tid maae have fulgt den phæniciske Fart til Tinöerne, langs de spanske og franske Kyster*); det var først i en senere Periode, at en anden Vei aabnedes giennem Gallien og paa dette Lands Floder. Ved Anledning af en saadan Söereise til Britannien var det, at Pytheas tillige lærte at kiende Ravets Hiem**). Om dette kan han allerede i förstnævnte Land tænkes at have erholdt Kundskab, ved Sagn og Efterretninger fra den phæniciske Handelsperiode; ikke at omtale Muligheden af at Britterne, som i egne skröbelige Fartöier vovede sig flere Dagreiser fra Land, selv kunde have vovet sig over den kun 6 Mile brede Kanal og efter faa Dages Kystfart have naaet de frisiske Öer om ikke den jyske Halvöe selv***). Vilde man urgere Ud-

ganske fuldstændigen) kun i een Udgave samlede, nemlig: Pythææ Massiliensis fragmenta variis ex auctoribus collegit et commentariis illustravit A. A. Arvedson, Upsal. 1824. 4.

- *) Ogsaa bemærker *Polybius*, 3die B., at der var større Vanskelighed ved at trænge frem mod Norden tillands end tilvands.
- ***) Det antages almindeligen, og vel med Grund, at Pytheas har foretaget sig to forskiellige Reiser, den ene fra Britannien til Ravkysten og (maaskee til) Thule, den anden fra Cadix til Tanais. At Pytheas skulde have forvexlet Weichsel med Don er ikke sandsynligt; snarere kunde han ved Tanais (ifølge det hos de Gamle almindelige Udtryk for Flod) have tænkt sig Elben eller Eideren (Eridanus?); *Rühs* Erläuterung d. 10 Capp. Taciti Germ. S. 16. Hos *Mannert* III. S. 284. 299, ere Pytheas's Reiser tildeels urigtigen fremstillede.
- ****) De seilede til Öen Mictis (Wight?) sex Dagreiser fra Britannien (!) vitilibus navigiis corio circumsutis; *Plinius* IV. c. 14. jfr. om dette Slags Fartöier *Cæsar* bell. civ. I. c. 54. Noget lignende fore-

trykkene i Plinius's Meddelelse af Pytheas's Opdagelse, kunde der maaskee endog opkastes Tvivl, om denne selv har besøgt Ravkysten eller blot efter Andres Efterretninger beskrevet den; men i hvert Tilfælde haves hans Beretning kun fra anden Haand og interpoleret. De hidhörende Steder hos *Plinius* lyde saaledes: (IV. c. 27) Xenophon Lampsacenus, a litore Scytharum, *tridui navigatione*, insulam esse immensæ magnitudinis, (pæne similem continenti, tilføier *Solinus* cap. 30) *Baltiam* tradit. Eandem *Pytheas* *Basiliam* nominat. — (37. c. 11): Sotacus *credidit* (succinum) in Britannia petris effluere, quas electridas vocat. *Pytheas* (credidit?) *Guttonibus* (Germaniæ genti) accoli*) æstuarium Oceani, *Mentonomon* nomine, spatio stadiorum sex millium: ab hoc diei *navigatione* insulam abesse *Abalum*: illuc vere fluctibus advehi, et esse concreti maris purgamentum: incolas pro ligno ad ignem uti eo, proximisque *Teutonis* vendere. Huic et *Timæus* credidit, sed insulam *Basiliam* vocavit.

Det sidste berömte, saa ofte ogsaa forskielligen kommenterede Sted er af de fleste, baade ældre og nyere, Fortolkere blevet henført til Preussen. Af de didsigtede Undersøgelser hörer kun det væsentligste Resultat herhen**); den nærmere Bedømmelse af de enkelte Punkter vil ligge i den paafølgende Forklaring.

kommer hos Avienus (af Himilcos Periplus) s. *Heerens* Wercke. XIII. S. 524.

*) Toto hoc mari (septentrionali oceano) ad Scaldim usque . . . *Germanicæ* accolunt gentes. IV. c. 28.

***) Blandt de nyeste Forfattere af Betydenhed, der have henført Pytheas's Beretning til den preussiske Ravkyst kunne især nævnes: *Voigts*

For at faae det hos Plinius angivne Maal af 6000 (olympiske?) Stadier eller 150 tyske Mile til at passe sig paa den östersöiske Kyst, har man, ved en kunstig og vilkaarlig Medtagelse af alle Kystens Bugter og Krumninger, regnet Strækningen enten fra Skagen til Samland, eller fra den slesvigske Kyst til Weichselen, eller fra denne Flod til den nordligste Spidse af Kurland. Et, for jævnlig Oversvømmelse og Paavirkning af Hav og Floder udsat Kystland som det preussiske, kunde vist nok passende kaldes *æstuarium*; og til dets Navn *Mentonomon* söge Nogle Etymologien i det esthniske Sprog, hvorefter det kommer til at betyde en granbevoxet Landtunge, medens Andre finde Levning deraf i den samlandske Bye og Egn *Medenau*. Öen *Abalus* (*Baltia*, *Basilia*) bliver da: enten det preussiske Samland, der omgivet af Östersöen, det kuriske og friske Hav og Pregelen, af de Gamle letteligen kunde ansees for en Öe (som Adam fra Bremen endnu antager det for), og hvis Benævnelse igjen udledes af det littauiske Ord *baltas* lett. *balts* 3: hvid; eller endog den sydlige Deel af Sverrig. Nogle tænke sig denne og de to andre hos Plinius omtalte Ravöer *Raunonia* og *Osericta* som forskellige; for andre er det een og samme Öe under forskellige Benævnelser. Herodots Eridanus gienfindes af Nogle i den store Flod Düna, af Andre i den lille Raddaune. Ved Pytheas's Guttoner haver man forstaaet enten Gudder, som Beboerne af visse preussiske Egne endnu

Preussen I. S. 23; Geijers Swearikes Häfder I. S. 74; K. O. Müllers Etrusken I. S. 280, og Strynholms Svenska Folkets Historia I. (1834) S. 13.

skulle benævnes *), eller tydske Gother som paa den Tid formodes at have boet her. Man ser at denne Forklaring, med alle dens forskellige Modificationer, eene er gaaet ud fra den Forudsætning, at det Land, der fra det 13de Aarhundrede af kiendes som Ravets og Ravhandelens Hovedhiem, ligeledes maae have været det allerede 300 Aar før Christi Födsel**).

*) *Biester* anf. St. S. 119; det modsiges dog af *Thunman* S. 198.

***) Preussens nyeste og ypperste Historieskriver *Joh. Voigts* Forklaring afviger i enkelte Punkter fra alle hans Forgængeres. Han udleder nemlig *Mentonomon* af det græske Ord *μαινω, μαινομαι* (raser, figurl. om Hayet) og *νομος* (District), altsaa en græsk Paraphrase af *Æstuarium*. *Abalus*, *Baltia* (*Basilia*) og *Osericta* ere for ham een og samme Æe, det nuværende Samland, paa hvis vestlige Kyst, under Preussens Hedenold, var et helligt Sted (*Romowe*), hvor en Ypperstepræst eller Dommer (*Rikaito*) opholdt sig. Herhen kom *Pytheas*, som af *Romowe* dannede et *Raumovia* siden *Raunonia* og af *Rikaito* *Osericta* (hvis første Halvdeel af *οσια ο*: helliget); *Basileia* kaldte han Stedet, som Regieringens Sæde og *Abalus* af dets Utilgængelighed (*αββαλος*, contr. *αβγλος* scil. *τοπος*), da Fremmede under Livsstraf ei maatte betræde Helligdommen (*Preussen* I. S. 22—23. 45—49. *Beyl.* II.). En Række af dristigere og mere kunstlede Fortolkninger findes neppe hos nogen Anden af dette Steds Commentatorer. En af de nyeste Skribenter, som have berørt denne Gienstand, er *Schubert* (das Land *Preussen* und seine Bewohner vor Ankunft des deutschen Ordens, i *Histor. u. literar. Abhandl. der deutschen Ges. zur Königsberg* III. 1834, S. 264); her regnes *Mentonomon* fra den slesvigske Kyst til *Weichsel*, *Abalus* forklares om *Samland*, *Baltia* om *Sverrig*, *Osericta* om *Rygen* m. m. Det bør endnu bemærkes, at alle de Forfattere som have villet finde *Pytheas's* Rav-

Langt færre Vanskeligheder møde derimod ved Forklaringen af dette og flere Udsagn hos de Gamle, naar man henfører dem til Danmarks og Tydsklands vestlige Kyster; en Forklaring, for hvilken ogsaa den Omstændighed synes at tale, at Plinius, ved at meddele disse Beretninger, ikke med noget Tillæg antyder at Pytheas's Ravkyst, efter hans Forestilling, kan have havt en forskiellig Beliggenhed fra de af Romerne, ved Begyndelsen af den christelige Æra, opdagede og af ham selv omtalte Ravøer*). Maalet af 6000 Stadier eller 150 tyd-

kyst i Preussen, tillige have anseet hans *Ostiaer* for det samme Folk som Æstjerne paa den östersöiske Kyst. Men disse Ostiaer, som man paa andre Steder lader ham kalde *Timii* (*Ostimii*, *Osismii*), *Ostidamnii*, og hos *Steph. Byzantinus* *Ostiones*, vare uden Tvivl eet og samme paa Kysten af Bretagne (*östen* for Britannien) boende Folk; jfr. Afhdl. af *Hagenbuch* anført i *Schlözers* Allg. nord. Gesch. S. 14; *Ukert* II. 2. S. 335—37. Paa Kartet til *Lelewels* ovenfor anførte Skrift, (jfr. S. 41) sættes *Osismii* eller *Timii* paa den bretagniske Kyst, men Ostionerne imellem Rhinen og Weseren; en Forklaring der ogsaa haver Grunde for sig.

*) At Pytheas's Ravkyst har været den vestlige, er antaget bl. a. af *Tetens*, *Reisen in die Marschländer* I. S. 144; *I. F. Camerer* i *Heinzes* n. Kiel. Magazin II. S. 339 fg; *T. Rothe* Afhdl. om Östersöens Beskaffenhed i *Heinzes* Histor. Abhdl. VIII. S. 242; *Voss*, *ältere Weltkunde* (Allg. Jen. Litt. Zeit. 1804. S. XXXII); *Rühs* Erläuterung Taciti *Germania* S. 19; *Sammes* Propædeutik des histor. Studiums S. 100; *Ukerts* Geogr. d. Griechen u. Römer II. 2. S. 35. Allerede *Gruppen* beviste, (Orig. Germ. I. p. 370—71) at Grækerne aldrig ere komne længer, paa den Kant, end til det jydsk Forbjerg.

ske Mile passer sig paa Strækningen fra Skagen til Nederlandene; men selv om man antager et andet Stadiemaal og en kortere Strækning, eller tænker sig en muelig Feiltagelse ved Tallet, bliver dette ikke til nogen væsentlig Hindring for denne Forklaring*); især naar man tager Hensyn til de Forandringer, hvilke hele den vestlige Kyst med endnu eksisterende eller forsvundne Öer siden hiin Tid maae have undergaaet**). Heelt

*) At de 6000 Stadier kunne blive 150, 120 eller 79 tydske Miile, ligesom man enten regner olympiske, smaa græske eller ægyptiske Stadier, s. *Gatterers* Einleit. in die synchronistische Universalh. S. 774. *Littus Scytharum*, som Xenophon Lampsacenus kalder denne Kyst (*Plin.* IV. c. 27), torde imidlertid berettigede til at antage den længste Udstrækning.

*) Følgende Yttring om Preussens Lokalitet (*Voigt* I. S. 20) kan, i denne Henseende, ogsaa anvendes paa den vestlige Kyst: „Wenn schon im Innern der Länder, im Ablaufe einiger Jahrhunderte der Anblick und die Beschaffenheit einzelner Landschaften oft so bedeutend verändert worden, was mus in 2000 Jahren das ewig bewegliche, das oft so wild stürmende, Tag und Nacht am Lande zehrende Element des Meeres an der Küste — nicht alles umgestaltet haben; . . . wie vieles einst Dagewesene mag durch die Gewalt der See zerrissen und in die Tiefe versenkt, wie manches damals noch nicht Vorhandene mag seitdem neu geschaffen und so das ganze Bild der Küstengegenden in tausendfacher Weise umgewandelt worden seyn.“ Hermed kan sammenholdes Beskrivelsen over den naturlige Beskaffenhed af Kysten fra Holland til Eideren af *Ubbo Emmius* (rer. friscar. Lib. I. i Begynd.); samt Udsigten over de Forandringer som ere foregaaede eller kunne tænkes at forestaae med Hertugdømmernes vestlige Kyst, i *Eggers's* Beyträge zur Kenntniss von Holstein I. S. 127—28.

eller for største Deel kan altsaa hiin Strækning have indbefattet Vestkysten af Nörre- og Sönderjylland, Holsten, Bremen, Ostfrisland, maaskee endog Nederlandene; og alle disse, for Oversvømmelser udsatte lavtliggende Egne, kunde formedelst den langt stærkere Ebbe og Flod, vel endnu bedre end den preussiske Kyst fortjene Navn af et *Æstuarium**). Et andet Spørgsmaal bliver det, om de her forekommende Benævnelser, *Mentonomon* og *Abalus* eller *Baltia* ogsaa lade sig forklare i Overeensstemmelse med denne Beliggenhed. Foreløbigen kan bemærkes, at de Gamle, ved at beskrive fierne og lidet kiendte Lande, som i Almindelighed de nordiske, betegnede disse, om-

*) Dette Udtryk defineres paa følgende Maade i *Facciolati Lexicon* op. Forcellini I. p. 82. „Æ. locus est in maris littore ubi terra recessit sinumque facit, marinis aquis modo refertus, modo vacuus, ex inundationibus freti ita dictus, quod aqua ibi æstuat & ebullit ut pote in angustiis clausa, ex excessu et recessu maris.” Det forekommer bl. a. hos *Plinius* III. c. 26 i Beskrivelsen over den illyriske Kyst: *Illyrici ora mille amplius insulis frequentatur, natura vadoso mari, æstuariisque tenui alveo intercursantibus.* I *Taciti Ann.* II. c. 8 omtales *æstuarium* i Nærheden af Ems og IV. c. 73 ved Nederlandene. Ved at beskrive den nordfrisiske Kyst af Sönderjylland bruger *Saxo Gr.* (Præf. p. 3) samme Udtryk. Han bemærker nemlig, at det er uvist om de hyppige Oversvømmelser her ere til meest Gavn eller Skade: „siquidem tempestatis magnitudine perruptis æstuariis, quibus apud eos maritimi fluctus intercipi solent, tanta arvis undarum moles incedere consuevit, ut interdum non solum agrorum culta, verum etiam homines cum penetibus obruat.”

trent som vor Tids Söeopdagelser, med karakteriserende Navne i deres eget Sprog f. Ex. Kassiterides, Elektrides, Glessariæ, Öeonæ o. s. v., hvorved dog undertiden tilföiedes de nationale, eller som de kaldtes, barbariske Benævnelser. Saaledes kaldte Romerne Germanernes *Austeravia* (Öen Ameland ved Ostfrisland?) *Glessaria* af det der fundne Rav, og *Burchana* (Borkum uden for Mundingen af Ems) *Fabaria* af en der voxende vild Kornart. Men paa de fleste Steder synes de dog at have optaget de nationale Benævnelser under græske eller romerske, som oftest modstræbende, Former, igiennem hvilke da, stundom vanskeligt nok, den nordiske Rod endnu kan gienkiendes. Dette er Tilfældet med *Nerigon*, *sinus codanus*, *Scandia*, *Rubeas*, og maaskee med de Stednavne, ved hvilke vi her ere standsede. Ikke uden Sansynlighed have Nogle til de gamle Benævnelser for enkelte Deel af Norden f. Ex. *Morimarusa* og *mare cronium*, søgt Etymologien i de brittiske eller celtiske Sprog; de brittiske Öer vare dog egentlig de Punkter, hvor Phænicer og Græker allerførst kunde erholde nogen Kundskab om de, Nord og Öst for Hine beliggende Have og Lande. Men, for at forklare saavel *Mentonomon*, som *Abalus* eller *Baltia*, behöver man neppe at tage sin Tilflugt til nogen anden end den gamle germaniske og skandinaviske Tunge.

Vilde vi föolge de samme Regler, hvorefter Nogle i Kysten *Mentonomon* have troet at gienfinde den preussiske Bye *Medenau*, da kunde vi, maaskee med lige Föie, bringe hiint Navn i Forbindelse med *Mandöe* i Vesterhavet under Ribestift, tilforn

en langt større Öe end nu*), og, efter et ikke ugrundet Sagn, i Fortiden sammenhængende med den nordligere Fanöe, der nu ansees for Ravets rette Hiem paa Vestkysten. Men, kunde Mandöe endog, enten hvad Landet selv eller dets Navn angaaer, være en Levning af det gamle Mentonomon, saa bliver den dog formodentlig ikke den eeneste Saadanne paa den hele Strækning fra Jylland til Nederlandene. Vi möde her *Maarup* (gl. *Mathorp*) i Vendsyssel og *Madum* i Ribestift (Viborgherred), Havbugten *Made* i Ostfrisland, *Medum*, en Bye i det undergaaede Land mellem Ostfrisland og Gröningen, der nu indtages af Dollartbugten; *Medeveld* i Drenthe; *Medenblik* (Me-

*) Den saa kaldte *Nye Mandöe* er kun ved en smal Kanal adskildt fra den nord for beliggende *Gammel Mandöe* (efter *Dankwerths* Landesbesch. S. 76 tilforn *Manu* eller *Mandu*). Sagnet lader begge have hængt sammen med den nordlige Fanöe og sydlige Romöe og alle endog have været landfaste med Fastlandet; (*Dankwerth*, S. 76; *Danske Atlas* V. S. 729—30; *H. Bruuns* Beskr. over Eilandet Mandöe, Hadersleb 1806); men i Waldemars Jordebog nævnes de dog endnu som særskildte Öer: Fanö, *Mannö* (*Mannæö*), Rymö (*Scr. rer. dan.* VII. p. 533. 542). Mueligen er Navnet ogsaa beslægtet med det danske *Möen* og engelske *Man*, begge paa Islandsk *Mön* gen. *Manar*, med *Mona* (Angleseys gamle Navn) og flere, hvis Etymologie kan söges enten i det gamle kymriske Ord *meanbh* o: liden (forekommer i mange Sammensætninger, maaskee primit. for vort *mindre*, *mindst*?), fordi disse Öer (især Mandöe) kunde tænkes fra-skildte Fastlandet; eller i det isl. *mæna* o: prominere, *mæmir* o: culmen, hviket i det ringeste kunde passe sig baade paa vort Möens Kridtbjerger og paa Mans Klipper.

demelaka) i Holland og maaskæ flere ældre og nyere Stednavne, der alle synes at fremvise meer eller mindre kiendeligt Spor af hiin gamle Benævnelse. Etymologien til de Fleste af disse findes, uden Tvivl, nærmest i det Sprog, der engang var herskende i disse Egne, nemlig i den lavere tydske Mundart. I denne betyder *Mæde* Dynd; *miedē* siid, om Sommeren tør Engbund (AS. *Mæd*, eng. *mead*); *mede* Græsgang. Beslægtet hermed er igien det gamle danske *Mathæ*; nye *Ma*, *Maa*, *Maajord*, *Maajord*. I Ostfrisland kaldes endnu den vestlige Deel af Marskgruuden *Meedland*, en Benævnelse der ogsaa forekommer paa Öen Föhr*). Men er det usandsynligt, at disse Udtryk for et græsk Öre kunde danne sig til *Mento* og at det tilföiede *nomon* kan være Accus. af *νομος* (Egn, District)?**). Mueligt endog, at een og samme Landstrækning kan være betegnet ved det græske Mentonomon og det nordiske *Reidgotaland*, og samme Begreb have lagt til Grund for begge Benævnelser. De Gamles *Reidgotaland* synes, ifölge vore ældste Kilder, at have indbefattet saavel den jyske Halvöe, som den tilgrændsende Vestkyst af Tydskland***), hvis naturlige Beskaffenhed

*) *Arends* Ostfriesland I. S. 40; *Falcks* Saml. d. Abhandl. aus Schilholst. Anzeigen. II. S. 203.

***) Hermed kunde maaskæ sammenlignes Havnen *Manarmanis* (Dokkumerdyb) hos Ptolemæus, dersom ikke Marcians Læsemaade *Mararmanus* viste, at man er uvis om den rigtige.

****) Þat heitir nu *Jotland* er þá var kallað *Reiðgotaland*; Fort. til *Snorres Edda*, Rasks Udg. S. 14. cf. S. 195. *Reiðgotaland*, þat heitir nu *Jotland*; *Saga Heidreks i Fornaldar Sögur Nordrlanda* I. p. 526.

tildeels karakteriseres, naar Navnet udledes af det frisiske eller nedersaxiske *Rieth*, (sumpig Egn, maaskee beslægtet med Lat. *pratium*), *Ride*, *Riet* (Vandgrav). Som Levninger baade af Landet og af Navnet kan, uden Tvivl, ansees det fordums *Reiderland* (terra Reidensium) eller Landet hvis Plads Dollartbugten nu indtager*); Benævnelsen *Reiderland* (i Ostfrisland) for feed Jordbund der ingen Giødning behøver, og *Reyd*-diep eller Udløbet af Hunsefloden i Bugten mellem Gröningen og Frisland (Dokkumerdiep). Ogsaa kunne, i Overeensstemmelse hermed, Tacitus's *Reudigner* (Germ. c. 40) antages at have betegnet Folk, som beboede en sumpig Egn**).

Ivar Vidfadme kom med sin Flaade "austan af Svipod" til *Reiðgotalands*, hann lagdi öllu lidinu vid Selund; *Sögubrot* sammesteds p. 366. *Reidgotaland* ok Hunaland (det östlige eller slaviske Tydskland?) nu *pydskaland* kallat; *Hervararsaga* sammest. p. 509. Derfor nævnes R. og Vindland sammen; *þattr af Ragnarssonum* p. 355, og Vindland sagdes at ligge næst *Reidgotalandi*; *Hervar.* S. p. 462. Det Samme er Resultatet af Prof. Geyers Undersøgelse over denne Gienstand i hans Diss. de situ Reidgothiæ, Ups. 1821. Angelsaxerne kiendte samme Navn for disse Egenes Beboere; deraf med *Hredgösum* i et gammelt Digt i *Conybear's Illustrations of AS. poetry* p. 15. Er endog dette Navn undertiden brugt til at betegne Östersöens sydlige Kyst, da kan det ogsaa her i naturlig Henseende være passende; *Thunmann* S. 13.

*) *Altting* Germ. infer. II. p. 46. 118. 126. 147. En undergaet Bye *Reiderwold* omtales i *Ubb. Emmi.* rer. Fris. Lib. II. p. m. 44.

***) *Adelungs* älteste Gesch. d. Deutschen S. 224.

Det var ifølge Pytheas en Dagreise, men ifølge en anden græsk Skribent af uvis Alder, Xenophon Lampsacenus, 3 Dage reiser fra Scythernes Kyst, at den Öe var beliggende paa hvilken Havet om Foraaret opkastede Rav*), og som af de Gamle benævnedes, enten *Abalus*, *Baltia* (*Abalcia*), eller med en græsk Vending *Basilis* (*Basileia*). Den forskellige Angivelse af denne Öes Frastand hidrører, enten derfra at man har regnet fra forskellige Punkter af Fastlandet, eller fra den Omstændighed at de Gamles Dage reiser, ved Aarstiderne, ved Skibenes hurtigere eller langsommere Seilads, ved Fartens Retning stundom nærmere, stundom længere fra Kysten, endelig ogsaa ved de Søfarendes større eller ringere Kiendskab til Farvandet, maatte blive af ulige Længde**). Soges Navnets Oprindelse i det gamle nordiske Sprog, da kan vel det første A antages for et blot græsk Præfixum (eller maaskee den nedertydske bestemte Artikel *æ*?) og *Bal* eller *Balt* for det egentlige Stammeord. Det sidste synes igien at ligge til Grund for adskillige Stednavne paa den hele vestlige Kyststrækning. Saadanne ere:

*) *Diod. Siculi* Vidnesbyrd (5te Bog) at Ravet opkastedes paa Öen *Basilis*, kan tiene til at forklare Stedet hos Plinius (*Abalum illuc vere etc.*) om hvis rigtige Læsemaade der ellers ere forskellige Meeninger; jfr. *Grupens Origines germanicæ* I. p. 399. Spørgsmaal, om ikke det i de gamle tyske Middelalders Digtninger forekommende *Abalie*, *Abalin* kunde have Hensyn til dette *Abalus*; i det ringeste "der Stein von *Abalie*;" *Grimm* (*Deutsche Heldensage* S. 326) anfører disse Data, uden at tilføje noget om den formeentlige Beliggenhed af dette *Abalie*.

***) *Mannert* I, S. 214; *Ukert* i *Allg. geogr. Ephem.* XLII, S. 15.

Bollertsand mellem Mandöe og Romöe*); *Ballum* paa Slesvigs Vestkyst mellem Ribe og Tönder, og et lignende i Pelwormherred**); to uinddigede Marsk-Öer (Halliger) *Habel* og *Appelland****) nord for *Pellworm* (en Deel af det gamle Nordstrand); *Byltryng*herred paa det gamle Nordstrand; *Ballie* en Bye i Bremen; *Baltrum* en liden Öe $\frac{1}{20}$ □ Miil stor ved Ostfrisland; *Ballum* paa Öen Ameland; *Bolsward*, en Bye i Frisland, tilforn beliggende ved en Havbugt. Man feiler neppe stort ved at antage som Roden, i det ringeste for de fleste, af disse Stednavne, et Ord der forekommer i det nedersaxiske Sprog og rimeligviis hidrörer fra det gamle frisiske; nemlig Ordet *Balge*, almindelig et lavt sumpigt Sted, som endnu paa de ostfrisiske Kyster betegner de Fordybninger, der bredere eller smælere slynge sig igiennem de saakaldte Watter, i hvilket Söevandet under Ebben bliver staaende****). Mueligen er Ordet beslægtet med det gamle frisiske *Belt*, der skal have betydet Indbrud af Havet og endnu være tilovers saavel i det *baltiske* Hav som i *Belterne* mellem de danske Öer†); men i hvert

*) *Dankwerths* Schl. Holst. Landesbeschr. S. 76.

***) *Heimreichs* nordfrisische Chron. von Falck I. S. 107.

****) *Camerers* Nachrichten von merkw. Geg. der Herzogthümer II. S. 29; *Danske Atlas* VII. S. 806. Maaskee *Habelde* paa den i 14de Aarh. undergaaede Deel af Nordstrand; *Dankwerth* S. 93.

*****) *Brem. nieders. Wörterbuch*. Endnu betyder i Plattysken *Balge* en Vandledning i Byerne. Herhen hörer ogsaa det sönderjydske *Bæl* o: lav Mosegrund (*Molbechs* danske Dialectlexicon).

†) *Maris irruptionem* eo significari norunt Frisü; *Hug. Grotii* Proleg. in Hist. Gothorum etc. p. 4. Imidlertid forekommer denne Betyd-

Tilfælde vidner dette Navn om een endnu efter Aarhundreder uforandret Naturbeskaffenhed ved disse Egne. En nærmere Bestemmelse af denne Ravöes geographiske Beliggenhed bliver rigtig nok ikke muelig, men er heller ikke af nogen Vigtighed med Hensyn til det Heele. Vilde man drage nogen afgjørende Slutning af Navnelighed, da kunde vel de to Halliger *Habel* og *Appelland*, som med Pelworm, Nordstrand og övrige nærliggende Smaae-Öer udgiorde den store 1634 undergaaede Öe Nordstrand, nærmest erindre Os om de Gamles Abalus. Men da ogsaa flere mindre Öer ved Tydsklunds Vestkyst kunne antages engang at have været samlede i Större, saa kan man maaskee med lige saa megen Sandsynlighed, ved Abalus (Baltia) tænke sig, enten en större Öe, hvoraf Fanöe, Mandöe, Bollertsand og flere kun udgiöre Levninger, eller en for længe siden forsvunden Öe ved Udlöbet af Elben*), eller en anden lignende, der kunde have indbefattet adskillige af de ostfrisiske Öer. Den *immensa magnitudo*, som en af Plinius's Kilder tillægger denne Abalus, og som Solinus (cap. 30) udvider til *pæne similem continenti* berettiger til at forestille sig den, enten som en meget stor Öe, eller hvad de Gamle ofte forvexlede der med— og adskillige blandt disse Öer maaskee kunde have været — som en Halvöe**). Denne Öe lægge Nogle af de Gamle i Nærheden

ning af Ordet dog ikke i noget mig bekiendt frisisk Lexicon, og beroer saaledes eene paa Grotii Udsagn.

*) *Lappenbergs* Helgoland S. 4.

***) En Öe mellem Föhr og Pellworm heder endnu *Langenes*. Overhoved er det mærkeligt, at de fleste Udsagn af de Gamle nævne

af Scythien*); dette deres terra incognita, hvortil de, efterat det egentlige bestemte scythiske Folk var forsvundet eller havde tabt sig mellem Andre, henførte alt Land fra Nord mod Öst, der laae uden for deres geographiske Kundskabs Grændse**). Naar den derimod paa andre Steder, i mere indskrænket Forstand regnes til Germanien***), da er det formodentlig et Tillæg

Öer, som de egentlige Ravlande. Rigtig nok vides, at ikke alle Lande vare Öer, der af de Gamle benævnedes saaledes; imidlertid kunne vi dog her ikke udlade at tænke paa de mange slesvigske og frisiske Öer; Plinius kiendte allerede 23 Saadanne.

- *) *Xen. Lampsac. s. ovenfor; Diod. Siculus, 5te B. Timæi Raunonia lægges "ante Scythiam".* Efter en græsk Skribent Xenocrates (hos *Plinius*) kaldtes Rav *sacrium* hos *Scytherne*, "qvoniam et ibi nascatur."
- **) *Scytharum nomen usque quaque transit in Sarmatas atqve Germanos. Nec aliis prisca illa duravit appellatio, qvam qvi extremi gentium harum ignoti prope ceteris mortalibus degunt; Plin. IV. c. 25. cfr. Solini Polyh. c. 32. Ab extremo Aquilone ad initium orientis æstivi, Scythæ sunt; ib. VI. c. 14. jfr. Schlözer Allg. nord. Gesch. S. 111. 259. 289. Saaledes hörte Nordsöen, Ishavet (morimarus, mare cronium), Öen Baltia og flere Öer ved Tydscklands Vestkyst for Plinius til extera Europæ eller til litus Oceani septentrionalis, der strakte sig fra det sorte Hav til Cadix, IV. c. 27.*
- ***) Nemlig af Nicias og Mithridates, *Plin. 37. c. 11; af Metrodorus Scepsius c. 15; om hvilke mere i det Fölgende. Ogsaa germanica gens, som Guttonerne karakteriseres hos Plinius, maae være hans egen Forklaring. Naar Diod. Sic. tilföier, at Basilia laae ovenfor (nord for) Galatien, meenes det samme, da Galatien for de Gamle ofte indbefattede hele Tydsckland; Schlözer l. c. S. 22. 25.*

af Plinius selv, for hvem Germanien indbefattede saavel Nederlandene som de tre nordiske Riger; skiöndt Navnet selv for övrigt maae antages at være langt ældre*). Pytheas nævner to i disse Egne i den fölgende Tid velbekiendte Folk; nemlig ved Kysten Mentonomon *Guttonerne*, til hvilket Folk Sammenhængen, skiöndt det ei udtrykkeligen siges, berettiger os ogsaa at henføre Indbyggerne paa Öen Abalus, der dels brugte Ravet som Brænde, dels solgte det til de nærboende *Teutoner*, ligesom Diodorus Siculus lader dem udføre det til det modsatte Fastland**).

*) *Wilhelm* Germanien und seine Bewohner S. 15. 16. 24—26; Taciti Germ. von *Bredow* S. 102.

***) Efterat Forf. havde udfört den her forsögte Forklaring over Pytheas's Beretning om Ravkysten m. v. blev han giort opmærksom paa det ovenfor anförte Værk af den polske Lærde *J. Lelewel*, "die Entdeckungen der Carthager u. Griechen", der i flere Henseender stemmer overeens med Forfs. Meening. Paa de tilföiede Karter angives nemlig Mentonomon som en stor Havbugt vesten for Frisland og Jylland; Abalon eller Abalcia lægges som en Öe mellem Weserens og Elbens Munding, hvilken sidste Flod betegnes som Pytheas's Tanais; Guttonerne sættes paa den jyske Halvöe og Teutonerne ved Elben. Dog synes han ikke at være aldeles sikker eller consequent i denne Forklaring, naar han tillige antager at Pytheas (som han lader giöre to Reiser, den ene til Britannien og derfra op til Thule og Shetland, den anden til Ravkysterne), rundt om Halvöen og gien-nem det store Belt skulde være trængt frem til Östersöen, hvor Baltia giöres baade til Bornholm og til den samlandske Kyst, Weichselen til den Tanais der var Maalet for Massilierens Reise, Rau-

Man falder lettelingen paa det Spørgsmaal, hvorledes den første af disse to forskellige Anvendelser egentlig bør forstaaes. Maaskee kunde Beboerne, ligesom Tacitus's Æstyer have været uvidende om Ravets Værd. Men deels er det, efter alt det Foranførte, sandsynligt at fremmede Handlende, længe før Pytheas's Ankomst, maae have lært dem at sætte Priis paa dette Produkt*); deels synes Dennes Beretning, i det ringeste efter Plinius's Overlevering, at tilkiendegive, at det ikke var i forskellige Perioder, men til en og samme Tid at de brændte og solgte Ravet (pro ligno ad ignem uti eo proximisque Teutonis vendere). Vel kan det antages at disse Egne dengang som nu maae have lidt Mangel paa Brændsel; men da hiint Material ikke egentlig kvalificerer sig hertil, indsees lettelingen at Pytheas's Udsagn ikke bør forstaaes efter Bogstavet. Enten maae Indbyggerne da have brugt det som Røgelse ved Ofringer, især naar det faldt i Overflod**), hvilken Brug Sagnet igien kan have misforstaaet og forvansket, eller til et Slags Lysning, saaledes

nonia lægges østen for Weichselen og Guttonerne sættes mellem Oder og Weichsel; jfr. Værket selv S. 41. 142.

*) *Dio Chrysostomus* (Orationes ed. Morelli p. 664) omtaler en Flod i *Celternes* Land der medførte Rav, hvilket Börnene brugte som Smaaestene ved Strandbredden til at lege med, indtil Fremmedes Luxus lærde dem at sætte Priis derpaa. Men dette Udsagn af en Kirkefader 400 Aar yngre end Pytheas kan — efter hvad vi ellers vide herom — ikke gielde som historisk Bevis for Kystbeboernes Uvidenhed om Ravets Værdi paa den Tid.

**) *Forsters* Gesch. d. Entdeck. in Norden S. 36; *Foigts* G. Preussens I. S. 27. jfr *Magnussens* Eddalære III. S. 92.

som Tilfældet skal have været i Eidersted og Ditmarsken*); dersom ikke, hvad der torde være rimeligst, Referenterne med Ravet selv have forvexlet, enten det bituminöse Træe og den Havtang hvoraf det almindeligen er ledsaget, og som af Indbyggerne mueligen kunde være benyttet paa den omtalte Maade**), eller den for hine Egne eiendommelige Törv.

*) *Niemanns* schl. holst. Landesk. I. S. 242; *Schl. Holst. Prov. Ber.* 4. Jahrg. 2. H. S. 148.

**) *Murray* i *N. Comm. Götting.* VI. p. 95; *W. Jarlsberg* skandin. Historie S. 38. Følgende Sted af *H. Boethii* (*Histor. Scotiae Descrip.* p. 10) kan vise, baade hvorledes et saadant Sagu mueligen kan være opstaaet og tillige paa hvilken Maade Ravet, af Uvidenhed om dets sande Værd, undertiden kan være forødt: *Nascitur in his insulis (Shetlandicis) ad scopulos succinum Alga autem hinc illic plerumque involuta cernitur, quod diu cæcis in omnes partes volventibus fluctibus feratur ac dum natans molle est, facileque quod obvium est comprehendat. Allata est abhinc duobus annis in Buthquhaniam electri hujuscemodi massa, equi longe quantitatem superans (?), quam conspicientes prope gregem suum pascentes pastores, ignari quidnam esset, ubi haud insvavem odorem conjecti forte in ignem cognovissent, extemplo ad parochum suum læti recurrunt, thuris loco ad sacra usu haud inutili nec ingrato fore dicentes. Verum is æque imperitus, ubi quod satis videbatur accepisset, reliquum haud magni faciens in littore pastoribus ludibrium reliquit: partibus enim abruptis, candelarum more incensum rem auri pretio aliquando habitam, inutili lascivia prope omne pedetentim perdiderunt, priusquam ad peritorum aures res tanta perlata fuisset. In quos vere id proverbum competit: Nihil cum Amaracino sui. Mihi autem, ubi propemodum fuisset omne dissipatum, nunciantibus amicis, portio quædam exigua contigit*

IX.

Den her forsögte geographiske Bestemmelse af Ravhande-
lens ældste Sæde vil, for en Deel, kunne understøttes af rom-
erske Forfattere, skiöndt henved fire Aarhundreder yngre end
Pytheas. Mela er den Ældste af disse, der ved Midten af det
første christelige Aarhundrede omstændeligen beskriver vor
Halvöe og den tilgrændsende Deel af Vesterhavet, dog uden at
omtale enten Ravet eller Ravhandelen. Hine Efterretninger
maa han have skyldet, foruden ældre græske Kilder, dels den
romerske Flaades Opdagelser under August, dels Beretninger
af de, fra Skibbrudet under Germanicus reddede Söefolk*).
Hans Beskrivelse lyder saaledes (de situ orbis III. 3. 6.):

”Super (norden for) Albim *Codanus*, ingens *sinus*, mag-
nis parvisque insulis refertus est. Hac re mare, quod gremio
litorum accipitur, nusquam late patet, nec usquam mari simile;
verum aquis passim interfluentibus ac sæpe transgressis, vagum
atqve diffusum, facie amnium, spargitur: qua littora attingit, ri-
pis**) contentum insularum non longe distantibus & ubique
pæne tantumdem, it angustum & par freto; curvansque se
subinde, *longo supercilio****) inflexum est. In eo (sc. super-
cilio) sunt *Cimbri & Teutoni*; ultra, ultimi Germaniæ *Hermi-
ones*.”

*) *Mannert* III. S. 90.

**) Om Forskiellen mellem littora og ripas s. *Tzschuyckes* Udg. Vol. III.
P. 3. p. 99.

***) Om Betydningen af dette Ord s. *Tzschuyckes* Udg. I. c. p. 100.

I et følgende Capitel gaaer han igien fra Öerne ved Skotland (blandt hvilke "septem Hæmodæ" =: Shetlandsöerne), umiddelbar over til den codanske Bugt og Halvöen:

"In illo sinu, qvem Codanum diximus, ex insulis Codanonia (Scandinavia), qvam adhuc Teutoni tenent, ut fæcunditate*) alias, ita magnitudine antestat. Quæ Sarmatis adversa sunt, ob alternos accessus recursusque pelagi, & quod spatia, quibus distant, modo operiuntur undis, modo nuda sunt; alias insulæ videntur, alias una et continens terra".

Ved at sammenholde denne Beskrivelse med de geographiske Forhold, saadanne som man paa den Tid kan tænke sig disse, kan der neppe være Tvivl om, at vi her have for Os, ikke Kattegattet med Belterne og Öerne derimellem, men, saavel Havet vesten for Halvöen med dets daværende store og smaae Öer, Sunde og Vandløb, dets Ebbe og Flod, som Halvöen selv, der efter de Gamles sædvanlige Forestillingsmaade kaldes en Öe**), og tillige karakteriseres som den største og frugtbareste

*) Denne Karakteristik svarer mere til Pytheas's Skildring af et nordligt Lands (formodentlig Jyllands) Beskaffenhed, end til Adam af Bremens Beskrivelse over Halvöen i 11te Aarh. Skulde Mela ikke have havt Efterretninger ogsaa om Halvöens östlige Deel, maaskee giennem Söefarende som ved det nævnte Skibbrud havde været forslagne derhen?

**) At de Gamle hyppigen forvexlede Öer med Halvöer, og ikke sielden saae Öer der, hvor Intet berettigede dem dertil, er paa flere Steder i nærværende Afhdl. bemærket. Det Samme forekommer hos Skribenter af Middelalderen. Hos Jornandes betegner Öen Scanzia Sverrig og Norge; Wulfstan som seilede forbi Skaane og Ble-

blandt alle derværende Öer. Efter denne Forudsætning maae *Codanonia* (egentlig en græsk Benævnelse paa en Öe i Sinus *Codanus*) blive den rigtige Læsemaade*); at Navnet kun forekommer denne eneste Gang, beviser intet derimod, da saadant er Tilfældet med flere hos de Gamle forekommende geographiske Benævnelser for nordiske Egne. Dog vilde, som nærmere skal godtgjøres, ogsaa *Scandinavia* kunde forsvares, ligesom overhoved de her nævnte Beboere passe sig paa de, fra senere Skribenter (især Plinius og Tacitus) bekjendte ethnographiske Forhold**); og saaledes torde da Melas Efterretninger om vort Norden i det Heele findes mindre feilagtige og modsigende, end adskillige Nyere have antaget. Han afgiver her et nyt Exempel paa, at de Gamle, ved om et og samme Land at erholde Efterretninger fra forskellige Kilder, underti-

king, kalder begge Lande Öer (*Sconeg*, *Blecingæg*); ligesom Adam af Bremen saaledes kalder Kurland, Estland og Samland. Mueligen har Ordet *Öe* oprindeligen betydet Land i Almindelighed; eller man i ældre Tider med dette Ord ikke ganske haver forbundet det senere Begreb. I det ellers saa rige arabiske Sprog betyder et og samme Ord (*Dschesira*) baade Öe og Halvöe. jfr. *Schlözers* Allg. nord. Gesch. S. 53; *Rasks* Ottar og Ulfsteen S. 52.

*) Som baade Gram paastod, skiöndt han antog den for Sielland (Fort. til *Molleri* *Cimbria literata*. p. 34) og *Suhm* (*Nord. F. Opr.* S. 168) der i den rigtigen fandt Jylland.

*) De sönden for (ultra) Cimbrerne og Teutonerne boende Hermioner, hvilke Plinius (IV. c. 28) kalder *mediterranei* og Tacitus (c. 2) *medii* vedkomme Os egentlig ikke her; meere om dem s. *Schlözer* S. 119; *A. B. Wilhelms* *Germanien* S. 91.

den ogsaa forklarede disse om forskellige Lande; men uden at dette dog kan hindre en sildigere Tids Kritik fra at udfinde det rigtige.

Omtrent en Menneskealder efter denne Forfatter skrev den ældre Plinius sit store encyclopædiske Værk, hvori han, dels af ældre græske Kilder, dels efter Meddelelser, han selv under sit Ophold i det nordvestlige Tydskland havde indsamlet, beskriver de nordiske Lande omstændeligere end Nogen før ham og gjør os ved denne Leilighed bekendte med nye geographiske Benævnelser og Folkenavne.

Efter, fra Östen af at have forfulgt *Oceanus septentrionalis*, før ham indbefattende Nordsöen, Östersöen, Vesterhavet og det atlantiske Hav*), lige til Cadix, og paa denne Vei omtalt de enkelte Have og Öer (blandt de sidste saavel Baltia som de frisiske Öer), gaaer han over til Landet mellem Vesterhavet og Östersöen som han paa følgende Maade beskriver:

(Lib. IV. c. 27) "Incipit inde clarior aperiri fama ab gente Ingævonum, quæ est prima inde Germaniæ**). *Sevo mons ibi immensus nec riphæis jugis minor, immanem ad Cimbrorum usque promontorium efficit sinum, qui codanus vocatur, refer-tus insulis, quarum clarissima Scandinavia est, incompertæ magnitudinis, portionem tantum ejus, quod sit notum, Hilleu-onum gente D incolente pagis, quæ alterum orbem terrarum*

*) jfr. IV. c. 28: Amnes in Oceanum defluunt, Guttalus, Vistula, Al-bis, Visurgis, Amisius, Rhennus, Mosa.

***) "Ingævones quibus primis post Scythas nomen germanicum consur-git"; Solini Polyhistor cap. 32.

eam appellat*). Nec est minor opinione *Epigia* (al. *Eningia*). Quidam hæc (al. hanc) habitari ad *Vistulam* usque fluvium a *Sarmatis*, *Venedis*, *Sciris*, *Hirris* tradunt. *Sinum Cylipenum* vocari: et in ostio ejus insulam *Latrin*. Mox alterum sinum *Lagnum*, conterminum *Cimbris*. *Promontorium Cimbrorum***)) excurrens in maria longe peninsulam efficit, quæ *Cartris* appellatur. XXIII inde insulæ Romanorum armis cognitæ.”

Man indseer letteligen at Ingævonerne, det første o: nordligste germaniske Folk her maae være en Collectivbenævnelse for Beboerne af Söekysten fra Ems til det yderste Nord (Tac. Germ. c. 2. *proximi Oceano*), og at denne Deel af Germanien altsaa tillige indbefattede, baade det nuværende Danmark og hvad der ellers af det övrige Norden ved Rygtet kunde være blevet Romerne bekendt. *Sevo mons* have de fleste Nyere forklaret om den skandinaviske Biergstrækning Kiölen, af hvilken en Deel under Navn af Sevebierget adskiller Sverrig og Norge***). Vel kan

*) Til Melas og Plinius's Beskrivelse svarer nogenlunde vor Saxos Karakteristik af Jylland i Indledningen til hans Krönike: *Julia granditatis inchoamentiqve ratione Danici regni principium tenet; quæ, sicut positione prior, ita situ porrectior Teutoniæ finibus admovetur*. Med Hillevionernes *alter orbis terrarum* kan sammenholdes Virgils *Britanner penitus toto divisi orbe* (Ecl. I. v. 67); jfr. *Acta Philologorum Monacensium* ed. *Thiersch* III. p. 460—61.

**) Dette nævnes ogsaa hos samme Forf. II. c. 67.

***) Vist er det at Sevebierget, der paa en vis Strækning adskiller Sverrig og Norge (s. *Tunelds Geographie*; *Schlegels Saml. zur dän. Gesch.* I. 3. S. 20; *H. Steffens, Geognost. geolog. Aufsätze* S. 60) ikke

hiin store Biergstrækning, hvis ene Green ender sig i Lindesnæs, paa en Maade siges at danne en stor Havbugt, ligesom ogsaa dunkle Sagn om Norge selv med enkelte af dets Egne maae være komne Plinius for Öre; men i det Hele passer den Forklaring sig dog ikke paa hans övrige Forestilling. Denne bliver derimod mere tydelig og sammenhængende, naar man for det förste, ved Scandinavia*) forstaaer, ikke den store skandinaviske Halvöe, men Melas *Codanonia* (i Stedet for hvilket Tzschvkes Udgave læser *Scandinovia*), eller med andre Ord den vestlige Halvöe. Navnet, i det ringeste, er ogsaa her til-

nævnes i nogen gammel Kilde, ikke engang hos Ol. Magnus; men da Ordet *Seve* forekommer i flere svenske Stednavne paa denne Kant, vilde det dog maaskee være for dristigt, at ansee hiint Navn for opdigtet i nyere Tid (*Schöning* Pr. de sinu Codano & monte Sevo p. 8; *Sammes* Norges Hist. I. S. 70; *Schlözer* S. 115), Ogsaa beskrives Kiölen under dette Navn alt 1573 i et lidet Skrift: *Nic. Wimmanni navigationis maris balthici & sinus codani descriptio*: "Sevo inditum est nomen ei monti, qvi iugis subinde nunc perpetuis, nunc velut intercisis, in arctica illa regna vasto tractu excurrit". Imidlertid sees dog af anf. Sted hos *Tuneld*, at man i Sverrig ikke almindeligen vil erkiende Plinius's m. Sevo for det svenske Sevebjerg. *Sefafjöll* som Edda synes at lægge i det vestlige Sverrig (*E. Sæmundi* II. p. 98. 107. 110) hörer, uden Tvivl, blot til den digteriske Geographie (jfr. *Suhms* Krit. Hist. II. S. 212) og betyder neppe andet end et Bierg ved Söen (sær, gen. *sævar*, Ulph. saiv, Otr. sewe).

*) Nogle Codices læse *Candavia*, Solinus *Gangavia* (*Salmasii* Exercitt. Plinianæ I. p. 29. 154) og *Dicuilus*, der haver benyttet baade Plinius og Solinus (*de mensura orbis* ed. Walckenaer p. 31) *Scandavia*.

overs i de jyske Stednavne *Skanderup* (Scandthorp), af hvilke der forekomme tre; i Hielslevherred (hvoraf Skanderborg har Navn), i Giernherred (begge i Aarhusstift) og i Ribestift ved den slesvigske Grændse*). Dens ubekjendte Størrelse (*incomperta magnitudo*) udtrykker det Samme som den *haud explicabilis mensura*, hvori Plinius beretter (IV. c. 28) at de tyske Folk beboe Kysten fra Schelde af; ligesom den Størrelse, der her tillægges den, stemmer overeens saavel med Yttringen hos Mela (*magnitudine antestat*) som hos Solinus**). I sidste Deel af *Hillevionernes* (Illevionernes?) Navn ligger det samme tyske Udtryk (*wohnen*), der forekommer i *Ingævonernes*, *Istævonernes* og *Frisiabonernes*. Det heele kan antages at betyde Beboere ved en Flod (*Elv****); man tænke sig her enten

*) *Danske Atlas* IV. S. 193. 214. V. S. 960; *Scr. Rer. Dan.* VII. p. 520. Skanörshave i Fyen hörer formæentligen ogsaa herhen; *Nord. Tidskr. f. Oldk.* II. S. 39. Skulde ikke disse Stednavne kunne tiene til at forklare det gamle engelske Sagn om Öen *Skani*, (*insula Germaniæ Scandea nomine*) hvorhen den engelske Kongeslægts Stamfader, Sceafland, ankom til Skibs, og som, da det bringes i Forbindelse med det gamle Anglia og med Slesvig, neppe kan henføres til andet Land end Halvöen; först i 13de Aarh. forvexlede Skribenterne dette Skani med Skaane. jfr. *Schönings* Norskes Opr. S. 134; *Suhm* Udv. Folk II. S. 8; *Krit. Hist.* I. S. 477. 480; *J. Grimms* Deutsche Mythologie (1835) S. XXIII. 218.

***) Cap. 33 (hos *Salmasius* c. 20): *De germanicis insulis Gangavia* (i. *Scandinavia*) *maxima est, sed nihil in ea magnum præter ipsam.*

****) Som ogsaa Bredsdorf antager, men forvexler med Levonerne paa Ptolemæi Scandia (*Skand. Litt. S. Skr.* XX. S. 238), fra hvilke de ere ligesaa forskjellige som fra Sammes *Ælovaioner* (*Taciti Helveco-*

Elben og det deraf hos Geographen af Ravenna (der skrev i 8de eller 9de Aarh. men efter ældre Kilder), benævnte *patria Al-bis, quo spatiosissima dicatur terra*, formodentlig Nordalbin-gien*), eller Eideren, eller Skodborgaae; i de to sidste Tilfælde vilde da *portio Hillevionum* blive det nuværende Hertugdømme Slesvig, hvilket Islænderne kaldte Landet *fyri sunnan á**)*. De 500 pagimaae være et bestemt, for et ubestemt Tal; ved *pagi* for-staae, saavel de romerske som Middelalderens Skribenter ikke blot Byer, men ogsaa større Districter (Gauen); saaledes omtaler Ditmar af Merseburg Sieland som en "*pagus qui Selon dicitur*". *Car-tris*, der maaskee kan forklares af det gamle brittiske Sprog***), betegner enten Halvöen selv, eller, da Plinius strax efter omtal-ler de ostfrisiske Öer, en for længe siden forsvunden stor Land-tunge mod Vesten. Naar det paa et følgende Sted hos Plinius

ner) i det östlige Tydskland, skiöndt begge Navne maaskee have en og samme Etymologie.

*) IV. c. 18. jfr. *Visbye* Holstens Erobring af Carl d. Store S. 10.

***) Mon ikke Hillevionernes Navn saaledes kunde være tilovers i Leven-sau (Lewingesouw)? Etymologien af *Belebung* ∴ *commune placium* (*Schütze* holst. Idiot. III. S. 29) kan, i det ringeste, neppe bifaldes.

****) *Schlözer* S. 117, udleder Cartris af det kymriske *Carth* ∴ Forbierg. Uden Tvivl meener han her Ordet *Ceann-tire* ∴ et fremragende Land, af det gaeliske og irske Ord *Ceann* (wall. corn. *cyn*) ∴ Hoved og *tir, tire* (gael. wall. corn. armor.) ∴ Land (*terra*), hvoraf igien Halvöen *Kantyre* i Mellemskotland (*Armstrong* Gaelic Dictionary).

heder: Sunt qui et alias (insulas) produnt, *Scandiam, Dumn-*
nam, Bergos maximamque omnium *Nerigon*, ex qua in Thu-
 len navigetur — da maae dette *Scandia* ansees forskielligt saavel
 fra hiint Scandinavia, som fra Skaane. Efter den Forbindelse,
 hvori det her findes, kan det snarest henføres til en eller an-
 den af de Egne i Norge, som i Fortiden vare kiendte under Nav-
 net *Skaun*, nu *Skogn* *), eller for hvis Benævnelser *Skaan* eller
Skan ligger til Grund **). Etymologien saavel til disse, som til
 de lignende jyske Stednavne søges, uden Tvivl, nærmest i det
 gamle Ord *Skaun* o: en sidliggende, maaskee frugtbar Egn. I
 Sammenhæng hermed passer *Dumna* sig ikke paa noget andet
 Sted, end paa det rigtig nok meget nordlige *Dunöe* i Helgo-
 lands Fogderie, hvorpaa *Dönnæs* (*Dyniarnes*); hvilken Öe til-
 lægges den astronomiske Mærkelighed, at Solen der om Somme-
 ren ved Solhverv skal sees klar baade Dag og Nat ***), hvilket
 maaskee igien kan have tildraget den de Gamles Opmærksomhed.
Bergos (jfr. *Bergio* hos Jorandes) kunde da betyde den norske
 Fieldkyst og maaskee bringe os i Erindring om Öen eller Halv-

*) Man kiender fire saadanne, i Romerige, paa Hedemarken og i Thrond-
 hiems-Stift; s. Registeret til *Heimskr. Krafts Norge* I. S. 468. 687.
Nordisk Tidsskr. f. Oldkyndighed II. S. 39. *Saml. til det norske*
Folks Sprog og Historie II. S. 120.

***) F. Ex. Skaanevig, af Öen Skaanen i Söndhordlehns Fogderie; *Kraft*
 IV. S. 421. 499; Skaanland i Stegens Præstegield, sammest. VI. S. 345;
 Skaanser, en Gaard i Lombs Præstegield II. S. 146; Skaneyiafiäll i
 Guldalen; Reg. til *Heimskr.*

***) *Bings Norges Beskrivelse* S. 111.

eön *Brkagha*, der hos den arabiske Geograph Edrisi, tilligemed Finmark lægges östen for Engelland, hvortil Overfarten skedte fra den nordligste Deel af Jylland, og som uden Vold paa de arabiske Bogstaver kan læses *Nrwagha* (Norwegha*). I *Nerigon* (Noreg, AS. Norwege) kan Norge**) ikke miskiendes, ligesom det ogsaa synes klart, at denne Benævnelse maae være opstaaet hos et sydligere Folk; men hos hvilket andet snarere end hos den jyske Halvöes Beboere, hvis tidlige Fart paa Norge ogsaa af andre Grunde lader sig godtgjøre. Naar derfor Plinius ved *Nerigon* tilföier: "ex qva in *Thulen* navigetur", er det mueligt, at ved dette Thule hverken skal forstaaes enten det nordligste Norge, Island eller Örkenöerne, men netop Jylland; ligesom ogsaa det *mare cronium*, der lægges en Dagreise fra Thule, kan forklares i Overeensstemmelse hermed (s. det Fölgende under Nr. XII).

Men, antages nu, ifölge det Anförte, at Plinius's Scandinavia haver været vor Halvöe***), da torde der ogsaa være

*) *Ibn Foszlans* Berichte über die Russen älterer Zeit von Frähn S. 52—53.

**) *Nerigon* synes at være den accusative Form af et græsk Navn *Nerigos*, der, ligesom *Mentonomon* hos den romerske Skribent forekommer nominativisk.

***) Endnu tydeligere gienkiendes den jyske Halvöe med dens lave Kyster, Marskegne og Düner i Paul Warnefrids *insula Scandinavia*, der beskrives "non tam in mari posita, qvam marinis fluctibus, propter planitiem marginum, terras ambientibus circumfusa" (l. 2), hvorfra, ifölge Sagnet, *Winilerne*, (AS. *Wenlum*, *Wendlaleod*? jfr. *Wænd-*

Anledning til, ved hans *Sevo mons* at tænke sig den ophøiede, i Oldtiden skovbevøxede Landryg, der fra Harzen af strækker sig omtrent midt igiennem Hertugdømmerne ind i Jylland, deler sig i mange Grene af hvilke adskillige have Navn af *Bierg*, og tilsidst ender sig ved Skagen, hvorfra den endog kan for-

læfolk hæreth, nu Vandfuldherred i Ribestift, Isl. à Vendli, Adam. Brem. Wendila o: Vendsyssel), skulde være udvandrede. Tillæget om dens *non nimia amplitudo* svarer ikke ganske til Melas Udsagn om dens fortrinlige Størrelse eller til Plinius's om dens *incomperta magnitudo*, men meere til Virkeligheden; dette kommer igien deraf, at hiin Forfatter havde Efterretninger om vor Halvøe fra første Haand (retulerunt nobis, *qui eam lustraverunt*; I. 7). Endnu maa bemærkes, at *Elsdyret*, som Plinius nævner blandt Skandinaviens eendommelige Dyrearter (*nata in Scandinavia insula . . . multis narrata achlis*) ikke kan ansees for noget afgjørende Beviis mod nærværende Forklaring; deels fordi Plinius vel paa et enkelt Sted kunde tænkes at have forvexlet det jyske Scandinavia med det norske eller svenske Scandia, deels fordi det er en historisk Kiendsgierning at dette Dyr endnu i det 11te Aarh. existerede baade i Tydskland og Nederlandene (*Schmidts* Gesch. d. Teutschen II. S. 80; *Schlözers* Briefwechsel 2. H. S. 79); opgravede Been vække desuden Formodning om, at det engang i Oldtiden maae have hørt hiemme ogsaa i de danske Lande, navnlig i Jylland (*Molbechs* Ungdomsvandringer II. S. 290. Ugeskriftet *Nye Freia* 1827. Nr. 28). Mere om de Gamles *alces* og *achlis* (Elsdyret og Rensdyret?) s. bl. a. *Salmasii* exercitationes Plinianae I. p. 164. 276; *Schlözers* Allg. nord. Gesch. S. 82; *Beckmanns* Anm. til Aristoteles mirab. auscultationes p. 65; *Radloffs* Bildungsgesch. der Germanen S. 60.

følges dybt ud i Nordsöen*). Sammenligningen med de riphæiske Bierge beviser intet herimod; den er en Tilsætning af Pli-

*) Om denne Höidestrækning s. *Gliemans* danske Geogr. I. S. 142; den beskrives, hvad Jylland angaaer, i *Danske Atlas* I. S. 399 og IV. S. 25, og hvad Slesvig, sammest. VII. S. 94. Den Holsteenske beskrives udförligen i *H. Steffens's* geogn. Aufsätze S. 3—5. Skovbevoxede Biergstrækninger benævnedes saavel i Oldtiden, som endnn, baade efter Skov og Bierg; Ardennerne kaldtes af de Gamle *Sylva Arduenna*, Harzen *Sylva Hercynia* og *jugum Hercynium*; man sammenligne hermed Schwarzwald, Böhmerwald, Westerwald og fl. At Jyllands höie Landryg engang ogsaa har været skovbevoxet, kan sluttes af Adam af Bremens Beskrivelse (*profundis saltibus horridior* end Tydskland; jfr. *Danske Atlas* IV. S. 26). Da baade Harzens og Ardennernes Benævnelse kommer af det gamle tydske *Hart* (Skov, skovbevoxet Bierg) var det mueligt, at Ptolemæi *Charudes* paa Halvöen og de *Charudes*, som Mon. ancyratum sætter ved Siden af Cimbberne, kunne have betydet Beboerne af eller ved denne skovbevoxede Landryg i Jylland (jfr. Harsyssel, forðum *Harthesysæl* og Hadsherred forðum *Harzhæret*). Hvorvidt disse Charuder ellers staae i nogen Forbindelse med de Haruder, der kiempede mod Romerne (*Cæsar* b. gall. I. c. 31. 37.) eller kunne gienfindes i de Haruder (i det Halberstadtske) som tydske Annaler omtale ved A. 852, maa lades uafgiordt; men Navnet betyder, uden Tvivl, det samme. Naar Solinus (cap. 32 Salm. c. 19) siger om Sevebierget, *initium Germaniæ facit*, synes han at have tænkt sig denne Landrygs Begyndelse fra Skagen af. Den egentlige Etymologie til dette mons Sevo kan neppe angives med Bestemthed; imidlertid kan henvises til *Siebenberg*, som en Green af denne Landryg kaldes i det Slesvigske (*Gliemann* S. 146); til *Segeberg*, et af de höieste Punkter i Holsteen, hvis Gibsbierg alt i en fiern Oldtid synes at have været kiendt og bearbei-

nius selv, som kiendte sidstnævnte Bierge kun af et dunkelt Rygte. Ogsaa de følgende, i Sammenhæng hermed forekommende Navne kunne, ikke usandsynligen, henføres til Lande og Have, som laae i en ringere Afstand fra den jyske Halvøe. Saaledes kan *Epigia*, der efter Sammenhængen maae søges østen for Halvøen, mueligen have været det gamle norske Landskab *Viken* (den nordlige Deel af Bahuslehn). Man bortkaste blot det overflödige E, og behöver da ikke vilkaarligen at omskabe Navnet til *Eningia*, for at faae det til at passe paa Fyen eller Finland. Imidlertid beroer Beliggenheden saavel af dette Land, som af de paafølgende Havbugter, (der dog lige-saalidet som sinus codanus behöve at have været, hvad vi nu kalde saaledes) paa Forklaringen af Mellemsætningen: "Qvidam hæc (hanc) habitari tradunt". Skal denne danne en Overgang til Egne og Folk ved Östersöens sydlige Kyster, saa

det (*Steffens* S. 4. 60), dersom ellers dette Navn, der skal have fortrængt et tidligere, *Alberg*, kunde antages at have en höiere Ælde, end Sagnet tillægger det; til *Siebengebirge* en Green af Westwald i det Jülich-Cleviske og til *Seveberg* i Brabant (s. *Büschings Erdbeschr.*). Endnu kan bemærkes, at *Schöning*, som dog antog *Plinii Scandinavia* for Sverrig, ikke søgte m. Sevo i Kiölen, men i det schlesiske Zotenberg, *Sabothus* (anföerte Progr.; jfr. *Schlözer* S. 80. 115.) eller i det *continuum montium jugum*, der adskilte Svevien (*Tac. Germ. c. 43; Schlözer* S. 143). *Gejier* er kommen nærværende Forklaring nærmest, naar han lader *Plinius* tænke sig Jylland gien-nemskaaet af Sevobierget (*Swearikes Hæder* I. S. 77—78); men troer dog tillige, at han haver sammenblandet Jylland med den skandinaviske Halvøe.

kan *sinus cylipenus* forklares om den rigaiske Bugt, af det esth-niske Ord *Liva* o: Sand, (hvoraf ogsaa Lifland), og Öen *Latris* vil da blive den omtrent 100 Qvadratmile store Ösel*). Er hiin Mellemsætning derimod kun et Excerpt, som Plinius ikke andensteds har vidst at anbringe, eller endog tilsat af en senere Forfatter, da tør man vel her tænke sig nærmere Egne, som de Gamle ved Seilads til Östersöen kunde have lært at kiende. *Sinus cylipenus* kan da have faaet Navn af Biergstrækningen *Kullen* (*Kollr* o: Top, Höi), der med et höit Forbjerg strækker sig en Fierdingvei ud i Havet og hvis höieste Punkt kaldes *Kullaknipa* (af det gamle *gnúpr* o: promontorium)**). Dette Forbjerg synes da, ligesom det jyske Rubierg-Knude (*Rubeas*, hvorom mere i det Fölgende), allerede i Oldtiden at have afgivet et Slags Söemærke. Med Hensyn hertil kunde igien Öen *Latris* være Sielland (af det gamle Leire, (at) *Hledru*, *Hleiðrar*, *Lethra*?). Denne Forklaring torde vinde i Sandsynlighed ved den Forbindelse Plinius synes at tænke sig imellem hiin Bugt og en Anden, nær ved vor Halvöe beliggende (*mox alterum sinum Lagnum conterminum Cimbris*). Haver denne lagt östen for Halvöen, som synes rimeligst, da kan Navnet enten hidröre fra en Gruppe af lavtliggende Öer, (*ldgr* o: lav, hvoraf Lolland),

*) Dette antages ogsaa i *Voigts* Gesch. Preussens I. S. 44. Efter denne Forklaring kunde s. *cylipenus* maaskee bringes i Forbindelse med *Kylfingaland*, der hos de islandske M. Ald. Geographer betegnede en Deel af Rusland; *Werlauff* Symbolæ ad geogr. M. Æ. ex mon. islandicis p. 9; jfr. *Suhms* D. Hist. I. S. 87.

***) *Kolla rupes* nævnes det hos *Saxo* p. 185.

eller erindre om Langelands gamle Benævnelse *Lavind*, (hvoraf *Lavindskiöbing*, nu Rudkiöbing), hvilken Nogle udlede af et paa Als og Sundewitt brugeligt Udtryk *lavendh* o: lang*); hvorved dog tillige maae bemærkes, at der baade i Fyen og Jylland findes flere saakaldte *Lavindsgaarde*. For övrigt gaae alle disse Forklaringer ud fra den Forudsætning, at disse Stednavne, ligesom de forhen omhandlede, oprindeligen ere nordiske, af Grækerne eller Romerne omskrevne og forvanskede, ei af de sidste selv opfundne karakteristiske Benævnelser; ligesom heller ikke Uvisheden om disse Haves og Landes geographiske Beliggenhed, i det Hele, kan hindre os fra at forstaae den jyske Halvöe ved Plinius's Scandinavia.

Et Par Decennier senere skrev Tacitus sin *Germania*, hvorved han synes at have benyttet, deels mundtlige Efterretninger af Romere, der havde været i Tydskland, ja maaskee endog besøgt Östersöen, deels Fortællinger af Tydske i Rom, deels skrevne Kilder, blandt hvilke mueligen Plinius's Værk over de romerske Krige i Tydskland. Imidlertid laae det ikke i hans Plan at give nogen udförlig Skildring af vor Halvöe, hvorom han vel heller ikke havde nogen tydelig Forestilling; han omtaler denne blot som en stor Udböining af Germanien mod Nord, der beboedes af de til Havet grændsende Cimbrer, (in septentrionem *ingenti flexu* redit . . . eundem *Germaniæ sinum* proximi

*) *Kielerblätter* V. S. 257. Maaskee kan hertil henføres de norske Öenavne: Lövöen (Laufeyar) ved Tönsberg, Lovunnen i Helgolands Fogderie (*Kraft* VI. S. 295), Lövöen i Stegens Præstegield (sam- mest. S. 345) og flere.

Oceano *Cimbri* tenent; Cap. 35 og 37)*). Men hverken sinus Codanus, eller Scandinavia forekommer hos ham; heller ikke Scandia, uagtet han tydeligen og udförligen beskriver Sverrig (*Suionum civitates*). Endelig gav Ptolemæus i det andet Aarhundrede sin, saavel paa ældre Efterretninger som paa astronomiske Iagttagelser grundede geographiske Fremstilling af vort Norden, og derved tillige af den cimbriske Halvöe, paa hvilken han, foruden andre Folk af uvis Beliggenhed og ellers ukiendte Navne, sætter sydligst Saxer og nordligst Cimbrer**). Hans Fo-

*) Passows Udg. har Læsemaaden *sinum*; nogle Ældre have den mindre rigtige *situm*. "Sinus est in ora maris terra curvata et recedens, ac velut sinum præbens aquis incumbentibus"; *Facciolati Lex*, Lat. IV. cf. *Anchersen Vallis Herthæ* p. 47.

***) Med Hensyn til Fortolkningen af Ptolemæi Beskrivelse over de nordiske Lande, frembyder vor Litteratur to interessante Bidrag, der ved en tilkommende, længe savnet kritisk Behandling af hint vigtige Værk ikke burde oversees, nemlig: *A. Kalls* Afl. om Ptol. Beretning om vor cimbriske Halvöe (*Selsk. Skr. Nye Saml. 2. D.*) og *Bredsdorffs* Bidrag til Forklaring af Ptolemæi Efterretninger om de nordiske Lande (*Skand. Litt. S. Skr. XX.*) Angaaende Folkene paa Ptolemæi cimbriske Halvöe, tillader nærv. Forf. sig at yttre nogle fra de hidtil opstillede Forklaringer afvigende Gisninger, der dog, da de kun fiernere berøre vor egentlige Gienstand, her blot kunne antydes. Som Veiledning herved kan tiene: deels den Orden hvori Ptol. nævner dem fra Syd til Nord (fra Saxerne i Holsten til Cimbrerne, enten i Vendsyssel eller nordligst op imod Limfjorden, jfr. *Himbersyssel*; K og H alternere hyppigen f. Ex. *Hludowich* og *Klodovig*, *knutr* og *hnutr*); deels de ældste Syssel- og Herredsnavne, uden Tvivl Levninger af forskellige Folkestammer og Smaaestater

restilling stemmer, i det Hele, v overeens med den der findes hos hans Efterfølgere Marcian og Gauthemer; men disse, ligesaa lidet som Mela og Tacitus, nævne, ved at omtale og beskrive disse Egne, enten Ravet eller Ravhandelen; et Beviis mere for, hvorlidet Skribenters Taushed undertiden kan bevise.

X.

Efter at have forfulgt Halvöens og dens Beboeres Karakteristik, giennem Rækken af de Kilder som Tiden haver levnet

i en Tid, der ligger bag ved den egentlige Historie. *Sigulonernes* Land, nordvest for Saxerne, bliver da det samme som *Sillende* i Alfreds Orosius og M. Ald. terra *Sintendi* trans Eidoram, nemlig Hertugdømmets vestlige Deel eller Marsklandet (*Sidlandia* = Sumpland). *Sabalingerne* nord (eller östen) for disse, kunne ikke have Hensyn til Sallingsyssell, som ligger op mod Limfjorden, men snarere til det nærmere Jellingsyssell (Wald. Jordeb. *Jalyng* S. isl. *Jalágr*); S. kan her være overflödig, ligesom i andre Navne Co, H, E; det er maaskee blot optaget fra de to foregaaende Navne. Ved *Cobanderne* nord (?) for Sabalingerne kan tænkes paa *Hoven* Sogn (Nörreherred, Ringkiöbingamt). *Chalerne* (Chaloi — Haloï) henføres almindeligen til Haldherred i Aarhus Stift; rettere maaskee til det noget sydligere *Galthenherred*, sönden for Gudena. *Phundusierne* kunne ikke, for Navnelighedens Skyld, forklares om Fiendsherred i Viborgstift, grændsende til Limfjorden, thi dette heder i Wald. Jordebog *Fiallensherred*, men maae snarere henføres til det nordligste, mod Vesterhavet grændsende Herred i Ribestift, Vandfuldherred, i W. Jord. *Vendlefolkh.*, (uden Tvivl Navnet paa en særskilt Folkestamme; jfr. AS. *Wendleleod*, Pauli Diaconi *Winuler*). Om *Charuderne* s. ovenfor.

Os, yngre end Pytheas, kunne vi neppe lades i Uvished om Identiteten af dennes *Guttoner* og *Teutoner*. Hine vare de Samme som senere kaldtes Cimbrer, enten fordi Begge virkelig vare et og samme Folk, eller fordi de antoges at have havt Sæde i eet og samme Land. Cimbrerne vare et vandrende Folk (gens vaga), der allerede i det tredie Aarh. nævnes i Foreening med Celterne, men dog først ved deres Krige med Romerne bleve historisk bekiendte; der var altsaa Anledning til at udlede deres uvisse Oprindelse fra forskellige Egne, og græske Skribenter forvexlede dem endog med Cimrierne*). Maaskee var deres Navn, ligesom Teutonernes, en Collectivbenævnelse for flere Stammer**). Saameget synes afgjort, midt imellem den Mængde af modsigende Beretninger, at Cimbrerne have hørt til den germaniske Folkestamme, eller rettere, været en Blanding af Germaner og Celter***), og at dette Folk,

*) Alle hidhørende Steder hos de Gamle ere samlede i *Joh. Müllers bellum cimbricum*, oversat og berigtiget af H. K. Dippold i *Forf. sämml. Werke* XII.

**) Ifølge Malberg. Gl. til Saliske Lov, betyder *Kymar socius*.

***) Cæsar, Strabo, Plinius og Tacitus henregne dem til *Germaner*; Livius, Sallust, Florus til *Galler*; Appian kalder dem et *celtisk* Folk. Men saavel Romere som Græker forvexlede Celter, Galler og Germaner. *Luden* (Gesch. d. Teutschen I. S 27. 599) sætter det uden for al Tvivl, at de have været et germanisk Folk; *Niebuhr* (Kl. histor. u. philolog. Sch. I. S. 385) antager dem for Belger: en Blanding af Germaner og Galler; *Schlosser* (Gesch. d. Alten Welt II. 2. S. 312) erklærer den cimbriske Folkevandring for sammensat af *Skandinaver*, Germaner og Celter, men det første Stöd dertil at være

eller en Green deraf, i et fiernt Land mod Nord eller Nordost maae have boet ved Havet, hvis Angreb paa Kysterne nødte dem til Udvandring*). Alle disse Data passe sig paa Halvöen og de tilgrændsende Dele af det vestlige Tydskland, Nederlandene og det nordlige Frankerige, bedre end paa noget andet Land; det synes derfor, at de Gamles Forestillinger herom ikke, uden en for vidt dreven Skepticisme, kunne forkastes som aldeles ugrundede**). Haver Pytheas tænkt sig Guttonerne paa

kommet fra hiin Side Elben. Forbindelsen mellem Cimbrerne og Kymrerne er endnu et Problem; s. noget herom i *Rasks Unders.* om det gamle nord. Sprog Oprindelse S. 85 fg.

*) *Cimbri, Teutoni ab extremis Galliae profugi, quum terras eorum inundasset oceanus, novas sedes toto orbe quærebant; Florus III. c. 3. Ambrones subita inundatione maris ejecti patriis sedibus; Festus de verborum significatione.* Disse Ambroner nævnes tillige i den cimbriske Vandring; jfr. *Appiani* Illyr. c. 4; *Amm. Marcell.* XXXI. c. 5; *Æliani* Var. XII. c. 23. Derfor kaldte *Claudian* Nordsøen ei upassende *cimbrica Thetis*; bell. get. v. 335; *"Iatis paludibus exit Cimber*; de 4to Cons. Honorii. *Strabo* (7de B.) vil ikke troe at en Oversvømmelse kan have nødte dem til Udvandring; men tillægger dem dog Boeliger vesten for Elben paa en Halvöe. *Mela*, *Plinius* og *Tacitus* sætte dem paa den jyske Halvöe.

***) De antages dog ogsaa af nogle Nyere f. Ex. *Forsters* Ges. d. Entd. in Norden S. 40; *Adelung* ältteste Gesch. d. Deutschen S. 116 fg.; *Wilhelms* Germanien S. 172 og tildeels, som ovenanført, af *Schlosser*. At Havets Oversvømmelse kan have bidraget til denne Udvandring og bevirket andre physiske Forandringer i disse Egne, derom s. *Eccard* de origine Germanorum p. 175—176 og *Hoff* Gesch. d. Veränd. (1ste Udg.) I. S. 313—14. Endnu i Slutningen af 11te

den nordlige Deel af Halvöen, da er dette ikke blot de samme Egne, i hvilke vi hos Mela, Plinius og Ptolemæus finde Cimbrer, men hvor vi endnu i det 5te Aarhundrede træffe et Folk med hiint Navn, som, da det allerførst optræder i Historien ved en Udvandring, maae antages her at have været gammelt, nemlig Jyderne, af hvem Halvöen fra nu af benævnedes, ligesom de Gamle havde benævnet den efter dens Beboeres andet Navn, den cimbriske. Naar Plinius betegner disse Guttoner som et germanisk Folk*), da hidrører dette vel mindre fra hans Overbeviisning end fra en dunkel Formodning; ikke desto mindre tale mange Grunde for, at denne Forestilling er historisk rigtig, og at Jyderne tilligemed Angler og Saxer maae have hørt til en stor germanisk Folkestamme, der engang haver naaet fra Rhinen til Skagen, og maaskee passende kunde benævnes den Frisiske, men hvis Eenhed ligger bag den egentlige Historie**). Kunne nu Pytheas's Guttoner forfølges giennem

Aarh. skedte, af lignende Anledning, en Udvandring fra Nederlandene til Engelland, hvorved en Colonie dannedes i Pembrokeshire i Wales.

*) Da Pytheas's Guttoner, efter Plinius's eget System, henhørte til Ingævonernes Stamme, maae de have været forskiellige fra de Guttoner som han, med flere Folk, henfører til den vindiliske eller vandaliske Stamme (IV. c. 28). Et ganske andet Folk var, uden Tvivl, ogsaa de Gothoner i det østlige Tydskland, om hvilke *Taciti Ann.* II. c. 62. Germ. c. 43.

***) At Friser have været Vestkystens oprindelige Beboere, synes nu tilstrækkeligen godtgjort af *Michelsen* (Nordfriesland in Mittelalter S. 31; jfr. *Outzen* i *Kielerblätter* V. S. 268—279, hvor Cimbrerne

Cimbrerne ned til Jyderne i det 5te Aarhundrede, saa kan dette igien veilede os til at finde Teutonerne, som han ogsaa allerførst nævner, i de senere Beboere af Nordalbingien. Oprindeligen var dette Navn et Appellativum, den ældste og nationale Collectivbenævnelse for alle, eller i det ringeste en stor Deel af de tyske Folkeslag, hvilke igien betegnedes ved den mythiske Stamfader Thuisco eller Thuisto (Thuiscon, Thuiston), som ved et personificeret Udtryk, og i denne Betydning er det uden Tvivl, at Teutoner optræde i Forbindelse med Cimbrerne i Krigen mod Rom. Men allerede tidlig, i det ringeste fra den Tid af at Romerne og med dem adskillige tyske Folk antog Navnet Germaner, som et almindeligt betegnende, synes Navnet Teutoner at være blevet indskrænket til de Folkestammer, der beboede den nordvestlige til Havet grændsende Deel af Tydskland; og af disse er da een allerede bleven Pytheas bekiendt. Mela sætter Teutoner paa Halvöen, tildeels sönden for Cimbrerne; men Plinius sætter dem med Cimbrer og Chaucer blandt Ingævonerne, der indbefattede de yderste Folk ved Germaniens Nordvest-Kyst*). Hos Ptolemæus forekomme Teutoner og Teutonoarer i det nuværende Lauenborgske og Meklenborgske. Denne constante Beliggenhed lader os i disse Teutoner formode en Green af den store Folkestamme, der

formodes at have været et frisisk Folk); s. ogsaa Priisskr. om det danske Sprog i Slesvig S. 19. 35. Endnu i 11te Aarh. kaldte Adam af Bremen Vesterhavet *Oceanus fresonicus*.

*) Om det skulde være fra disse Teutoner, at Plinius (35. 8.) omtaler et Gesandtskab til Rom (*Teutonorum legatus*)?

indbefattede Friser og Saxer, uden Tvivl ogsaa Angler og Jyder. Geographisk nævnes Saxerne først af Ptolemæus, norden for Elben; i Historien optræde de ikke før i det tredie Aarhundredes Slutning; men tidligere maae de være indbefattede under Chaucerne, der boede mellem Emsen og Elben i det nuværende Bremen, Ostfrisland og Oldenburg. Som Kystbeboere fulgte disse Folk Naturens Kald til Virksomhed paa Havet; allerede under Kaiser Claudius hiemsögte Chaucerne med deres lette Fartöier de galliske Kyster, ligesom Saxerne, hvis Navn fra det fierde Aarh. af aldeles fortrængte Chaucernes, allerførst gjorde sig kiendte og frygtede ved deres Söetog*). Men Söeröveri og Söehandel gik i Oldtiden jævnsides; derfor kan man antage, at de Teutoner (Chaucer — Saxer — Friser) som af Guttonerne kiöbte Ravet, tillige have drevet et Slags Mellehandel dermed, deels til de belgiske og galliske Kysilande, deels til Britannien, hvor det igien modtoges af Massilienserne, forsaavidt disse ikke forskaffede sig hiint Produkt umiddelbart fra dets Hiem.

XI.

Dette Brudstykke af Pytheas's Jagttagelser, hvortil senere romerske Efterretninger knytte sig som et Slags Commentar, kan igien fremkalde visse Slutninger og Formodninger

*) *Saxones gens in Oceani litoribus & paludibus inviis sita, virtute atqve agilitate terribilis, periculosa romanis finibus; Orosius VII, c. 32.*

om de ældste Folkestammer i Norden*) og om disses Navne, der tildeels endnu ere kiendelige i de Nyere. Det er almindelig antaget, at de fleste Folkenavne oprindeligen enten ere selvgivne, som da betyde deels hele Folk, deels menneskelige Individuer, eller ere givne af andre, især nærboende, Folk med Hensyn til Beliggenheden, eller endelig have deres Grund i en lokal Beskaffenhed. Paa disse forskiellige Klasser afgive de nysnævnte nordiske Folkenavne Prøver, selv uden alt for dristige Gisninger og vilkaarlige Forudsætninger; ligesom de ogsaa bidrage til at bestyrke den Regel, at Landsnavne oftere ere dannede efter Folkenavne, end omvendt.

I alle skandinaviske og germaniske Sprog og Dialekter betyder *Þiod*, *theod*, *thiudo*, *deot* m. fl. et Folk. I hvilket Sprog Etymologien hertil skal søges, vil vel altid blive uafgiordt, især da lignende Udtryk ogsaa forekomme i flere celtiske Sprog**). Vist er det, at i det gamle skandinaviske Sprog synes Begrebet om Almindelighed at ligge til Grund for dette

*) De ældre Hypotheser om Gothernes ældste Sæde paa den östersöiske Kyst, om Slavernes senere Tilværelse i Nordtydskland. m. m. der især stötte sig paa ovenanförte Sted af Pytheas, bortfalde dersom nærværende Forklaring antages.

***) *Ihre* Gloss. Sviogoth. II. col. 883. *I. Olavii* Gloss. til hans Syn- tagma og Diatribe. I det Gaeliske betyder *Du* (masc.) Land; *Du-thaich* (fæm.) et Land (territorium), maaskee sammensat af *Du* og *teach* (et Huus), og *Duthan* (masc. obsol.) en Nation; *Armstrong* Gaelic Dictionary. Tydskernes mythiske Stamfader Tuisco betegnedes som *Deus terra editus*; *Tac. Germ.* c. 2.

Ord (jfr. Isl. *Þiodland*, *Þiodbraut*, *Þiodd*, *Þiodskidd*); dette kan igjen have givet Anledning til Navnet *Teutoner* (o: en Samling af beslægtede Folkestammer) ogsaa forekommende hos gamle Skribenter under Læsemaaden *Theutoner*, hvorfor det ogsaa, saavel i de nordiske som celtiske Sprog, brugtes først til at betegne Folk, siden Land. I sidste Betydning optoges det i Sverrigs gamle Benævnelse *Suiþiod*; ligesom det baade paa et nordligt og sydligt Punkt af vor Halvøe haver vedligeholdt sig lige til Nutiden, deels i *Thye* (isl. *þioda*, Ad. Brem. Thiut; Wald. Jordeb. Thythasysse, Dipl. Thyuth, Thytt etc.), deels i *Ditmarsken* *); det Sidste omtrent i de Egne, hvor vi ere berettede til at søge saavel Pytheas's som Melas Teutoner.

Ligesom nu Navnet Teutoner oprindeligen har betegnet et collectivt Begreb af Folk, saaledes har, uden Tvivl, Begrebet af Individier oprindeligen lagt til Grund for det ældgamle, i saa forskjellige Tider, Egne og Grene udbredte *gothiske* Folk og Navn. I den gamle islandske Poesie betyder *Goti* (pl. Gotar eller almindeligere Gotnar) et *Menneske*. Dette Ord kan altsaa ansees, ei alene for en Levning af Nordens ældste Tungemaal,

*) I den hell. Willehads Levnet af Anskar forekommer allerførst *Thiatmaresgaho*; i et Dipl. 1059 pagus *Thietmaresca* (*Michelsens* Urkundenbuch S. 1) i samme Aarh. Ad. Brem. *Thiatmarsgoi*; *Scr. rer. Dan.* I. p. 347. Det forklares almindeligen om et Folk ved Havet eller Marskboere; den første Deel bliver da det gamle *thiod* (jfr. *Suhn* N. Folks Opr. S. 264). Men er *gaho* i dets ældste Form en oprindelig Bestanddeel af Navnet, nemlig det nyere Gau (Distrikt), kunde det dog være et Spørgsmaal, om ikke Etymologien nærmest, skulde søges i det gamle Nom. prop. *Ditmar*, da flere Exempler vel

men, da dets Etymologie ikke videre kan forfølges, maaskee tillige af et undergaaet Stammesprog *). Efterhaanden gik det over til at betegne et bestemt Folk (*Gotar, Jotar, Gautar*); ethvert af disse beboet Land kaldtes da *Gotaland, Jotland, Gautland*, hvoraf igien Reidgotaland og Eygotaland, det svenske Gautland med Öen Gotland (Gulland), det danske Jotland (Jylland), maaskee endog Gotland, som betegnende hele Danmark **).

haves paa Benævnelser af denne Art. jfr. *Botten Ditmar. Gesch.* I. S. 163.

*) *Edda Sæmundi* II. p. 644. 872. Gloss. til *Nidla*. Hvorledes pl. *Gotnar* kunde dannes af *Goti*, s. *Rasks* Anvisning til Isländskan S. 71. Denne Form forekommer hyppigst i de eddiske Digte f. Ex. *Gotnaland, Gotnadrottinn, Gotnapiodan, gotnesk pioðan*. *Beowulf*-digtet haver *Geotenaleod* (p. 36); *eotenisc* (sweord) p. 118. 195. *Eotene* forklares i *Conybear* Illustrations of AS. poetry p. 253 ved Jyder. *Godnarfjördr* var den gamle Benævnelse for Randersfiord, i hvilken Jyllands største Flod *Gudenaæ* haver sit Udløb. Ogsaa *Tacitus's Gotones* kunne henføres hertil. Man kan saaledes ikke ganske adæqvate nævne de danske, svenske og tydske Gother, som et og samme Folk; de vare forskellige, skiøndt beslægtede, Folk, under en fælleds, i sin Oprindelse, ældgammel Benævnelse.

**) *Snorra Edda* ed. Rask p. 146: "Skjöldr Odins Sön red löndum þar sem nu er köllut *Danmörk*, enn þa var kallet *Gotland*." I Skaane fremviser Gönge- (*Gythinge*) herred Spor af Gother. *Wittheslet* (*Jute-slet*), efter et gammelt Sagn i *Chronicon Erics* indbefattende Sieland, Möen, Lolland og Falster kan ogsaa henføres hertil. Udtalen og Skrivemaaden af dette Navn i forskellige Egne og Tidsrum viser, at det oprindeligen maae have været eet og det samme, Det svenske Gautland blev saaledes til *Götland, Gylland, Jydtland*

Ogsaa i Angelsaxisk kaldtes Gotherne *Gottan*, Gulland og Jylland *Gotland*; men deres almindelige Benævnelse i dette Sprog var dog *Geatar*, der forekommer i mange Sammensætninger*). De fleste gamle Folk udledte Oprindelsen til deres Herkomst og Navn fra en mythisk Stamfader. Ligesom en Saadan for Tydskerne var Tuisco eller Tuisto og dennes Søn Mannus, for de Danske *Dan*, for de Norske *Nor*, saaledes ansaaes en Konge kaldet *Goti* (*Gapt* hos Jornandes?) for Gothernes Eponymus og denne igien for opkaldt efter Odins mythiske Navn *Gautr*, hvortil henførtes de svenske Gautar og Gautland**).

Tidlig blev dette Folkenavn bekiendt for Græker og Romere, hos hvem vi gienfinde dets forskellige Former. Saaledes erindre os Pytheas's *Guttoner* om det poetiske *Gotnar****),

Gyllen, Jyllen; det danske Gotland eller Jotland, omtrent paa samme Maade, til Jutland, (Jutia), Jydtland, Jydland, Jylland. Öen Gulland kaldes i gamle Kilder almindelig Gotland, men Indbyggerne Gautar; jfr. *Heimskr.* II. p. 6.

*) Saaledes i Beowulfsdigtet *Geataleod*, *Geatadryhten*, *Sægeatas* og mange flere. jfr. Ottars og Ulfstens Reise (*Rasks Overs.* S. 20. 52. 54). Deraf kaldes igien Jylland "meatus multum profusus *Getice*" hos Dudo i *Duschesne Scriptores* p. 62.

***) *Snorra Edda*, p. 195. *Edda Scm.* III. p. 383. Paa samme Maade udledte Mytherne *Svipiod* (om hvis Etymologie mere nedenfor) af Odins Tilnavn *Svipur* eller *Sviprir*. Jfr. *Scm. Edda*, III. Lex. Mythol.

***)) Man sammenholde igien med Disse de tyske *Gothunner*, *Gauttuner*, *Juthunger*, for det meeste blot forskellige Læsemaader af et og samme Navn; hvortil maaskee ogsaa kan henføres *Taciti Nuithoner*, mueligen en Skrivfeil for *Vithoner* (*Juthoner*); jfr. *Grams Meursius* col. 2—3.

Ptolemæi Gutai paa det store Scandia om *Gotar* og *Jotar*. Men haver det gothiske Navn havt den her angivne Oprindelse, følger deraf igjen, at Folk af et meget fiernt Stammeforhold og i modsatte Egne kunde findes betegnede med dette Navn, uden at man derfor er beføiet til, imellem dem selv at tænke sig noget nærmere Slægtskab. Goterne i Jylland, Gauterne i Sverrig, — maaskee — Gotonerne i det östlige Tydskland og de tydske Ost- og Vestgoter hörte vel til en fælleds Hovedstamme, men gjennem ulige Grader*). Mangel af tilbörligt Hensyn hertil haver bragt megen Forvirring og mange Modsigelser ind i det nordlige Europas Historie**). Hos os selv haver desuden Forvexling af *God* o: Guder og *Goter* givet Anledning til ikke faa historiske Urigtigheder og beriget vor mythiske Geographie med adskillige Tilsætninger, hvortil ingen tilstrækkelig

*) Saaledes kan det ogsaa forklares, at Sielland, Möen, Falster og Lolland, ifölge et nysanfört Sagn, der i det mindste er fra det 13de Aarhundrede, skal engang være kaldet Witheslet; thi *Witther*, som ellers ikke forekomme, maa være en Skrivfeil for *Juter* (*Scr. rer. dan.* I. p. 150; *Nye danske Mag.* V. S. 163). Da de Norske i gamle Kilder ogsaa synes at være kaldte Gother (*Schöning* Norske F. Oprindelse S. 134), kan maaskee ogsaa deraf udledes enkelte norske Stednavne, f. Ex. *Gauteid* i det gamle Rommerige (*Saml. til norske Hist.* II. S. 107. 120); *Gautdal* (*Hmskr.* III. p. 338), *Gudvig* ford. *Gautvig* i Nummedalen (*Krafts* Norges Beskr. VI. S. 219); dersom disse Stednavne ellers ikke hidröre fra Mandsnavnet *Gautr*.

***) Herom og om den uhistoriske og sprogstridige Udledning af Gother fra Godjoter, s. *Rasks* nord. Sprogs Opr. S. 113; Sammes *saml. Afhandl.* I. S. 78. 81.

Hiemmel haves, f. Ex. *Godheimar* (i Modsætning af *Mannheimar*), *Godlönd*, *Godþiod* og flere lignende*).

Saa klart nu end Forbindelsen mellem Guttoner, Teutoner og de Folk, der i en følgende Tid have beboet disse Egne, lader sig paavise, saa vanskeligt bliver det derimod at udfinde, hvorvidt det *danske* Navn ligger til Grund for *s. codanus* og *Codanonia*, samt overhoved Oprindelsen til hint Navn. Forskiellige Forklaringer ere, i denne Anledning, opstillede, uden at nogen af dem kan tillægges et afgjort Fortrin for de övrigge**). Forf. föler sig ikke opfordret til at foröge disse Hypotesers Antal med nogen nye; men da Undersögelsens Gang netop haver

*) Til adskillige saadanne *Godheimar* eller hellige Steder i Hedenold, (ikke *Gotaheimar*, som de skrives i *Rasks* Afhandl. I. S. 82 og *Petersens* Sagnhist. I. S. 47), findes Spor her i Norden. Man kan hertil henföre *Gudhem* i Vestergothland (hvor Gudhems-kloster), Fiskerleiet *Gudhiem* paa Östkysten af Bornholm, hvor endnu findes et Kapel paa en Klippe; *Gudum* (Dok. *Guthum*, *Guthin*) i Viborgstift (*Danske Atlas* IV. 5. 57), et ditto i Ribestift i Nærheden af hvilket et *Vium* (*Væum*) V. S. 827; *Guddum* i Alstedherred i Sielland; *Gudme* Sogn og Herred (Wald. Jord. *Guthumhæret*) i Fyen; *Gudbjerg* i samme Herred; og maaskee fl. Norge kiender i det ringeste 4 Öer med Navnet *Godöe* (*Godey*), uden Tvivl af samme Betydning (*Krafts Norge* IV. S. 515. 528. V. S. 119. VI. S. 339); ligesom og *Gudey* blandt de vestlige Öer ved Skotland (*Hmskr.* V. p. 362). En Modsætning til *Godheim* er *Mannheim*, hvoraf maaskee Spor i Vestmanland, Södermanland; *Ottars* Reise S. 70, jfr. *Suhms* nord. F. Opr. S. 172.

***) Findes tildeels samlede og bedömt i *Suhms* Krit. Hist. I. S. 102 fg.

fört ham til dette Punkt, vil han tillade sig nogle Bemærkninger over en Gienstand, der naturligviis for os maae have en særegen Interesse.

Følges her Reglen, at Folkenavne ere ældre end Landsnavne, og antages et almindeligt Begreb om Mennesker at have lagt til Grund for Navnet *Danske**), ligesom for *Gother*, da kunde man vel i en Efterforskning af dette Ords Etymologie standse ved Ordet *þegn* (As. Thane, lat. Thanus), der egentlig betydede Kriger, Adelsmand eller Undersaat i Almindelighed, og uegentlig (poetisk) betydede *Mand*. Men da dette Ords Etymologie (uden Tvivl af at *þiggia* — *þeginn* ɔ: modtage sc. Sold, Lehn) synes at pege hen paa dets ældste Betydning som udgaaet fra sociale Forhold**) og paa den digteriske som afledt, vil det her ikke kunne veilede os, saafremt ikke noget andet Sprog, som det kan være tilladt at raadspørge, fremviser et i nogen Henseende parallelt Udtryk. Et saadant haves rigtig nok i det celtiske *Den*, *Dean*, *Duine* ɔ: Menneske***), men som her ikke kan benyttes, saalænge det er uafgiort,

*) Et saadant synes endog at være tilovers i det poetiske *bergdanir* (Biergbeboere) for Jetter, ligesom i *myrkdanir* (Skovbeboere); *Thorlacii* Haustlaug p. 24; *Sæm. Edda* I. Gloss. III. p. 490. Mon ikke Endelsen *dan* i Mandsnavnet *Halfdan* kunne være et saadant ellers tabt Substantiv til *Danir*? eller er det Danmarks mythiske Eponymus *Dan* ligesom Norges maaskee gienfindes i *Arnor*?

**) *Sæm. Edda* I. Gloss. *J. Olavii* Diatr. Gloss.

***) Gael. *Duine* (masc.). pl. *daoine*; corn. *dean*, *den*; wall. *dyn*; armor. *den*, *deen* (*Armstrong* gaelic Dictionary).

hvorvidt Ordet selv kan antages at høre til et almindeligt Stammesprog. Der turde altsaa være Anledning til at undersøge, om ikke en anden Benævnelsesgrund her kunde tænkes virkende. Mange Folkenavne skyldes Landenes physiske Beskaffenhed og Folkenes Boeliger i biergige eller flade Lande, ved Havet eller ved Floder. Ogsaa vort Norden frembyder herpaa flere Exempler. Man haver derfor i det, giennem flere nederdyske Dialekter udbredte Ord *Daun*, *Dan*, der betyder Lavhed*), vildet finde Etymologien til Danmark og Danske. Dog er det egentlig kun den vestlige Deel af Halvöen, der blandt de danske Lande fortrinligen kan karakteriseres som lavtliggende, og samtlige vare disse, paa den Tid da Navnet maa tænkes opstaaet, ifölge Naturens og Historiens Vidnesbyrd altfor skovbevexede, hvad ogsaa det tilföiede *Mörk* antyder, til at hiin Beskaffenhed kan antages at have været ret kiendelig. Mere kunde maaske tale for den Forklaring, at Danmark oprindeligen havde bemærket et *udstrakt Skovland**)*, (af det islandske *þenia* — *þaninn*, AS. *þenian*, germ. *dehnen*), dersom det ikke tillige bestod af saa mange, ved Naturen adskildte Bestanddele, der först efter at Navnet Danmark var opstaaet, kom til at udgiøre et politisk Heelt. Med större Föie torde altsaa det omgivende Element antages at have givet de danske, ligesom flere, Lande og Folk

*) I Angelsaxiskan betyder *dæne* en Dal, *dænevaru* (isl. . . . *veriar*) Dalbeboere; jfr. *Schöning* Norskes Oprindelse S. 245; *Suhms* Krit. Hist. I. S. 33.

***) hvilket er Prof. F. Magnussens Meening i *Sæm. Edda* II. p. 868.

den første Benævnelse*). Dette gjelder tillige, ei blot om de forhen omtalte Hillevioner (Beboere ved Elben?), med hvilke igien kan sammenlignes Ptolemæus's Levoner i Midten af hans store Skandia, (uden Tvivl samme Navn, hvori den første Stavelse er udeladt o: Beboerne ved Götha- eller Dal-Elven?), men ogsaa om det svenske Folk og Land, hvis ældgamle Navn (Isl. *Sviar'*, As. *Sveon*, Tac. *Sviones*) peger hen paa det Sidstes næsten insulariske Beliggenhed, paa dets talrige Indsøer og Elve**); Betingelser, der tildeels kunne antages ogsaa at have givet vort Sielland sit Navn***).

*) "Hvad man under *Danmark* regner, nyder Værn af *Vand*," heder det i en gammel Vise fra Slutningen af 17de Aarh. *Udv. danske Viser fra M. Ald.* II. S. 3.

***) *Sær gen. sævar, siór* (Söe); *Svionum civitates ipsæ in Oceano-trans Sviones aliud mare; Taciti Germ. c. 44.* Derfor siges i Ånskars Levnet af Rembert hele Sverrig at være *in insulis constituta; Scr. rer. Dan. I. p. 472.* *Sviþiod* maae da oprindelig have hedt *Svia-þiod.*

****) Skulde Sielland ((*Sæland, Siáland, Sióland*) have sit Navn af det omgivende Hav (qvod maxime mari circumcingitur — *Ælnothus*), da vilde alle vore Öer kunne kaldes saaledes; snarere maae Oprindelsen søges i Siellands mange Indsøer og Aaer, i en forsvunden Tid langt flere og større end nu, som de vidtløftige Törvemoser, gamle Stednavne m. v. tilstrækkeligen godtgjøre. Endnu i en nyere Tid udgjorde, ifølge Morvilles Beregning, af Siellands med underliggende Öers (ogsaa Möens) heele Quadratinthold 131,577 □ Mile, de *betydelige Moser* 29,958 og *Söeplanerne* 29,296 tilsammen 59,254 □ Mile eller saa nær det Halve (Vid. Selsk. Skr. *N. Saml.* II. S. 398). Det, saavel i den islandske Poesie som Prosa forekommende *Sælund*, kan

Men Analogien af disse Benævnelser kan maaskee ogsaa veilede til at udfinde Etymologien af det danske Navn. Det er ovenfor antaget, at et ældgammelt Stamord *Don* (Flod, Hav) har lagt til Grund, saavel for Eridanus som for sinus codanus. Codanonia blev, ved Udeladelsen af det overflødige græsk-romerske Præfixum, og ved det Övriges Forkortning i Afskrifterne, efterhaanden til *Dania*, under hvilken Benævnelse Halvöen ogsaa synes at forekomme hos Middelalders-Skribenterne, saavel de occidentalske*) som orientalske**). Ligesom

have betydet et havomgivet Skovland eller et Land, hvor Lunde og Indsöer fandtes imellem hinanden, hvilket ogsaa kunde passe sig paa vort Sielland; men da det, efter denne Etymologie, skulde skrives *Sælundr*, hvilket neppe nogensinde forekommer, kunde det være et Spørgsmaal, om Navnet ikke oprindeligen har været skrevet *Sælönd* pl. (et Land gien-nemskaaet af Havet, med mange Indsöer, saaledes at det lignede flere Lande, ligesom det nederlandske Zeeland), der i Afskrifterne er blevet til *Sælund*; hvorved ogsaa kan bemærkes at Runen Ω som oftest betyder O, stundom Ö eller Au. *Selon* hos Ditmar af Merseburg nærmer sig meest Læsemaaden *Sælönd*.

*) *Confinalis Daniæ est patria quæ nominatur Saxoniam*; *Geogr. Rav. Lib. IV. c. 17*. Mon ikke i Hertugdømmets *Dänischwald* skulde være Spor af denne Jyllands gamle Benævnelse? og mon ikke hertil kunde henføres saavel *Saxos Dan & Angul* o: Udtryk for Nörre- og Sönderjylland, som den *Donia urbs* (Land?) til hvilket Ethelwerd, en engelsk Skribent fra 10de Aarh. lader Saxernes Boeliger strække sig fra Rhinen af (*Suhms Krit. Hist. I. S. 119. 122*).

***) Hos Edrisi fra 12te og Ibn Alvardi fra 13de Aarh. forekommer Öen *Darmuscha* eller *Daremarscha* der kan læses *Danimarka* og

Halvöens Beboere udbredte sig til andre Egne mod Östen, kan deres Navn tænkes at være fulgt med. Da Jylland, blandt alle danske Lande, allerførst tildrog sig det övrige christne Europas, især Frankernes og Angelsaxernes Opmærksomhed, var det til lige naturligt, at de overførte Navnet af hint ogsaa paa de övrige nærliggende Öer, ligesom disse efterhaanden bleve dem bekiendte. Saaledes opkom da Angelsaxernes almindelige Benævnelse af de Danske efter Beliggenheden; Nord- Öst- Syd- og Vest- Danske*); skiondt det ikke er mueligt at henføre enhver af disse til bestemte Egne eller Folk. Den almindelige Meening, at det danske Navn allerførst skulde være opstaaet i Skaane, grundet dels paa ældgamle Sagn, dels paa Ptolemæus's *Daukioner* eller *Dankioner* i den sydlige Deel af hans store Skandia, dels paa en Yttring hos den utydelige Jornandes**), bliver

ikke kan være andet end Jylland. Den beskrives nemlig som rund og sandet, med fire store Stæder, mange Landsbyer og besøgte Havne, blandt hvilke kan gienkiendes Hedebye og Vendelskage; fra den sidste er Overfart til Öen Brkagha (Nrwagha o; Norge). Fra Floden Alba (Elben) til Enden af ovenmeldte Öe er 60 Mile; *Ibn Foss-lans* Berichte von *Frähn* S. 53. *Sukms* D. Hist. VI. S. 292.

*) *Ottars Reise* S. 22. 88. *Dahlmans* Forschungen I. S. 431; imidlertid kan dog bemærkes, at noget lignende forekommer ogsaa hos Saxo; jfr. *Petersens* gl. nord. Geographie I. S. 295.

**) Svethidi, Cogeni (Gothini?) . . . *Dani* ex ipsorum stirpe progressi. Hermed kan sammenlignes "*Dan filius Humblæ de Svecia veniens*", som kom til at regiere over Sielland og övrige Öer, ifölge Chron. *Erici*, Scr. I. p. 150.

vistnok i det væsentligste modsagt ved nærværende Forklaring. Ligesom man imidlertid ikke blot paa den større østlige, men ogsaa paa den mindre vestlige Halvøe findes Spor til et *Skandia*, saaledes kan man ogsaa, alt i 2det Aarhundrede, tænke sig *Danske* paa Førstnævnte. Ogsaa her var det omgivende Hav*); baade Ptolemæus, og den langt seenere Procopius omtaler de Danske som bestaaende af flere Folk (Stammer); en Forestilling der stemmer overeens med Udviklingen af den danske Stat, saavidt denne er Os historisk bekiendt**). At nu Dan, ifølge vor mythiske Historie det danske Folks Eponymus, bliver at sammenstille med Gaut, Nor og Tuisto, behøver intet videre Beviis.

Til Slutning af nærværende Excurs troer Forf. at burde meddeele følgende, med Hensyn til nærværende Undersøgelse mærkelige og interessante Sagn om Preussernes Oprindelse, laant af den ældste preussiske Biskop Christians, i første Halvdeel af det 15de Aarhundrede forfattede, for længe siden tabte Krønike: „Reliqui (Gothi) qui superfuerunt (efter Gothernes Betvingelse af Narses) venerunt in Bavariam ac tandem in Westphaliam . . . tandem progressi in *novam Marchiam* (Danmark) & ad Regem *Daniæ* (Codanoniæ?) *Teudot* (Teutonerne paa

*) Adam af Bremen (efter den Wienske Codex) beskriver Skaane som „*fere insula, undique enim cincta est mari, præter unum terræ brachium — quod Svediam disterninat a Dania*”. jfr. det isl. *Skaney*, Alfreds *Scaneg*.

**) Hos Dudo i Begyndelsen af 11te Aarh. (*Duchesne* p. 62) synes *Dacia* at indbefatte Skaane og Sieland.

Hälvöen; *Þioda* 3: Thye) pervenerunt, qui illis *insulam Cambriam* (chersonesum cimbricam) id est, *Gotlandiam* (Jylland) inhabitandam concessit, quam populi ex *Scandia* (jfr. Skanderup i Jylland?) tum tenebant. Hi populi Cambriæ & Cimbriæ *Gothis* (en, efter Udvandringen til Engelland, fra östen indvandet gothisk Stamme) cesserunt, ac per *mare gothicum* (Östersöen) in *Ulmiganium* i. e. *Prussiam* venerunt . . . Borussi itaque orti sunt a *Cimbris*, qui in *insula Gotlandia* habitaverunt et dicti *die Scanden* *). I dette, halv paa Folkeoverlevering, halv paa Erindringer fra Jornandes grundede Forsög til en historisk Deduction, möde os unægteligen ikke faae betydningsfulde Vink, ogsaa om Danmarks ældste Beboelse og om forskiellige Folkestammer paa vor Halvöe, der kunne bringes i Forbindelse med den her forsögte Fremstilling, ja endog foranledige andre didhörende Betragtninger, hvortil dog her ikke er Stedet.

XII.

Den ældste Skribent, som vides at have besøgt vort Norden, bör ikke forlades, för vi ogsaa have kastet et Blik paa de övriga nordiske Egne, hvilke han, foruden Ravkysten, skal have kiendt eller beskrevet. Af Pytheas omtales allerförst Thule, som den nordligste af de brittiske Öer, 6 Dageseiladser fra Britannien mod Nord, nær ved Iishavet, hvor Sommer-Vende-

*) *Voigts* Gesch. Preussens I. S. 621.

kredsen bliver til Polarcirkel og hvor der om Sommeren er 6 Maaneders Dag, om Vinteren 6 Maaneders Nat. Om dette og nærliggende Lande beretter han, at der hverken var Jord, Hav eller Luft, men en Sammenblanding af alle tre Dele, der lignede en Havlunge, hvori Jord, Hav og alt Övrigt hang sammen og der ligesom forbandt det Heele; endelig, at man hverken til Lands eller Vands kunde komme derhen *). Sidstnævnte Tillæg, foreenet med den Maade hvorpaa hans Efterretninger undertiden anføres af de Gamle, gjør det tvivlsomt, hvorvidt det der under hans Navn forekommer om Thule er grundet, enten paa hans egne Erfaringer, eller paa Andres Fortællinger, eller endog blot paa astronomiske Beregninger**). Da Pytheas's Jagttagelser desuden ikkun höist forvanskede ere komne til os, maae Beliggenheden af hans eller det ældste Thule altid blive usikker***). Dette gaadefulde Land var overhoved for de

*) De tilhørende Excerpter af ham findes hos *Strabo* i 1ste og 2den Bog, *Plinius* 2den Bog, *Cleomedes cycl. theor.* 1ste Bog.

***) *Cleomedes* er den eeneste, der beretter, at P. efter *Sagnet*, skal have været paa Thule; han og *Plinius* lade ham beskrive Thule som en Öe, *Strabo* derimod ikke. Ifølge Sidstnævnte skal han Selv have seet Havlungen, men om det Övrige blot hört. *Geminus* og *Cosmas* anföre af hans Bog om Oceanet, at Barbarerne, da han kom til de nordligste Lande, havde viist ham de Stæder, hvor Solen gik ned, og hvor Natten enten var meget kort eller meget lang; jfr. *Forsters* *Gesch. d. Entdeck. in Norden* S. 33.

****) De fleste Hypotheser herom anføres i *Arvedsons* Udg. p. 21 fg. Hertil kan endnu föies *Hallenbergs* *Ann.* til *Lagerbring* I. S. 38 fg.

Gamle det yderste dem bekiendte Land mod Nord; det fienede sig længer og længer bort, jo mere deres geographiske Kundskab udvidede sig; Pytheas's Thule kan følgelig ikke antages at have været det Samme som Ptolemæus's. Hint have de Fleste Nyere, især paa Grund af Havlungen, der forklaredes om Iisens forskjellige Phænomener, søgt paa Island, paa Shetlandsøerne eller i den nordlige Deel af Norge; men seenest haver vor berømte Landsmand *Malthe Brun* troet at gienfinde Pytheas's Thule i Jylland*). Dennes Beskrivelse svarer rigtig nok

hvor Pytheas's Thule med dets tykke Luft, Kornavl o. s. v. henføres til Britannien, ligesom til Preussen, hos *Voigt* I. S. 28; jfr. *A. Försters* Bemerkungen über die Lage von Thule i *N. geogr. Ephem.* XI. S. 407; *Ukerts* Geographie, *A. B. Wilhelms* Germanien S. 320 fg. Blandt de forskjellige Etymologier af Thule kunde maaskee, da det allerførst forekommer hos en græsk Skribent, standses ved *τελος* isl. tili o: Ende (Jordens Yderste). Paa det norske Thelamörk kan neppe tænkes, da dette ligger inde i Landet, og de Gamles ældste Kundskab om Norden især indskrænkede sig til Kystlande og Öer, som laae paa deres Vei; heller ikke kan det jyske *Thye* antages at ligge i Navnet *Thule*, af Grunde som siden ville blive angivne.

- *) Da de Grunde med hvilke Forfatteren understøtter sin Meening, neppe ere almindelig bekiendte, anföres det hidhörende Sted heelt og holdent af hans *Precis de la Geographie universelle* p. 103: „Les dunes sablonneuses du Jutland, ses collines mouvantes au gré des vents impetueux, ses marais couverts d'une cröute de sable ou le voyageur imprudent est englouti, enfin les brouillards d'une nature particulière qui infestent cette contree, voilà les phenomenes qui firent dire a P. q'aux environs de Thule la mer, l'air & la terre semblaient

i det Heele til det første Indtryk, som et fiernt, nyelig besøgt Land maatte giøre paa et Folk, hvis nautiske og geographiske Kundskab endnu var i sin Barndom*); sammenlignes endvidere hermed Romernes Skildring af Havet vesten for Jylland og de endnu sydligere Farvande, som de paa August's Tid beseilede og ved Flaadens Skibbrud under Germanicus lærte at kiende**), kunde Pytheas's Beskrivelse vel passe paa den jydsk Halvøe.

se confondre en un seul élément. Les nuits reduites souvent à deux ou trois heures, par les longs crépuscules, la culture du millet dans le nord & du blé dans le midi, l'abondance du miel, l'usage de l'hydromel, la coutume de dessécher le blé dans des vastes granges, tout ce tableau de Thule, tracé par P. convient éminemment aux côtes du Jutland." Man seer, at Forf. lader P. kun omtale og beskrive eet Land.

*) Af phœniciske eller rettere carthagiske Kilder (Beskrivelsen over Himilcos Reise) beskriver Avienus (Ora maritima) Havet mellem Spanien og Britannien som mørkt, tykt, fuldt af Planter og Uhyrer, der standsede Farten. Baade det østlige og vestlige Ocean og Farvandet paa hiin Side af Cerne beskrev Grækerne omtrent paa samme Maade (*Scylax* ed. Hudson p. 53. *Ukert* II. I. S. 59 - 61). Lignende Phænomenet mødte Columbus paa hans første Opdagelsesreise.

***) *Gruppen origines Germaniæ* I. p. 332. 357-61; *Schlözer* S. 109; *Ukert* II. 2. S. 35; *Tac. Germ.* c. 2. cfr. c. 34. *Agricola* c. 10. Den jydsk Halvøe hørte for dem til *orbis extrema* (*Mon. Ancyr.* jfr. *Pedo Albinov.*); ligesom *Virgil* (*Æn.* VIII. v. 727) kaldte Morinerne i det nordlige Gallien *extremi hominum* og Drusus, da han med Flaaden var kommen til Dollatbugten, troede at have naaet det nordligste Ocean. At Sagnet om Træer som fra Cauchernes Kyst stundom løsreve sig med hele Jordstykker, svømmede om i Havet

Ebbens Phænomener kunde snarere have foranlediget Sagnet om en Havlunge, der ind- og udaandede Havet, end enten Iisen i Frysningpunktet, Iistaagen eller visse Mollusker*). I Henseende til Sammenblandingen af Jord og Hav findes Paralelsteder hos *Plinius* XVI. c. 1. i Beskrivelsen af Cauchernes Land og hos Saxo (p. 260) af Nordfrisland. Ogsaa kunde disse Egne lettelig blive omtalte som utilgiengelige tillands og tilvands, dels paa Grund af Ebbe og Flod, dels formedelst de Sanddüner, der med enkelte Afbrydelser fortsættes langs Nordsöens Kyster fra Calais til Skagen, efter enhver stærk Storm forandre Skikkelse og bidrage til at giøre den, paa en lang Strækning havnelöse jyske Vestkyst endnu farligere**). I sin Beskrivelse af Jylland beretter derfor *H. Rantzau*, at Söefolk ei vovede at nærme sig Kysten af Vendsyssel meer end paa to Mile og Ditmarskens Kyster omtaler han som vanskelige at komme til baade fra Landet og Havet***). At den lange Nat i disse Egne ikke behöver at forstaaes bogstaveligen, kan sluttet af lignende Beretninger hos de Gamle om Man og de vestlige Öer ved Skotland, Öen Angle-

og skrækkede de romerske Söefarende, der i dem saae frygtelige Havuhyrer, (*Plin.* XVI. c. 2), indeholder en fysisk Sandhed og passer sig netop paa Tydscklands Vestkyst, vises i *Heimreichs* Nordfres. Chronik, von Falk. I. S. 369 og i *Tetens's* Reisen I. S. 210.

*) *Schlözers* A. N. G. S. 14; *Sammes* *Leben* I. S. 15; *W. Jarlsbergs* skandin. Historie S. 30; *N. geogr. Ephemeriden* XI. S. 414; *Magnussens* Eddalære I. S. 272.

***) *Tetens* Reisen in die Marschländer S. 80. 142. 180.

****) *Westphalen Monumenta* 1. p. 44. 66.

sey, ja endog om det nordlige Gallien*). Maaskee kunde disse og lignende Sagn være foranledigede ved den, under Navn af *Havsuge* bekjendte farlige Taage paa Jyllands Vestkyst, som, med Hensyn til dens Indflydelse paa Seiladsen, beskrives i Lövenörns Efterretninger til det voxende Kart over Nordsöen, paa följande Maade: „*Havsugen* begynder fornemmelig ved Hirtz-
 „hals (Hornsnæs), falder meest fra Bovbjerg til Blokkenbjerg,
 „aftager noget mod Nymindegab; den er ikke alle Aar lige
 „hyppig. Denne Taage, som vedvarende Blæst af vestlig Vind
 „bringer ind fra Söen, stiger op som en Rög i Horizonten,
 „kommer over Landet, som den belægger og ganske skiuler.
 „Den er meget forskiellig fra almindelig Taage, som og fra den
 „Disighed, som haver Sted i vedholdende godt Veir med vest-
 „lig Vind, der vel gör Landets Kiendingsmærker utydelige,
 „men dog ikke, som Taagen, ganske betager deres Synbarhed.
 „Bemeldte Taage er hinderlig for Seiladsen, da man ikke kan
 „see og kiende Landet, saalænge den varer**).”

Sidstnævnte Virkning kunde vel foranledige de gamle Söefarende til at karakterisere de jyske Kyster som utilgiængelige fra enhver Side. Imidlertid synes dog de tilföiede astronomiske Bestemmelser, försaavidt disse ellers rigtigheden ere opfattede og

*) *Cæsar* b. gall. V. 13. *Strabo* IV. *Plinius* II. c. 75.

***) Denne *Havsuge* (isl. *sugr* = alluvies maris) kaldes ogsaa *Havgus* (isl. *gustr* = kold Blæst), *Havræg* eller *Havraag*, *Havrag* (enten af Rög eller af isl. *Rat* = Vædske, *Havraus*); jfr. *Vid. S. Ordbog* og *Molbechs Danske Dialectlexikon*. En malerisk Beskrivelse af dette Phænomen kan læses i *S. Blichers Noveller* V. S. 124.

meddeelte, snarere at henføre Thule til et nordligere Punkt *); hvorimod Pytheas's noksom bekiendte og ofte commenterede Karakteristik af de nordiske Landes Natur og Kultur, der tydeligen er abstraheret af et enkelt Land, med Föie kan anvendes paa Halvöen, saadan som vi paa hiin Tid kunde tænke os den. Ingen dyrkede Frugter og faae tæmmede Dyr; Kenchros og andre Haugeurter samt Frugter og Rödder til Menneskeføde; hvor Korn og Honning forekom, ogsaa Drik tillavet deraf; Kornets Tærskning, ikke under aaben Himmel, men af Mangel paa klart Solskin og formedelst hyppigt Regnveir i store Bygninger — det meeste af denne Beskrivelse passer sig endnu paa Jyllands Vestkyst **). Man kunde maaskee derfor antage, at P. egentlig haver beskrevet to forskellige Lande; det eene, Thule,

*) *Voss* i *Bredows Untersuchungen* S. 124. 127; *A. B. Wilhelms Germanien* S. 321. Naar P. skal have lagt Thule 6 Dageiser fra Britannien, da maae bemærkes, at de Gamles Dageiser til Söes afgave et meget ubestemt Maal, der varierede efter Farvandets Beskaffenhed, de Söefarendes større eller mindre Bekiendtskab med det, de herskende Vinde o. s. v. Overhoved er det, uden Tvivl, gaet P. som flere Söefarende i ubekiendte Farvande, at han nemlig troede at være kommet længer mod Nord, end han virkelig var.

***) Ved Pytheas's Skildring af Klimatet kan, uden Tvivl, ogsaa tænkes paa den foromtalte skadelige ofte pludseligen opkommende Taage fra Vesterhavet, hvorom s. *Danske Atlas* IV. S. 31. VII. S. 85; *Gliemans* *Danske Stats Beskr.* I. S. 23; *Aagaards* *Thye* S. 5; *Br. Seidelins* *Hiöring Amt* S. 69; *Dalgas* *Ribeamt* S. 58; *Halds* *Ringkiöbing* A. S. 59; jfr. nysanföerte Citat af *M. Bruns* *Precis. Om Betydningen af Kenchros* s. *Hallenberg* l. c. II. S. 370.

(enten Shetlandsøerne eller et Punkt af den norske Kyst) blot ifølge indsamlede Efterretninger og tildeels egne astronomiske Combinationer; det Andet, hvorpaa sidstanførte Skildring passer sig, efter egen Erfaring, nemlig den af ham paa et andet Sted beskrevne jydsk Ravkyst. Antages dette, kunde da ogsaa til denne og til Nærheden af den henføres andre gamle geographiske Benævnelser, som ellers almindeligen troes at vedkomme langt nordligere Egne. Saadanne ere *Morimarusa*, d. e. Havet fra Cimbrerne af (eller i Cimbrernes Sprog?) indtil Forbjerg *Rubeas*, hvilket Navn Plinius forklarer ved *mare mortuum*, formodentlig det samme som Romernes *mare pigrum* & *grave remigantibus*, *oceanus adversus*, nemlig det ved Ebbe, Sanddüner og övrige Beskaffenhed farlige Vesterhav*), som man dengang ikke maae have kiendt længer end til Forbjerg *Rubiergknude* paa den vestlige Kyst af Vendsyssel, uden Tvivl det som de Gamle kaldte *Rubeas***). Længer borte var *mare*

*) Om *Morimarusas* Etymologie af de celtiske Dialecter s. *Schlözer* S. 114. jfr. *Hallenberg* I. e. II. S. 380: For övrigt forekommer *Marr* for Hav ei blot i celtiske, men ogsaa i skandinaviske, germaniske, finske, slaviske og lettiske Sprog s. Gloss. til *Sæm. Edda*. II.

**) Dette Forbjerg, hvorom s. *Danske Atlas* V S. 274, er et Söemærke, der kan sees nogle Mile ud i Havet. Paa Karter fra det 16de Aarhundrede skrives det Promont. *Ribbeknut* og *Robknut*; paa det svenske Kart af Dahlberg *Roblesknud*; paa Jyllandskartet i *Danske Atlas* *Ruubergknude*; paa Vidensk. S. Generalkart over Jylland *Rubiergknude*, men paa Söekartarkivets Karter urigtigen *Robbertknude*. Saa forvanskede kunne Stednavne blive, naar de opfattes og giengives

cronium, som Plinius paa et andet Sted (IV. c. 30) oversætter ved *mare concretum* og lægger en Dageseilads fra Thule*); hvorved formodentlig er meent en Deel af Havet der omgiver den norske Vestkyst. For det egentlige Iishav taler her Intet**); endnu langt sydligere sætter Plinius de ubeboelige

af Udlændinge. Dette jyske Forbjerg kunde för blive de gamle Söefarende bekjendt end Forbierget Röddberg (Raudaberg) i Senien, hvorfra i Middelalderen regnedes Grændsen mellem Norge og Sverrig (*Schönings* Norges g. Geogr. S. 43; *Krafts* Norge VI. S. 520.) Vil man endelig gienfinde Rubeas i Norge, da var det rimeligere at søge det paa den sydvestlige Side, enten i *Rövær* en Öegruppe henhørende under Ryfylke-Fogderie (*Kraft* IV. S. 216), eller i *Ryvarden*, (ford. Flokavardi) et Field, ligeledes ved Havet, paa Grændsen mellem Ryfylke og Söndhordlehns Fogderi eller i *Rygjarbit* paa Grændsen mellem Vestagder og Rogaland. For övrigt har Stavelsen *Raud*, *Rö*, *Ry* og *Ru* i alle disse Stednavne, uden Tvivl, een og samme Etymologie; hvorom forekommer en mærkelig Gisning i *Moser* osnabrück. Geschichte I. S. 126—27.

*) Om Etymologien til *Mare cronium*, ligeledes af det celtiske Sprog, s. *Schlözer* S. 114. I denne Anledning kan bemærkes, at Agathemer (kort efter Ptolemæus) kalder det hele nordlige Ocean, det scytiske Hav (Östersöen?) og Vesterhavet (det brittiske eller tyske) iberegnet, *mare cronium*; *Hudson* Geogr. minores II. p. 56.

***) Blandt det nordlige Europas eiendommelige Produkter var det kun Tinnet og Ravet som de Gamle kiendte, søgte og omtalte; havde de trængt længer frem mod det höie Norden, vilde Hvalrosser, Iisbiörne, Drivisen, Mosköeströmmen og de islandske Vulkaner neppe have undgaaet deres Opnærksomhed.

Egne*). Alt tilsammentaget torde det derfor være sandsynligst, at de Gamles Kundskab om norske Egne meest eller eenes haver været grundet paa Sagn, indsamlede ved Bekiendtskab med den jydske Halvøe; først hos Procopius findes Efterretninger om Norge, som kunde antages at være umiddelbart hentede derfra.

XIII.

At Massilienserne, saalænge deres Handel nogenlunde blomstrede, maaskee lige til Gothernes Indfald i det sydlige Gallien, have paa samme Vei fortsat Forbindelsen med den vestlige Ravkyst, kan sluttet af adskillige græske Skribenters, ved Plinius opbevarede Yttringer om Ravets Oprindelse, Brug m. m. i hvilke deels de samme geographiske Benævnelser forekomme, som hos Pytheas, deels nye. - Nicias, der skal have været samtidig med den epirotiske Konge Pyrrhus, altsaa noget yngre end Pytheas og skal have efterladt sig et Skrift om Steenarterne, lader Ravet af Havet (i Vesten?**) opkastes paa den tyske Kyst (Germanorum littora).

*) *Ulteriorem mensuram inhabitabilis plagæ multo esse majorem arbitror. Nam et a Germania immensas insulas non pridem compertas, cognitum habeo* (II. c. 112). Han meener her de ostfrisiske eller maaskee endog de slesvigske Öer.

***) Plin. XXXVII, c. 2. *Æstibus* torde være en bedre Læsemaade end *Æstatibus*.

Metrodorus fra Skepsis i Lilleasien, der levede omtrent 90 Aar f. Chr., uden Tvivl en geographisk Skribent*), omtaler Germanien og *Basilia*, som Steder hvorfra saavel Diamanten som Ravet havde sin Oprindelse: in eadem Germania et *Basilia* insula nasci (adamantem) in qua et *succinum*, quod equidem legerim, solus dicit, et præfert arabicis, quod falsum esse quis dubitet? (*Plin.* XXXVII. c. 15). De som henføre Massilienserne Ravkyst og især Abalus eller *Basilia* til Östersöen, kunde her faae Anledning til at tænke paa Bornholm og dens Biergkrystaller eller saakaldte Diamanter**); men da Plinius umiddelbart foran berører Diamantens Virksomhed mod Gift (adamas & *venena irrita* facit), en Egenskab der, ifølge det Ovenanførte, ogsaa tillagdes Ravet, er det troeligt, at en Forvexling her maae have fundet Sted***). Ved Kysten af oceanus septentrionalis, fra de Riphæiske Bierge til Cadix, skulde, ifølge Plinius (IV. c. 27), adskillige Öer være beliggende, der ikke kiendtes under deres nationale Navne, men blot under karakteristiske Benævnelser (insulæ complures *sine nominibus* eo situ *traduntur*). Om een blandt disse tilføies derpaa: ex quibus

*) *Ukert* I. 1. S. 157.

***) Jvfr. *Forchhammers* Danmarks geognostiske Forhold S. 29. Besynderligt, at hverken *Schöning*, *Schlözer*, *Gesner* eller nogen anden Forf. bekiendt Skribent, der haver afhandlet Ravhandelens Historie, har lagt Mærke til dette, ikke uvigtige Sted.

***) Jfr. XXXVII. c. 11: eandem omnia hæc (succina) quam *gemmæ* auctoritatem obtinent; ligeledes *Solinus* c. 33: *Glossaria* dat *crystallum* dat et *succinum* jfr. c. 20.

ante Scythiam, quæ appellatur *Raunonia* unam abesse (nemlig fra Scythien) diei cursu, in quam veris tempore fluctibus electrum ejiciatur, Timæus prodidit." Ved Timæus forstaaes her, uden Tvivl, Historikeren fra Sicilien, der levede omtrent 300 Aar før Chr., og Scythien maa her være den samme *littus Scytharum* (hos Xen. fra Lampsacus), hvorfra Baltia laae 3 Dageiser, altsaa den danske og tydske Vestkyst. Maaskee betegner Baltia og Raunonia een og samme Öe; thi Dageiser vare, som bemærket, et höist ubestemt Maal, og Navnene selv ere blot karakteristiske givne af græske Söefarende eller Skribenter; hvorved Raunonia, med Hensyn til det tydelige Spor af det nordiske *Rav*, især er mærkeligt*). Ligesom dette Navn forekommer *Osericta****) kun en eeneste Gang; det nævnes nemlig af den

*) Læsemaaden *Bannomania* falder altsaa bort, og med den de forskellige Gisninger om dette Navns Betydning hos *Schlözer* S. 113 og *Gatterer* Einl. in die synchron. Unversalh. S. 761. Endelsen i *Raunonia* kan sammenlignes med den i *Codanonia*.

**) Navnet kunde staae i Forbindelse med Plinius's *Austeravia*, *Eustrachia* hos Geographen af Ravenna m. m. og medføre Begreb om östlig Beliggenhed (jfr. Östtæer og Æstyer). Imidlertid er det dog ikke let at forklare den pontiske Konges Kiendskab til den vestlige Ravkyst. Mon ikke den östersöiske Ravkyst her skulde være mæent allerførste Gang, og *Osericta* da henføres til Oserne, et ikke-tydsk Folk i det nuværende Schlesien, af hvilket en Green kunde have boet ved Östersöen, paa en eller anden Maade været virkende ved Ravhandelen og mueligen have staaet i et Slags Forhold til den pontiske Konge, hvis Besiddelser og Forbindelser strakte sig norden for det sorte Hav? Det mithridatiske Skrift, Plinius

pontiske Konge Mithridat den Store som [beliggende ved den germaniske Kyst (in Germaniæ litoribus) og bevoxet med et Slags Cedertræer (cedri genere silvosa) hvorfra Ravet udsvedte (XXXVII. c. 2). De forskellige Ravarter, hvorom disse gamle Forfattere have havt Kundskab, og de forskellige Benævnelser for dem (subalternicum, thyon, sacrium) vidne om, at Ravet paa hiin Tid maae have været Gienstand baade for en levende Handel og for en fleersidig Anvendelse.

Men Formodningen om en, efter Pytheas's Tid, fortsat massilisk Ravhandel bestyrkes dog allermeest af Diodorus Siculus, hvis Beretning tydeligen viser hen til den vesilge Ravkyst. Ligeover for Scythien — skriver han i 5te Bog — og ovenfor Gallien (der efter de Gamles Forestillinger tillige indbefattede hele Tydskland og endnu nordligere Lande*), ligger en Öe i Oceanet som kaldes *Basileia*. Paa denne opkaste Bölgerne Rav, hvorom de Gamle have mange Fabler. Her samle Indbyggerne det og före det over til det modsatte Fastland, giennem hvilket det videre föres (formodentlig) til Marseille og Narbonne, hvorhen paa et andet Sted berettes at galliske Kiøb-

her citerer, maae være det samme som han paa et andet Sted karakteriserer: *medicinæ peculiariter curiosus ab omnibus subiectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirens, scrinium commentationum harum et exemplaria, effectusque in arcanis suis reliquit.* (XXV. c. 3).

*) *Pausanias* (Attica c. 3) siger at *Gallerne* (Galaterne) boe i det yderste Europa ved det store Hav og at Eridanus flyder giennem deres Land.

mænd førte Tin fra de britiske Öer ned ad Floderne i Gallien*). Paa samme Vei kan Ravhandelen da tænkes at være bleven ført og saaledes, omtrent ved Begyndelsen af vor Tidsregning, fra Söehandel meere at være bleven til Landhandel, uden at vi tilfulde kiende Aarsagen til en slig Forandring. Men at Ravhandelen længe maae have vedligeholdt denne Gang, kan uden Tvivl sluttes af nysanföerte Sted hos Pausanias, hvor han desuden tilföier at Gallernes Land var utilgængeligt til Skibsformedelst de vilde Bölger, Skiær og Söedyr. Formodentlig meenes herved den jyske og tydske Vestkyst; ligesom Ravet maae betegnes ved det endnu i 7de Aarhundrede i en Helgenlegende**) forekommende *galliske Rav* (Galliæ succinum).

*) Jvfr. *Diodor.* 3die B.; *Strabo* 3die B. J. Cæsar giver Vink om græske Kiöbmænds Handelsreiser fra Marseille gennem Gallien og Helvetien. At Massiliernes Handel paa Britannien (følgelig ogsaa paa Ravkysten?) meest er bleven dreven gennem galliske Mellemhandlere, (hvoriblandt Veneterne i nuværende Bretagne), kan formodes deraf, at Scipio (Africanus den yngre?) hverken fra Massilia eller Narbonne kunde erfare noget om Britannien (*Strabo* IV.); med mindre disse Steder, af Handelspolitik, have dulgt deres Kundskab. Dog kunde J. Cæsar heller ikke af de galliske Kiöbmænd, som besøgte Britanniens Kyster, erfare noget Paalideligt om Öens Störrelse, Beboere, Havne m. m. (B. Gall. IV. 20). Man sammenholde hermed Polybius's mærkelige Yttring om Aarsagerne til de Gamles Ukyndighed eller feilagtige Kundskab om de yderste Deele af Jorden; (3die B. c. 58).

**) Vita S. Columbani, i *Acta SS. ord. Bened.* II. p. 7.

XIV.

Er det i det Foregaaende godtgiort at Phænicers og Massiliensers Ravhandel ikkun kan antages at have fundet Sted paa de vestlige Kyster af Danmark og Tydskland, saa er dermed det dunkleste Punkt af denne Handels Historie oplyst. Romernes Bekiendtskab saavel med hiin Ravkyst, som med den östersöiske er historisk Kiendsgierning, og de Gamles Efterretninger herom forstaaes uden synderlig Vanskelighed. Med nogle faae Bemærkninger om denne Green af Ravhandelen sluttet altsaa passende nærværende Undersögelse.

Længe för Massiliensernes Ravhandel kan tænkes at være ophört*), havde Roms Vaaben efterhaanden banet sig Vei baade til Vesterhavets og Östersöens Kyster. Allerede 12 Aar f. Chr. löb Drusus med en Flaade fra den nuværende Sydersöe af ud i Nordsöen, naaede Emsen og opdagede paa Veien adskillige af de frisiske Öer. Dette var den förste Gang at Nordsöen be-seiledes af romerske Krigsskibe; 28 Aar senere leed Flaaden her under Drusus's Sön et Skibbrud, som rimeligviis betog dem Lysten til videre at fortsætte deres Söeoperationer i disse Farvande, men som tillige, ved de Skibe der forsloges til fiernere Egne mod Nord, maaskee endog til de slesvigske Öer og jyd-

*) Med Gothernes Occupation af det sydlige Gallien synes Massilias ældre Handelsforhold at være ophörte. Men det kan ikke have varet længe, inden dens gunstige Beliggenhed maae have aabnet den nye Veie; thi allerede i den tidlige Middelalder viser den sig som en af Middelhavets vigtigste Handelsstæder. Jfr. *Heerens Wercke* II. S. 263; *Johannsen res Massiliæ* p. 65.

ske Kyster, og hvis Mandskab tildeels kom tilbage igien, kan have udvidet deres Bekiendtskab med disse Egne*). Kun indtil Elben strakte sig Romernes egentlige Erobringer i Tydskland; dog vare disse Erobringer, foreenede med deres omtalte saavel heldige som uheldige Søforetagender og deres en Tidlang venskabelige Forhold til Folkene i det nordöstlige Tydskland, tilstrækkelige til at forskaffe dem de Efterretninger om Egnene hiinsides Elben, som ere meddelte af Mela og Plinius. Ved disse Anledninger lærde de da tillige at kiende nogle Öer i Nordsöen, paa hvilke Rav opkastedes og som tildeels benævnedes efter dette Produkt, hvilket dog, paa Grund af Forhold som siden skulde beröres, aldrig synes fra disse Egne at være blevet nogen stadig eller betydende Gienstand for romersk Handel. Overhoved vides om disse Romernes Ravöer intet andet, end hvad Plinius og Solinus have efterladt; baade Mela og Tacitus, som dog begge kunde have kiendt dem, tie derom og den omtrent samtidige Strabo kiender aldeles intet til Landene paa hiin Side af Elben**).

Paa Strækningen fra den jyske Halvöe til Schelde laae de 23 Öer, som bleve Romerne bekiendte ved deres Tog i disse

*) Herfra "*Germaniæ immensæ insulæ non pridem compertæ*" (*Plinius* II. c. 112); "*lati sinus & insularum immensa spatia*" i *Oceanet* og "*gentes ac reges quos bellum nuper aperuit*", (*Taciti Germ.* c. 1). Formodninger og Forklaringer om hint Skibbrud m. v. s. *Gruppen origines Germanicæ* I. p. 332. 357—61; *Kielerblätter* V. S. 273.

**) Ogsaa hos *Tacitus* heder det (*Germ. c. 41*): "*Albis — nunc tantum auditur.*"

Egne*). Med en almindelig Benævnelse kaldtes de alle Rav-
öer — *Glessariæ* —**), og som de betydeligste af dem næv-
nes: 1) *Burchana* (*Borkum*, beliggende lige ud for Emsens
Munding, af Romerne, paa Grund af en der voxende vild Korn-
art, ogsaa kaldet *Fabaria****); 2) en Öe af de romerske Solda-
ter kaldet *Glessaria*, men af Indbyggerne selv *Austeravia*****);
3) *Actania*†).

*) "Romanorum armis cognitæ"; L. IV. c. 27. "Germanico Cæsare ibi
classibus rem agente"; L. 37. c. 3. *Solinus* c. 33. tilføier endog at
"Germanico Cæs. omnes Germaniæ oras scrutante" fandtes det Træe,
hyoraf om Hösten udsvedtes Rav.

**) *Plin.* IV. c. 27: "Prom. Cimbrorum — Cartris appellatur. XXIII.
*inde insulæ — toto autem hoc mari ad Scaldim usque — germa-
nicæ accolunt gentes*". Efter i det Følgende (c. 30) at have omtalt
Öerne mellem Irland og Britannien, uævner han "ex adverso in ger-
manicum mare sparsæ *Glessariæ*, quas electridas Græci recentiores
appellavere". I 37te Bog c. 3. nævnes de som "insulæ septemtrio-
nalis oceani". Ved de nyere Græker meenes her formodentligen de
Skribenter, hvis Udsagn om Ravet anföres i 37te Bog.

***). Om Identiteten af denne Öe, der ogsaa omtales af Strabo (7de B.),
og om den her voxende *fabæ* s. *Schlözer* S. 117; jfr. *Sprengels*
Tac. Germ. S. 100; *Radloffs* *Bildungsgesch. d. Germanen* S. 141;
Arnds *Ostfriesland* I. S. 81; *Kielerblätter* II. 2. H. S. 39. Om de
ved disse Öer foregaaede Forandringer s. *Hoffs* *Veränder. der Erde*
I. S. 357. 363. 364.

****) Det nuværende Ameland; *Schlözer* S. 88. 117. Uden Tvivl *Eustra-
chia* hos *Geogr. af Ravenna* (V. c. 30) og *Austrachia* hos *Fredegar*;
ligesom Førstnævntes *Nordostrachia* formodentlig ogsaa er benævnet
efter Beliggenheden. Ordet *Strand* maae være blevet til *strachia*.

†) Enten af det græske ἀκτὴ ο; Næs (jfr. Öen *Langenes* mellem För
og Pelworm) eller en græsk Omskrivning af det angels. *Æge* ο; Öe,

Omtrent paa samme Tid, som Romerne havde naaet Vesterhavets Kyster, havde de tillige ført deres Vaaben over Donau ind i det østlige og nordøstlige Tydskland, hvor de efterhaanden vandt megen Indflydelse, og hvor, allerede i Augusts Dage, romerske Handlende fulgte i Legionernes Spor. Saaledes kan man da forklare sig, at den preusiske Ravkyst ved Udgangen af det 1ste Aarh. kunde være Romerne saa bekiendt, som vi af Tacitus's *Germania* (c. 45) ere berettigede til at slutte. Dette Sted, næst hint af Pytheas meddeelte, det meest klassiske til Ravhandelens Historie, og det første der udtrykkeligen omtaler den östersöiske Ravfangst, synes grundet paa middelbar Efterretning af Personer som havde besøgt hint Havs Kyster og derved tillige indhentet Kundskab om det fierne Sverrig, dersom ellers en saadan ikke har været Frugten af Seilads paa Östersöen selv. Her kan i denne Anledning kun bemærkes, at Æstyerne, der kaldte Ravet *Glesum*, vise sig i Sprog, (ligesom efter Tacitus's Tilstaaelse i Sæder og Levemaade, et tydsk Folk, og at den Lighed der skulde findes mellem deres og det brittiske Tungemaal, maae have hidrørt fra Referentens Misforstaaelse. Den hele Beretning synes at forudsætte, at ingen Fremmede för Romerne havde søgt Ravet paa denne Kyst; altsaa ikke

frisisk Og; neders. *Ohelandt*, hvoraf igjen *Öen Hooge*, nordvest for Pellworm. Samme Etymologie haver maaskee den ravenniske Geographs *Evania* ved hvilken man ikke kan undlade at tænke paa vor *Fanöe*. For övrigt er *Camerers* Gisning (Nachr. von ein. Gegenden der Herzogth. I. S. 163), at *Nordostrachä*, *Eustrachia* og *Evania* kunde være *Nordstrand*, *Eidersted* og *Everskop*, heller ikke usandsynlig

Phænicer og Massilienser giennem Nord- og Östersöen, endnu mindre de græske Colonier ved det sorte Hav opad Floderne*). Allermindst tör der være Grund til at antage nogen Handelsvei fra Östersöen til det adriatiske Hav i en tidlige Periode**). Men efterat Romerne havde lært at kiende hint Hav, synes de især fra dets Kyster at have erholdt et Produkt, der var blevet dem en nödvendig Luxus. Den Kyst, 600,000 Skridt fra Carnuntum i Pannonien, hvorfra Plinius beretter (37, 3) at en romersk Ridder paa Neros Tid hentede en betydelig Qvantitet af Rav, kunde vel, ifölge den angivne Afstand, være baade den nord- og östersöiske Kyst; men det Punkt, hvorfra der regnes, gör det dog sandsynligst, at det haver været Sidstnævnte, Romeren

*) At en saadan, i den tidligere Middelalder rigtignök kiendt Handelsforbindelse, allerede i Oldtiden skulde have fundet Sted, er antaget, men neppe med tilstrækkelig Grund, af Adskillige; f. Ex. *Gatterers Weltgeschichte* S. 320; *Barths Teutschl. Urgeschichte* II. S. 284; *Brehmers Entdeckungen im Alterthum* II. S. 7. 33. 39. De eeneste Yttringer hos de Gamle, som synes at kunne henwise til en saadan tidlig Ravhandel mellem Östersöen og det sorte Hav, ere (maaskee) Mithridats ovenanförte Beretning om Rav paa *Osericta* og Benævnelsen *subalturnicum* hos Plinius (37. 2), dersom dette ellers kunde forklares af et littauisk Ord *Schwalternich* (*Johns Naturgesch. d. Succins* I. S. 188).

***) Denne af *Bayer* (*Opuscula* ed. Klotz. p. 417) allerede antagne Meeening udföres vidtlöftigere af *Mannert* III. S. 297. IX. S. 57 fg og af *K. O. Müller* die Etrusker I. S. 225. 280 (jfr. *Voigts Preussen* I. S. 82), men modsiges som uliemlet af *G. Bernhardt* *Geogr. Græci minores* I. p. 589.

paa denne Handels Vegne besøgte; skiöndt vel Plinius, som bedre kiendte og kun omtaler den vestlige Ravkyst, mueligen kan have havt denne for Öie*). Om Kiendskaben til denne Kyst og dens Ravöer allerede var tabt, da Tacitus nedskrev, at Æstyerne *soli omnium* (nemlig: de tydske Folk) samlede Rav, eller om hiin Ravkyst blot har været *ham* ubekiendtt, maae lades uafgiordt. Troeligt er det, at Romernes forandrede Stilling i det nordvestlige Tydskland, hvor de frisiske Folk, i Begyndelsen Roms Allie-rede, alt i 1ste Aarh. reiste sig imod dem, tilligemed Cauchernes Streiftog paa samme Tid mod de galliske Kyster, foruden andre særegne Omstændigheder, tidligen kunne have afbrudt den vestlige Ravhandel, om ellers en saadan, der virkelig fortiente dette Navn, nogensinde har fundet Sted. Derimod ere der mange Grunde til at antage, at Ravhandelen fra Östersöen til det adriatiske Hav er bleven lettet for Romerne ved Forholdene til de melleumboende Folk, og derfor fortsat**), ei blot saalænge det romerske Monarkie vedvarede, men ogsaa efterat germaniske Stater her havde dannet sig. Dette sidste lader sig slutte af den Foræring af Rav, som den östgothiske Konge Theodorich modtog fra Æstyerne (Hæstis), der ved denne Leilighed nævnes som det eeneste Folk i Europa, hos hvem Rav fandtes; ogsaa et Beviis for, at Handelen paa den vestlige Ravkyst dengang maae have været opgivet eller ubetydelig***). Veien paa hvilken

*) *Schlözer* S. 124; *Tetens's Reisen* S. 145. I Fortællingen om Qvantiteten af dette Rav afviger *Solinus* c. 33 fra Plinius.

**) *Voigt* Preussen I. S. 83.

***) *Cassiodori Varia* V, Ep. 2: ante omnes homines, patria vestra offerente suscipitis; jfr. *Voigts* Preussen I. S. 126. Den *Cornelius*,

denne Ravhandel, ligesom senere maaskee en Green af den nordiske Peltshandel, blev dreven, lader sig forfølge eller rettere formode ved Hielp af de romerske Mynter, der hyppigen, i større eller ringere Mængde, ere fundne i hine Egne*).

af hvilken Cassiodor anfører adskilligt om Ravets Beskaffenhed, kan neppe være nogen anden end *Tacitus*; imidlertid fortiener det dog at bemærkes, at det her anførte ikke ganske stemmer overeens med den nærværende *Germania*, der intet haver om *interiores insule Oceani*, hvor Rav udsveder af Træer.

- *) Om denne Handelsvei fra det adriatiske Hav til Östersöen, om de der befindtlige Handelstationer (*Plinii commercia*), der gienfindes hos Ptolemæus, hvis Efterretninger om disse Egne, uden Tvivl, ere hentede fra romerske Handlende, fortiene især at eftersees *Uphagen parerga historica* p. 468; *Gatterer i Commentatt. Göttingenses* XII. p. 205. 239—40; *Mannert* III. S. 155. 336—38. 364. 469. 473. 504; *Kruses Archiv f. alte Gesch.* 3des H. S. 27 fg 146 (hvor Handelsveien angives atvigende fra Mannert); *Brehmers Entdekungen* II. S. 93—100; *A. B. Wilhelms Germanien* S. 229. 231. 249. 251. 257. 349; *Voigts Preussen* I. S. 81 fg; *A. Muchars römisches Norikum* I. S. 389 fg; *P. M. Katancsich Comment. in Plinii Pannoniam* p. 101. Om romerske Mynter fundne paa denne Vei, s. bl. a. *Bocks Naturgesch. Preussens* II. S. 610—20; *Kruses Archiv* 4. H. S. 119—20. At de ogsaa kunde være indkomne ved andre Aaledninger end ved Ravhandelen, bevises i *Erläutertes Preussen* V. S. 153—56; *Beyträge zur Kunde Preussens* VI. S. 424—29; jfr. *Bayeri opuscula* p. 440. 468.
-

Tillæg.

S. 164. Som et saadant, i sit Slags, saavidt bekiendt, eeneste Rav-Amulet kan ogsaa ansees en, i en Gravhöi paa Inderöen i Stör- og Værdalens Fogderie funden „sammenrullet Dyr-„skabning, udskaaren af en Ravkugle af 2 Tommers Diameter. „Den forestiller et firbenet Dyr, sammenslynget som en Slange „i en Knude, saaledes, at den höire Forfod, der har Menneske- „fingre, gribes af den venstre Bagfod. Den venstre Forfod hviler under Hagen paa Kroppen med et Instrument, der ligner „en Tordenkile, og den höire Bagfod slynger sig om Dyrets „Hals. Hovedet ligner en Mopsehunds med Lövemund” (*Krafts Norges Beskr. VI. S. 152*). Man kan ved denne Beskrivelse neppe undlade at tænke sig enkelte af de paa vore Guldbrakteater hyppige Forestillinger. Nogle Formodninger om de Gamles *lifsteinar*, Hammerfigurer af Rav som Amuleter m. v. der stemme overeens med det af Forf. her anførte, ere meddeelte i det norske antiquarisk-historiske Tidsskrift *Urda* 1. Bd. 1. H. S. 54 fg. 65.

S. 196. Overhoved indbefattede de Gamles Biarmeland en stor Deel af det nuværende nordlige Rusland.

S. 209. Ogsaa Letterne ansee Nordlysene for kiempende Aander; *Grimms* deutsche Mythologie S. 527.

S. 261. Paa samme Vei som om Halvöens östlige Deel, kan Mela maaskee ogsaa have erholdt dunkle Vink om Fyen, hvortil ellers ingen geographisk Benævnelse hos de Gamle, med

Sikkerhed kan henføres, og som de formodentlig have tænkt sig som landfast med Jylland.

S. 268. Ogsaa paa Island forekommer et *Skaney*; *Landnámabok* p. 27. 46.

S. 269. Frähns Forklaring af *Brkagha* modsiges af *Rasmussen* (de Orientis commercio cum Russia & Scandinavia medio ævo p. 46—47), som henfører bemeldte Land til det sydlige Sverrig (og Birka ved Sigtun); Norveghe var imidlertid Norges (ikke latinske Benævnelse som R. vil, men) nordiske, der ligesaa godt kunde optages af Araberne som Vendilskagi, Slesvig, Hedeby og fl. Sammenhængen med den arabiske Geographs övrige Beretning bestyrker desuden Frähns Forklaring.

S. 273. Med Hensyn til Forklaringen af *sinus cylipeus* fortjener ellers ogsaa at anføres det i det nordlige Falster brugelige Ord *Kleppe*, som betyder en Bugt af Havet, som med flad Grund gaaer ind i Landet, ogsaa kaldt et *Noer*; *Molbechs danske Dialectlexicon* S. 277.